

מאפייני התלמידים-בנים בחינוך הממלכתי-חרדי היסודי

והמשך דרכם במערכת החינוך

נעם זוסמן* ואברהם זופניק*

סדרת מאמרים לדיון 2024.05

יולי 2024

בנק ישראל <http://www.boi.org.il>

* חטיבת המחקר, בנק ישראל: דוא"ל – noam.zussman@boi.org.il, טלי – 02-6552602.

* המועצה הלאומית לכלכלה, משרד ראש הממשלה: דוא"ל – דוא"ל – Avrahamzu@pmo.gov.il, טלי – 02-6705636.

תודה לטליה אפנסוביץ' מהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) על הכנת הנתונים למחקר. המחקר נערך בחדר המחקר של הלמ"ס על בסיס קובצי רשומות פרט, שמהם הושמטו פרטי זיהוי. תודה ליוסי מחלוף מהרשות הארצית למחקר והערכה בחינוך ולדוד מעגן מהלמ"ס על ביצוע עיבודים מיוחדים.

תודה לאיל ארגוב, גלעד מלאך ולמשתתפים בסמינר חטיבת המחקר בבנק ישראל על ההערות המועילות. כמו כן תודה ליובל וורגן, אתי וייסבלאי, בניהו טבילה, נטע משה, יונתן עוזרי, לטם פרי-חזן, מיכל צ'רנוביצקי, שי קלדרון, שי קציר והרן רייכמן על עצות והתייחסויות לגרסה מוקדמת של המאמר.

המאמר הוא במסגרת מילוי חובותיו של אברהם זופניק לקבלת תואר שלישי במחלקה לכלכלה באוניברסיטת בר-אילן, בהנחיית שרית גולדנר (כהן) ואבי וייס.

הדעות המובעות במאמר זה אינן משקפות בהכרח את עמדתו של בנק ישראל

חטיבת המחקר, בנק ישראל ת"ד 780 ירושלים 91007

Research Department, Bank of Israel, POB 780, 91007 Jerusalem, Israel

מאפייני התלמידים-בנים בחינוך הממלכתי-חרדי היסודי

והמשך דרכם במערכת החינוך

נעם זוסמן ואברהם זופניק

תקציר

החינוך החרדי היסודי כלל עד שנת 2013 רק בתי ספר לא ממלכתיים ובהם לימודי ליבה לבנים בהיקף מצומצם. בשנת הלימודים תשע"ד (2013/14) הקים משרד החינוך מסגרת חדשה – חינוך ממלכתי-חרדי (ממ"ח). בממ"ח נהוגים אותם כללים כמו בחינוך הממלכתי, ובשנת 2022 למדו בו כ-4% מהתלמידים בחינוך החרדי היסודי. את בתי הספר הממ"ח ניתן לחלק לשלושה זרמים: חרדי, חב"ד וחרדי-לאומי, כאשר הזרם החרדי מקיף כמחצית מהתלמידים וחב"ד כשליש מהם.

מחקר זה בוחן לראשונה, תוך שימוש בנתונים מינהליים, את הרקע הדמוגרפי, החברתי והכלכלי של התלמידים-בנים בחינוך היסודי הממ"ח, בדגש על הזרם החרדי, והמשך דרכם בחינוך העל-יסודי ובישיבות גדולות; כל זאת בהשוואה לתלמידים בחינוך החרדי היסודי שאינו ממ"ח.

ממצאי המחקר מלמדים שהמאפיינים של התלמידים בזרם החרדי בממ"ח שונים מאלה של התלמידים בחינוך החרדי היסודי שאינו ממ"ח: הוריהם, אחיהם ואחיותיהם הגדולים יותר רכשו פחות השכלה תורנית ויותר השכלה לא-תורנית, שיעור התעסוקה של האבות גבוה יותר אך ההכנסה המשפחתית מעבודה דומה; תוצאות דומות התקבלו גם באמידות של הסיכוי ללמוד בזרם החרדי בממ"ח. חלק הארי מהתלמידים הנכנסים לממ"ח, ולזרם החרדי בו, למדו קודם בחינוך החרדי, עובדה המעידה שהממ"ח כנראה חלופי לחינוך החרדי האחר.

כרבע מבוגרי הזרם החרדי בממ"ח פונים ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות, שמגישות לבחינות הבגרות בהיקף מלא, יותר מפי עשרה מהשיעור בקרב בוגרי החינוך החרדי היסודי שאינו ממ"ח. כשליש מבוגרי הזרם החרדי בממ"ח ניגשים לבחינות הבגרות ומעל לחמישית זכאים לתעודת בגרות, יותר מפי שלושה מהשיעורים בחינוך החרדי היסודי שאינו ממ"ח. בוגרי הממ"ח מגיעים בשיעור נמוך הרבה יותר לישיבות גדולות (פחות ממחצית לעומת כשני שלישים, בהתאמה). דפוסים אלו עשויים להעלות את סיכויי בוגרי הממ"ח לרכוש השכלה על-תיכונית לא תורנית ואקדמית והשתלב בהצלחה רבה יותר בשוק העבודה.

מילות מפתח: חינוך, חרדים, חינוך ממלכתי-חרדי.

Characteristics of male students in the State ultra-Orthodox primary education system, and their continued path through the education system

Noam Zussman and Avraham Zupnick

Abstract

Until 2013, ultra-Orthodox primary education in Israel included only non-State schools, with little core studies for boys. In school year 2013/2014, the Ministry of Education established a new framework—State ultra-Orthodox. State ultra-Orthodox schools have the same regulations as State schools, and in 2022 approximately 4 percent of the students in ultra-Orthodox primary education studied in such schools. The State ultra-Orthodox schools can be divided into 3 streams: ultra-Orthodox, “Habad”, and National-ultra-Orthodox. The ultra-Orthodox stream holds about half the students, and Habad holds about a third.

This research examines, for the first time, using administrative data, the demographic, social, and economic background of the male students in the State ultra-Orthodox primary education system, with an emphasis on the ultra-Orthodox stream, and the continued path in secondary education and in Yeshiva institutions. All this is in comparison to students in the non-State ultra-Orthodox primary education system.

The research indicate that the characteristics of students in the ultra-Orthodox stream are different from those of students in the non-State ultra-Orthodox education system. Their parents and older siblings acquired less religious education and more secular education, and the employment rate of the fathers is higher, though the family income from work is similar. Similar results were also obtained in estimations of the probability to study in the ultra-Orthodox stream. The lion’s share of students entering the State ultra-Orthodox education system, and its ultra-Orthodox stream, previously studied in ultra-Orthodox education, indicating that the State ultra-Orthodox primary education system is apparently a substitute for the non-State ultra-Orthodox education.

Approximately a quarter of graduates of the primary ultra-Orthodox stream studied at ultra-Orthodox high schools, where student applied to matriculation exams, more than 10 times the share among graduates of the non-State ultra-Orthodox education system. About a third of graduates of the ultra-Orthodox stream apply for the “Bagrut” matriculation certificates, and more than a fifth are eligible for a Bagrut diploma, more than 3 times the share among graduates of non-State ultra-Orthodox primary education system. Graduates of the State ultra-Orthodox primary education system study at yeshiva at a much lower share (less than half, compared to about two-thirds, respectively). These features are likely to increase the probabilities of State ultra-Orthodox education system graduates to acquire secular, including academic, post-secondary schooling and to integrate more successfully into the labor market.

Keywords: Education, Ultra-Orthodox, State Ultra-Orthodox Education.

א. הקדמה

חלקם של החרדים באוכלוסיית ישראל עומד כיום על יותר מעשירית, וכחמישית מילדי כיתה א', ולפי תחזית הלמ"ס (חלופה בינונית) הוא צפוי לגדול לשליש ולמחצית, בהתאמה, עד שנת 2065 (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2017). עד שנת 2013 היה כל החינוך החרדי היסודי (כיתות א'-ח') לא ממלכתי ובבעלותן הפרטית של עמותות, הפיקוח על פעילותו חלקי והתקצוב שלו בפועל נמוך משמעותית מזה בחינוך הממלכתי, בין השאר משום שאינו מלמד את לימודי הליבה בהיקף מלא.

התלמידות בחינוך החרדי לומדות בדרך כלל לימודי ליבה (אנגלית, מתמטיקה, מדעים ועוד), ורובן נישאות לבחינות הבגרות. לעומת זאת היקף חובת לימודי הליבה והלימודים בפועל בקרב הבנים בחינוך החרדי היסודי מצומצם, ובחינוך החרדי העל-יסודי רובם המכריע לומדים בישיבות קטנות, שבהן מתקיימים רק לימודי קודש. כפועל יוצא סיכויי בנים בוגרי החינוך החרדי לרכוש השכלה על-תיכונית לא תורנית ואקדמית ולהשתלב בהצלחה בשוק העבודה פוחתים.

בשנת הלימודים תשע"ד (2013/14) הקים משרד החינוך מסגרת חדשה בשם חינוך ממלכתי-חרדי (ממ"ח), בו נהוגים אותם כללים כמו בחינוך הממלכתי-רשמי בתחומים הבאים: היקף ורמת לימודי הליבה, הפיקוח הפדגוגי והמינהלי של משרד החינוך, תנאי העסקה והשכר של המנהלים והמורים, כללי התקצוב ועוד.

בשנת 2022 נמנו עם הממ"ח גני ילדים ו-73 בתי ספר יסודיים בהם כ-10,300 תלמידי כיתות א'-ח', כ-60% מהם בנים. התלמידים הבנים בחינוך היסודי הממ"ח היוו כ-4% מכלל הבנים בחינוך החרדי היסודי.

ניתן לחלק את בתי הספר הממ"ח לשלושה זרמים: חרדי, חב"ד וחרדי-לאומי (חרד"ל). בזרם החרדי למדו בשנת 2022 כמחצית מהתלמידים וכשליש בזרם חב"ד. המחקר מקיף את כל החינוך היסודי הממ"ח, בדגש על הזרם החרדי – שלשורותיו מגיעים תלמידים מכלל החברה החרדית – ובמידת מה גם על זרם חב"ד.

המחקר בוחן לראשונה את הרקע הדמוגרפי, החברתי והכלכלי של התלמידים הבנים בחינוך היסודי הממ"ח – לרבות רכישת השכלה של הוריהם ואחיהם ומערכת החינוך הקודמת של התלמידים; כל זאת בהשוואה לתלמידים הבנים בחינוך החרדי היסודי האחר. הניתוח יאפשר להעריך מה הן החלופות החינוכיות (חינוך חרדי לסוגיו או חינוך ממלכתי-דתי [ממ"ד]) שאותם תלמידים שהצטרפו לממ"ח היו בוחרים בחינוך היסודי, אלמלא הוקם הממ"ח, חלופות שיש להן השלכות על מהלך חייהם.

נערך מעקב אחר המשך דרכם של בוגרי החינוך היסודי הממ"ח – בחינוך העל-יסודי, לרבות היבחנות בבחינות הבגרות, וכן בישיבות גדולות. הוא עשוי לרמז על הזיקה בין לימודים בממ"ח לבין הסיכויים לרכוש השכלה על-תיכונית לא-תורנית ואקדמית ולהשתלב בהצלחה בשוק העבודה, שכעת לא ניתן לבדוק אותם באופן ישיר כי בוגרי הממ"ח צעירים מדי. המחקר מתמקד בבנים בשל ההיקף המצומצם של לימודי הליבה בחינוך החרדי האחר, שלו כנראה השפעה שלילית על סיכוייהם לרכוש השכלה גבוהה ולהגדיל את כושר השתכרותם.

אוכלוסיית המחקר כוללת את כל הגברים החרדים ילידי 1995 עד 2017 המונים כ-490 אלף איש, להם צורפו הוריהם, אחיהם ואחיותיהם. מסד הנתונים מסתמך על מגוון קבצים מינהליים, הכוללים בין היתר את הבאים: מרשם התושבים, תלמידים, מורים ובתי ספר, בחינות מיצ"ב ואסי"ף ובחינות בגרות, ישיבות גדולות וכוללים, מרשם הדתיות, מרשם ההשכלה, תעסוקה ושכר של שכירים ועצמאים. הקבצים מכסים ברובם את התקופה עד 2021.

ממצאי המחקר מלמדים שהמאפיינים הדמוגרפיים, החברתיים והכלכליים של התלמידים- בנים בזרם החרדי בממ"ח שונים מאלה של התלמידים החרדים שאינם בממ"ח: הוריהם, אחיהם ואחיותיהם הבוגרים רכשו פחות השכלה תורנית ויותר השכלה לא-תורנית, שיעור התעסוקה של האבות גבוה יותר אך ההכנסה המשפחתית מעבודה דומה. תוצאות דומות התקבלו גם באמידות של הסיכוי ללמוד בזרם החרדי בממ"ח.

כ-28% מתלמידי כיתה א' בממ"ח הגיעו מגני ילדים של הממ"ח (וכ-57% מילדי גני הממ"ח נכנסו לכיתה א' בממ"ח), ולכן אפשר שהרחבת מספר הגנים הללו תוביל בסופו של דבר לגידול בהיקף התלמידים בחינוך היסודי הממ"ח. כמו כן, כ-46% מתלמידי כיתה א' בממ"ח, וכ-82% מהמצטרפים אליו מאוחר יותר, ושיעורים גבוהים במקצת בזרם החרדי בממ"ח (וסדרי גודל דומים בזרם חב"ד), למדו קודם לכן בחינוך החרדי שאינו ממ"ח, עובדה המעידה שהממ"ח כנראה חלופי לחינוך החרדי האחר.

כ-24% מבוגרי הזרם החרדי היסודי בממ"ח פונים לישיבות תיכוניות חרדיות, שמגישות לבחינות הבגרות בהיקף מלא, מעל לפי עשרה מהשיעור בקרב בוגרי החינוך החרדי היסודי שאינו ממ"ח. כ-34% מבוגרי הזרם החרדי בממ"ח ניגשים לבחינות הבגרות וכ-21% זכאים לתעודת בגרות, מעל לפי שלושה מהשיעורים בחינוך החרדי היסודי שאינו ממ"ח. הם גם מגיעים בשיעור נמוך בהרבה לישיבות גדולות חרדיות (46% לעומת 66%, בהתאמה).

אמידות שמפקחות על המאפיינים הדמוגרפיים-חברתיים-כלכליים של התלמידים מעלות כי תלמידי הממ"ח קיבלו במבחני המיצ"ב בעברית בכיתה ה' בשנים 2016–2019 ציון ממוצע הגבוה בכ-0.2 סטיית תקן מאשר תלמידי מעיין החינוך התורני בא"י בני יוסף, והציון הממוצע של תלמידי הזרם החרדי בממ"ח היה גבוה בכ-0.3 סטיית תקן מזה של תלמידי מעיין החינוך התורני. לעומת זאת, במבחן אסי"ף בעברית בכיתה ד' בשנת 2022 לא נמצאו באמידות הבדלים מובהקים בציונים. גם במבחני המיצ"ב במתמטיקה בכיתה ה' במחצית השנייה של העשור הקודם לא נמצא הבדל מובהק בציון בין תלמידי הממ"ח ומעיין החינוך התורני. בכל המבחנים הציונים של תלמידי הממ"ח היו גבוהים באופן מובהק מאלה של תלמידי החינוך המוכר שאינו רשמי האחר (לא כולל החינוך העצמאי, שאינו נבחן). חשוב לזכור שרוב תלמידי הממ"ח למדו במסגרתו רק שנים מועטות ואילו היו נכנסים אליו כבר בכיתה א' ייתכן שהציונים שלהם היו גבוהים יותר.

עוד עולה מהמחקר כי בממ"ח יש לכ-94% מהמורים הגברים הסמכה (כלומר תעודת הוראה) לעומת כ-72% בחינוך החרדי היסודי האחר. המורים הגברים בממ"ח הרבה יותר משכילים: לכ-59% מהם תואר אקדמי לעומת כ-23% בחינוך החרדי האחר.

הספרות מלמדת שהחסמים המרכזיים להתרחבות הממ"ח הם (להרחבה ראו פרק ב'): פעילות הממ"ח לא הוסדרה בחקיקה ראשית מאז הקמתו; חלק מהרשויות המקומיות מערימות קשיים על פתיחת בתי ספר ממ"ח בשל הצורך להקצות מבני ציבור ולהגדיל את ההשתתפות במימון השוטף, חשש מגידולה של האוכלוסייה החרדית ביישוב וההתנגדות של הנציגות החרדית ברשות המקומית; רתיעת יוזמי הקמת בתי הספר הממ"ח והורי תלמידי הממ"ח מתגובת נגד של הקהילה; מחסור במורים חרדים בעלי השכלה נדרשת במקצועות חול.

הסרת החסמים בצד ההיצע צפויה כנראה להביא לעלייה משמעותית במספר התלמידים בממ"ח, שכן יש בבתי ספר רבים בממ"ח עודפי ביקוש וחלק לא מבוטל מהציבור החרדי תומך בהוראה מלאה ואיכותית של מקצועות הליבה בבתי הספר היסודיים (להרחבה ראו פרק ב').

המגבלה העיקרית של המחקר היא שבשל מיעוט השנים שחלפו מאז הקמת הממ"ח לא ניתן לבחון כעת את המשך דרכם של בוגריו מעבר לעשור השני לחייהם, לרבות רכישת השכלה על-תיכונית לא תורנית ואקדמית, השתלבות בשוק העבודה, דפוסי נישואין וילודה ועוד. כפועל יוצא לא ניתן להעריך באופן ישיר את התועלות הרבות שעוד יכולות לצמוח מהלימודים בממ"ח ולערוך מבחן עלות-תועלת.

סדר המאמר הוא כדלקמן: פרק ב' סוקר את תולדות הקמת הממ"ח והחסמים להתרחבותו; פרק ג' מתאר את בסיס הנתונים ואת אוכלוסיית המחקר; פרק ד' מציג את ממצאי המחקר ופרק ה' מסכם. בנספח 1 מובאים מושגים הנוגעים לחינוך החרדי, שבהם נעשה שימוש במאמר, ובנספח 2 מוצגים נתונים נבחרים על מספר התלמידות בחינוך היסודי הממ"ח.

ב. הקמת החינוך הממלכתי-חרדי והחסמים להתרחבותו

החינוך החרדי בישראל, אשר מוכר מאז קום המדינה, עבר תמורות במהלך השנים¹. עד השנים האחרונות כל החינוך החרדי היסודי בארץ לא היה ממלכתי-רשמי, אלא בבעלותן הפרטית של עמותות.

ככלל, החינוך החרדי של בנים שונה מזה של הבנות, במיוחד החינוך העל-יסודי. הרוב המוחלט של התלמידות לומדות לימודי ליבה² (וייסבלאי, 2012; בארט ואחרים, 2020), ולפי עיבודים שלנו למעלה משני שליש מהן ניגשות לבחינת בגרות אחת לפחות³ וכרבע זכאיות לתעודת בגרות. לעומת זאת, בחינוך החרדי היסודי לבנים היקף חובת לימודי הליבה והלימוד שלהם בפועל מצומצם (ראו נספח 1 ו-Perry-Hazan et al., 2023), בחינוך העל-יסודי (כיתות ט'-י"א) כ-75% מהבנים לומדים בישיבות קטנות, שמתמקדות בלימודי קודש בלבד, קרוב לרבע מהם לומדים בבתי ספר שרובם מגישים לבחינות הבגרות בהיקף מצומצם, ורק כ-4% מהתלמידים לומדים בישיבות תיכוניות חרדיות שמגישות לבחינות הבגרות בהיקף מלא. נוסף על כך, הפיקוח של משרד החינוך על התכנים הלימודיים בבתי הספר החרדיים לבנים הוא רופף למדי (בארט ואחרים, 2020; מבקר המדינה, 2020; Perry-Hazan et al., 2023).

רמת ההכשרה של המנהלים והמורים בבתי הספר החרדיים לבנים ולבנות כאחד היא נמוכה מזו שבחינוך הממלכתי, הם מועסקים על ידי עמותות שמפעילות את בתי הספר, והפיקוח המינהלי (רישוי, ביטחון, בטיחות וכדומה) פחות הדוק מזה שבחינוך הממלכתי (בארט ואחרים, 2020; זרד ומשה, 2023; צ'רנוביצקי, 2023).

התקצוב של בתי הספר היסודיים בחינוך החרדי תלוי, לפי נוסחאות התקצוב, במעמד המשפטי ובהיקף לימודי הליבה: רשתות החינוך (החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני בא"י בני יוסף) אמורות לקבל 100% מתקן השעות השבועיות לתלמיד בחינוך הרשמי, מוסדות מוכש"ר (מוכר שאינו רשמי) שאינן הרשתות לעיל אמורים לקבל 65% עד 75% ומוסדות הפטור 55%. לא זו אף זו, גם ערך שעת הוראה נמוך יחסית (כי רמת ההשכלה וההכשרה של המורים נמוכה כאמור מזו שבחינוך הממלכתי); בנוסף החינוך החרדי לא משתתף במלואו בתוכניות שונות (למשל "אופק חדש" – ראו פירוט בהמשך) ועוד, וכפועל יוצא מכל אלה הלכה למעשה התקציב לתלמיד בחינוך

¹ להרחבה על התפתחות החינוך החרדי בגולה ובארץ ראו בארט ואחרים (2020).

² להגדרה ראו: משרד החינוך (2022 ו-2002ד).

³ רוב מוחלט מהאחרות נבחנות במבחנים מקבילים של מכון סאלד.

החרדי נמוך עוד יותר: העלות לתלמיד בחינוך החרדי היסודי, ביחס לעלות לתלמיד במוסדות הרשמיים, עמדה בשנת הלימודים תשפ"א על כ-81% ברשתות, על כ-42% במוסדות המוכש"ר ועל כ-24% במוסדות הפטור (משה, 2023).

הרשויות המקומיות חייבות להשתתף במימון שירותי העזר בבתי הספר (שרתים, יועצות חינוכיות/פסיכולוגיות וכיוצא בזה) בחינוך החרדי (למעט במוסדות הפטור) בשיעור של 75% לפחות מהמימון בחינוך הרשמי (פינקלשטיין, 2022). הרשויות אינן חייבות להעמיד ולתחזק מבנים לטובת בתי ספר בחינוך החרדי, אלא להשתתף בשכר הדירה (למעט למוסדות הפטור). מחסור במבנים בגני ילדים ובבתי ספר נפוץ יותר בחינוך החרדי: בשנת 2021 היו חסרות בחינוך החרדי כ-5.5 אלף כיתות לימוד, שהן כשליש מסך הכיתות החסרות במערכת החינוך כולה, שיעור שהוא גבוה הרבה יותר מחלקם של התלמידים החרדים בקרב תלמידי ישראל; אף על פי כן, רק כ-13% מכלל הכיתות שבנייתן תוקצבה היו בחינוך החרדי (ויניגר, 2022). המצב הפיזי של כיתות הלימוד בחינוך החרדי גם הוא גרוע מזה שבחינוך הממלכתי, וחסרות תשתיות נוספות כאולמות/מגרשי ספורט, ספריות, חדרי מחשב ועוד (צ'רנוביצקי ופלדמן, 2018).

בשנת הלימודים תשע"ד (2013/14) הונהגה בחינוך החרדי רפורמה. הוקם מחוז חרדי ולראשונה משרד החינוך אפשר לבתי ספר חרדיים להימצא תחת קורת הגג של החינוך הממלכתי-רשמי, במסגרת חדשה בשם חינוך ממלכתי-חרדי (ממ"ח)⁴. בממ"ח נהוגים אותם כללים כמו בחינוך הממלכתי-רשמי לגבי ההיקף והרמה של לימודי הליבה⁵, תוכניות ההעשרה, הפיקוח הפדגוגי של משרד החינוך והמדידה וההערכה הבית-ספרית החיצונית (מיצ"ב ואסי"ף), ההכשרה של המנהלים והמורים ותנאי ההעסקה שלהם, הפיקוח המינהלי, כללי התקצוב, הימנעות מאפליה ברישום תלמידים ועוד (קציר ופרי-חזן, 2018; Katzir and Perry-Hazan, 2019; בארט ואחרים, 2020; צ'רנוביצקי, 2023)⁶. הצטרפות בית ספר לממ"ח מחייבת שהמורים ישלימו בתוך שנים ספורות תעודת הוראה ויהיה להם לפחות תואר ראשון, ולכן רמת ההשכלה שלהם צפויה להיות גבוהה מזו בחינוך החרדי האחר, כפי שאכן המחקר מעלה (ראו סעיף 7ד בהמשך), והמורים משתתפים בתוכניות לפיתוח מקצועי וזוכים לחונכים (צ'רנוביצקי, 2023; Katzir and Perry-Hazan, 2023). בשנים הראשונות לאחר הקמת הממ"ח קיבלו בתי הספר שהצטרפו אליו תוספת תקציב למימון לימודי קודש והסעות, אולם הם לא נהנים עד היום מתוספות תקציביות אשר נהוגות בחינוך הממ"ד כשעות תפילה; עם זאת, הכיתות בממ"ח קטנות בהרבה מאלה בחינוך החרדי האחר, בחינוך הממ"ד ובחינוך הממלכתי-עברי (וייסבלאי, 2020).

ניתן לחלק את בתי הספר של הממ"ח לשלושה זרמים: חרדי, חב"ד וחרדי-לאומי (חרד"ל) שהצטרף בשנת 2016. זרם חב"ד הוא נפרד מהזרם החרדי משום שחלק מתלמידיו לא באים מליבת החברה החרדית⁷, ורבים מבתי ספר שלו השתייכו בעבר לחינוך הממ"ד.

⁴ הרפורמה אושרה בהחלטת ממשלה מס' 151 מיום 13.5.2021. לתיאור תהליך ההקמה של הממ"ח ראו: קציר ופרי-חזן (2018) ו-Katzir and Perry-Hazan (2019).

⁵ עם זאת, היו בעבר תופעות של העברת שעות ממקצוע ליבה אחד (למשל אנגלית) לאחר באותו אשכול (למשל לעברית), מקצועות הליבה נלמדו לעיתים אחר הצהריים, והיקפם בכיתה ח' היה מצומצם (Katzir and Perry-Hazan, 2023).

⁶ מאז הפרסום של חוזר מנכ"ל משרד החינוך בשנת 2022 (פירוט בהמשך) תופעות אלה כנראה הצטמצמו או אף נעלמו. יש לציין שתלמידים בעלי צרכים מיוחדים בחינוך הרגיל (להבדיל מהחינוך המיוחד) זוכים בממ"ח לשירותים מיוחדים, בעוד שבחינוך הרגיל החרדי האחר יש לעיתים רתיעה משילובם, והשירותים עבורם לפעמים מצומצמים (בארט ואחרים, 2021). תלמידים בממ"ח גם משתתפים בתוכניות למחוננים ולמצטיינים, שהן נדירות בחינוך החרדי האחר.

⁷ חלק הארי מבתי הספר של חב"ד הם חרדיים, אולם יש גם בתי ספר "קירוב", שפונים לתלמידים שאינם חרדים (ראו גם: צ'רנוביצקי [2023]). להרחבה על השפעה של החרדיות הפריפריאלית על ליבת החברה החרדית ראו הירן ופראוור (2022).

הקמתו והתפתחותו של הממ"ח התאפשרו בשל גורמים רבים. בעת הקמתו כוחן הפוליטי של המפלגות החרדיות פחת משום שהן לא היו בקואליציה. במקביל הוקם, כאמור, המחוז החרדי במשרד החינוך אשר התגייס להקמת הממ"ח, ובין השאר הגמיש את הנהלים להצטרפות בתי ספר קיימים אליו (לדוגמא, אפשר הוראה מוגברת של לימודי קודש ובחירת מנהלים ומורים על פי רוחו של בית הספר) (קציר ופרי-חזן, 2018; Katzir and Perry-Hazan, 2019).

בתי הספר שהצטרפו לממ"ח סבלו ממשבר כלכלי, בירוקרטי או ארגוני-פדגוגי, והם השתייכו לקהילות חרדיות מתונות שמאופיינות בפתיחות גבוהה יותר ללימודי ליבה וביחסן למדינת ישראל (קציר ופרי-חזן, 2018; Katzir and Perry-Hazan, 2019). ההחלטה של בתי הספר על ההצטרפות לממ"ח התקבלה ברוב המקרים על ידי מנהלי העמותה, ללא התייעצות עם צוותי ההוראה או הורי התלמידים.

חסמים רבים היקשו ומקשים על התרחבות הממ"ח⁸. פעילות הממ"ח לא הוסדרה בחקיקה ראשית מאז הקמתו וזאת על מנת להימנע ממאבקים פוליטיים ויצירת התנגדות של הקהילות החרדיות, כמו גם הסתייגויות של גורמי מקצוע במשרד החינוך מנוסח התקנות שהוצע (קציר ופרי-חזן, 2018; Katzir and Perry-Hazan, 2019). רק בנובמבר 2022 פורסם לראשונה חוזר מנכ"ל משרד החינוך שמגדיר את מטרותיו של החינוך הממ"ח, את אופן פתיחת בתי ספר והרישום אליהם (לרבות איסור אפליה בקבלת תלמידים), את תנאי הקבלה של מנהלים ומורים, את תוכניות הלימודים (לרבות לימודי ליבה⁹), את כללי ההסעות¹⁰ והבינוי ועוד (משרד החינוך, 2022ב). החוזר משווה הלכה למעשה את הכללים הנהוגים בממ"ח לאלו בחינוך הממלכתי.

על פי חוק חינוך חובה תש"ט-1949, חוק חינוך ממלכתי תשי"ג-1953 ותקנות חינוך ממלכתי (פתיחת מוסדות) תשי"ד-1953, הרשויות המקומיות חייבות לפתוח מוסדות רשמיים ממלכתיים וממלכתיים-דתיים במידה ואין כאלו והביקוש להם מספק¹¹. בחוזר מנכ"ל משרד החינוך שצוין לעיל נכתב כך: "מוסד חינוך ממלכתי-חרדי ייפתח בהתאם לכל דין ובתיאום עם הרשות המקומית והמחוז חרדי, בהתאם להוראות הנוגעות למיפוי ולקריטריונים הנוגעים לתקצוב, ובהתאם למספר התלמידים ואופק הצמיחה המצדיקים פתיחת מוסד, ואם מתקיים אחד מהתנאים האלה: מחלקת החינוך ברשות המקומית מזהה צורך רשותי לפתוח מוסד חינוך ממלכתי-חרדי רשמי; קיימת בקשה של הורים לרשות המקומית לפתיחת מוסד ממלכתי-חרדי". חוזר המנכ"ל אמנם מצמצם את האפשרות של הרשויות המקומיות למנוע את הקמת בית ספר ממ"ח, אך הסדרת מעמדו בחקיקה ראשית הייתה כפי הנראה מעלה תרומה גדולה יותר לכך, לרבות בסיוע להורים שעותירים לבתי משפט בעקבות סירובן של רשויות מקומיות לפתוח בית ספר ממ"ח או של עיכוב ממושך במועד פתיחתו.

⁸ להרחבה על החסמים והמלצות לפיתוח הממ"ח ראו: קציר ופרי-חזן (2018), Katzir and Perry-Hazan (2023) וצ'רנוביצקי (2023).

⁹ בהתאם ל"תוכנית היסוד למגזר החרדי בבית הספר היסודי, בכיתות א'-ח" (משרד החינוך, 2011 ו-2022ד).
¹⁰ עם זאת, לפי המחוז החרדי במשרד החינוך משתתף המשרד במימון הסעה לתלמידים ברשתות החרדיות לאחד משלושת בתי הספר הקרובים ביותר למקום מגוריהם, לפי בחירת ההורים. לפי חוזרי מנכ"ל משרד החינוך (2022ב ו-2022ג) לעומת זאת, ההסעה בחינוך הרשמי היא רק לבית הספר הקרוב ביותר. מכיוון שגם בממ"ח יש זרמים שונים, הרי שבית הספר הממ"ח הקרוב ביותר עלול להשתייך לזרם שהורים אינם מעוניינים בו, ותופעה זו כנראה שכוחה מכיוון שמספר בתי ספר של הממ"ח קטן מלכתחילה, ומכאן שבמקרים רבים הם גם מרוחקים ממקום המגורים ונדרשת הסעה. יתר על כן, על פי המחוז החרדי במשרד החינוך תקציב ההסעה לתלמיד ברשתות גבוה בהרבה מזה שבממ"ח.

¹¹ ראו גם עת"מ 61735-07-19 מנור ואח' נ' מנכ"ל משרד החינוך, מר שמואל אבואב ואח' (פסק דין מה-27 נובמבר 2019), בנוגע להתנגדות המועצה המקומית מבשרת ציון לפתיחת בית ספר ממ"ח ביישוב.

התנגדותן של הרשויות המקומיות לפתיחתם של בתי ספר ממ"ח נובעת מגורמים רבים (ראו גם בינדר ובארט [2023] וצ'רנוביצקי [2023]). השתתפותן הגבוהה יותר במימון שירותי העזר בחינוך הממלכתי מאשר בחרדי שאינו ממ"ח. בעקבות הפרסום של חוזר מנכ"ל משרד החינוך מחויבות הרשויות המקומיות להקצות לממ"ח מבנים בהתאם לכללים שחלים על בתי ספר ממלכתיים, שלא כמו לבתי ספר חרדיים אחרים. לכן פתיחת בתי ספר ממ"ח תגדיל את הנטל התקציבי אשר מושת על הרשויות המקומיות.

בחלק מהמקרים התנגדות הרשויות המקומיות לפתיחת בית ספר ממ"ח מקורה בחשש שיגדל מספר המשפחות החרדיות ביישוב (צ'רנוביצקי, 2023). הסיעות החרדיות ברשויות המקומיות מתנגדות אף הן להקמת בתי ספר ממ"ח, והרשויות המקומיות החרדיות מנעו כמעט תמיד את ההקמה של בתי ספר אלה (קציר ופרי-חזן, 2018; צ'רנוביצקי, 2023). חוזר מנכ"ל משרד החינוך עשוי לצמצם את ההשפעה השלילית של חלק מהגורמים לעיל על פתיחת גני ילדים ובתי ספר ממ"ח. צוואר בקבוק להתרחבותו של הממ"ח בעבר הייתה ההתמקדות משרד החינוך בהצטרפותם של בתי ספר קיימים לממ"ח, לעומת פתיחתם של בתי ספר חדשים, שבהם קל יותר לקבץ תלמידים מקהילות חרדיות שמאופיינות בפתיחות גבוהה יותר (קציר ופרי-חזן, 2018). משרד החינוך נמנע מעריכת מסעות הסברה ופרסום של הזכויות והחובות בממ"ח, והקל בכך על השפעתם של המתנגדים לממ"ח, בפרט כאשר הממ"ח מתויג באופן שגוי ככזה שמיועד לחרדים 'מודרניים' בלבד (צ'רנוביצקי, 2023).

חסמים נוספים להתרחבות הממ"ח ולהפיכתו למרכזי בחינוך החרדי הם (ראו גם Katzir and Perry-Hazan, 2023): מחסור במורים חרדים בעלי השכלה נדרשת במקצועות חול (למשל אנגלית, מתמטיקה ומדעים); מחסור במבני ציבור, בין השאר משום שהמבנים צריכים להיות בבעלות או בשכירות של הרשות המקומית ולעמוד בתקני משרד החינוך; מחסור בספרי לימוד במקצועות החול אשר תואמים לצורכי הבנים החרדים ועוד. בנוסף, עלולים היוזמים של פתיחת בתי ספר ממ"ח, ואולי אף הורים שמעוניינים לשלוח אליהם את ילדיהם, לחשוש מתגובת נגד כלפיהם מצד הקהילה. כמו כן, עמותות שמפעילות חינוך החרדי מתנגדות אף הן לממ"ח מהחשש מאובדן של תקציבים והשפעה עם המעבר של תלמידים לממ"ח (קציר וחזן-פרי, 2018).

הסרת החסמים שפורטו לעיל בצד ההיצע, צפויה כפי הנראה להוביל לגידול משמעותי במספר התלמידים בממ"ח, שכן יש בבתי ספר רבים בממ"ח עודפי ביקוש (צ'רנוביצקי, 2023). מסקר שערך מכון "נתוני אמת" בשנת 2021 (שמצוטט אצל צ'רנוביצקי [2023]) עולה כי ל-43% מהחרדים יש יחס חיובי מאוד או חיובי כלפי הממ"ח, והשיעורים של המחזיקים בעמדה זו בקרב חרדים על ציר המודרניות-שמרנות הם כדלקמן: מודרניים – 68%, בעלי נגיעות מודרניות – 52%, קלאסיים (זרם מרכזי) – 41%, שמרניים (אדוקים) – 12.5%¹².

בנוסף, חלק לא מבוטל מהחרדים תומכים בהוראה מלאה ואיכותית של מקצועות הליבה בבתי הספר היסודיים, והם אף מעוניינים בהרחבה של לימודי האנגלית מעבר לדרישות של תוכנית הליבה כמתואר להלן. במחקר של Barak-Corren (2022) נבחנו עמדות של חרדים כלפי לימודי ליבה. המחקר מלמד ש-100% מהחרדים ה"פתוחים", 62% מאלו בזרם המרכזי ו-17% מהשמרניים תמכו

¹² להתפלגות השיעור של הקבוצות באוכלוסייה החרדית ראו הערת שוליים 13.

בהוראת לימודי הליבה (ו-36% במידה שיובטח שלימודי הליבה לא יאיימו על הזהות החרדית)¹³. הסתבר כי 95% מהחרדים ה"פתוחים", 54% מאלו בזרם המרכזי ו-10% מהשמרנים היו מעוניינים בהרחבת לימודי האנגלית מעל ומעבר לדרישות תוכנית הליבה¹⁴. מלאך וכהנר (2017) מצאו ש-24% מהחרדים מסכימים במידה מלאה/רבה ללימודי ליבה בבתי הספר החרדיים לבנים. גם בחינוך העל-יסודי יש תמיכה בלימודי חול: גונן ואחרים (2018) הראו ששיעור לא מבוטל מההורים החרדים רואים בשיבות תכונות חרדיות חלק מהחינוך החרדי, ולא בהכרח מסגרת לנושאים. ממצאי הסקרים לעיל מעידים שמערכת החינוך החרדית משקפת כיום באופן כמעט בלעדי את העדפותיהם של זרמים שמרניים בחברה החרדית, בעוד שבזרמים האחרים יש תמיכה רבה בלימודי ליבה, לרבות של בנים, ובקרבם נמצא מאגר גדול של תלמידים שעשויים לחבוש את ספסלי בתי הספר של הממ"ח.

שתי התרחשויות מהתקופה האחרונה עלולות להקטין את כוח המשיכה של בתי ספר, של מורים ושל תלמידים לבחור להצטרף לממ"ח. ראשית, בשנת 2022 קודם מתווה (שמכונה "מתווה בעלז") שמקנה תוספת תקציב לבתי ספר חרדיים יסודיים שילמדו אנגלית, מתמטיקה ומדעים בהתאם להישגים שלהם בבחינות חיצוניות באותם מקצועות (להרחבה ראו: הין ופראוור, 2022; משרד האוצר, 2022). בסיכומו של דבר הצטרפו בתשפ"ג למתווה בתי ספר ספורים, משום שהובטחה (כמפורט בפסקה הבאה) תוספת תקציב לבתי ספר חרדיים. יש להדגיש שהתמיכה ב"מתווה בעלז" מצד גורמים שונים מותירה אותו עדיין על סדר היום כחלופה לממ"ח, ולכן עלולה להאט את הצטרפות לממ"ח.

שנית, הובטח בהסכם הקואליציוני לכינון הממשלה ה-37 (הכנסת, 2022) ליישם בבתי ספר חרדיים מוכרים שאינם רשמיים את רפורמת "אופק חדש" (שעיקריה הם תוספת שכר למורים, בד בבד עם הגדלת מספר שעות עבודתם ושינוי מבנה המשרה [לרבות תוספת שעות הוראה פרטניות]). בתקציב המדינה לשנת 2023 ועדכנו בשלהי השנה (ממשלת ישראל, 2023) הוחלט להקצות תקציב – בשלב ראשון לרשתות החינוך החרדיות – בגין הצטרפותן ההדרגתית לרפורמה, והרשתות יישמו את הרפורמה בשנת הלימודים תשפ"ד ברוב מוחלט מבתי הספר. ואולם, התקציב לא הועבר (למעט מקדמה) בשל התנגדות בעת הזו של הרשתות להגברת הפיקוח על התנהלותן ולעמידתן בדרישות נוספות, לרבות לימודי ליבה מלאים (וכפועל יוצא התעכבה גם חתימתו של שר החינוך על התיקון הנדרש לתקנות חינוך ממלכתי (מוסדות מוכרים) תשי"ד-1953)¹⁵. מאותן הסיבות לא נכללה בתקציב המועדכן לשנת 2024, שאושר במרץ 2024, תוספת התקציב בגין היישום של "אופק חדש" ברשתות החינוך החרדיות. היישום של "אופק חדש" בחינוך החרדי צפוי להקטין את התמריץ

¹³ על פי המדגם (שכלל כ-170 בוגרים), התפלגות השיעור של הקבוצות החרדיות היא: "פתוחים" – 24%, זרם מרכזי – 34%, שמרנים – 32% (וכן חרדים לאומיים – 9%). לפי סקר מייצג של המכון הישראלי לדמוקרטיה (שבו השתתפו כ-1,000 בוגרים חרדים) התפלגות הקבוצות לפי הסיווג שם היא: מודרניים – 11%, נגיעות מודרניות – 29%, שמרנים – 32% ואולטרה-שמרנים – 28% (כהנר, 2020).

¹⁴ לפי סקר של המכון הישראלי לדמוקרטיה משנת 2021 (פינקלשטיין, 2023), 34% מההורים החרדים היו מעוניינים שהבן שלהם ילמד אנגלית בבית הספר; בקרב הורים לילדים שאינם לומדים אנגלית בבית הספר 23% תמכו בלימודי אנגלית שם ו-36% תמכו בלימודי אנגלית בחוגים ובקורסים מחוץ לבית הספר.

לפי סקר של מכון "נתוני אמת" מ-2023, 62% מהמשיבים החרדים תמכו בלימודי אנגלית של הבן שלהם בחיידר/תלמוד תורה. ראו: <https://www.real-time-data.org.il/education>.

¹⁵ פירוט בעתירה ובתשובת המדינה בבג"ץ 9236/23 חדו"ש- לחופש דת ושוויון נ' משרד החינוך. יצוין כי בעת"מ 40666-08-23 פורום בתי הספר המוכרים שאינם רשמיים ואח' נ' משרד החינוך/האגף לשירותי חינוך ואח' נפסק כי ההחלטה להחיל את "אופק חדש" רק בבתי ספר של מעיין החינוך התורני בא"י בני יוסף ובחינוך העצמאי, ולא בכל בתי הספר המוכרים שאינם רשמיים (לרבות שאינם חרדיים), ללא תבחינים, ומכוח החלטה בלתי מנומקת, היא פגומה ונגועה באי חוקיות.

הכספי של בתי ספר לעבור לממ"ח, של מורים להצטרף אליו, וכך גם של תלמידים שיזכו לשעות לימוד פרטניות ברשתות.

ג. אוכלוסיית המחקר ובסיס הנתונים

אוכלוסיית המחקר כוללת את כל הגברים החרדים ילידי 1995 עד 2017 המונים כ-490 אלף איש, להם צורפו הוריהם, אחיהם ואחיותיהם. חרדים הוגדרו על פי מרשם הדתיות של הלמ"ס¹⁶ – שמבוסס בעיקר על סוג מוסד הלימודים של האדם או של קרובי משפחתו¹⁷ – או מי שהיו תלמידים במועד כלשהו בגני ילדים ו/או בבתי ספר בחינוך החרדי, לרבות בממ"ח, ו/או בישיבות תיכוניות חרדיות¹⁸.

נבחרו ילידי שנים אלה בשל העובדה כי הממ"ח החל בשנת 2013 כחינוך חרדי רשמי, והפך לחינוך הממ"ח בשנת 2015, והמחקר בוחן גם את תלמידי כיתה ח' שנים ספורות לפני הקמת הממ"ח.

להלן תיאור קצר של הקבצים שבהם נעשה שימוש במחקר ושל המידע העיקרי המצוי בהם. הקבצים כוללים מידע על הגברים החרדים, הוריהם, אחיהם ואחיותיהם, ומכסים ברובם את התקופה עד 2021. להרחבה ראו זוסמן וזופניק (2021).

0 **מרשם התושבים** – מידע דמוגרפי לרבות המגדר, שנת וחודש הלידה, ארץ הלידה ושנת העלייה.
0 **קובצי תלמידים ובתי ספר** – קובצי תלמידים בגני ילדים ובבתי ספר, שכוללים בין השאר את סמל המוסד (הפיקטיבי), זרם החינוך ודרגת הכיתה של התלמיד. בנוסף, העברנו ללמ"ס את הרשימות הבאות: סיווג בתי ספר ממ"ח לפי זרם: חרדי, חב"ד וחרד"ל¹⁹; ישיבות קטנות במעמד ייחודי-תרבותי; בתי ספר חרדיים שבוגריהם מוכרים בצו שירות ביטחון לעניין דחיית השירות הצבאי לפי הסדר "תורתו אומנותו"; ישיבות תיכוניות חרדיות שמגישות לבחינות בגרות²⁰.

0 **קובצי בחינות בגרות** – מידע על השתתפות בבחינות הבגרות האינטרניות והאקסטרניות, לרבות מקצוע הלימוד, מספר יחידות הלימוד והציון והזכאות לתעודת בגרות.
0 **קובצי ישיבות** – מידע על לימודים בישיבות גדולות ובכוללים, לרבות סמל המוסד (פיקטיבי), סוג המוסד ומספר שנות הלימוד בו. הישיבות סווגו על ידינו לליטאיות, חסידיות, חב"ד וספרדיות²¹.

0 **מרשם הדתיות** – רמת הדתיות של יהודים (חרדי/דתי/לא דתי וצירופים שלהם), כפי שהלמ"ס סיווגה על סמך מקורות מינהליים, וכן מקור המידע ששימוש לסיווג.
0 **מרשם השכלה** – מספר שנות הלימוד והתעודה/התואר הגבוה ביותר.
0 **תעסוקה ושכר** – מספר חודשי העבודה השכירה, ההכנסה השנתית ברוטו מעבודה שכירה ועצמאית והענף הכלכלי של הורי התלמידים החרדים, כפי שדווחו לרשות המסים בישראל.

¹⁶ לא כללנו עם החרדים את אלה שרמת הדתיות שלהם הוגדרה כחרדי עם צירוף אחר, כמו דתי עד חרדי. להרחבה ראו פורטנוי (2007).

¹⁸ במחקר לא נכללו התלמידים במעט בתי הספר של רשתות "שובו" ו"נתיבות משה", שמסונפות לרשת החינוך העצמאי, ושפונות לקהל הדתי והמסורתי.

¹⁹ תודה ללשכת השר במשרד החינוך, הרב חיים ביטון, על העמדת הסיווג. הסיווג עבר טיוב שלנו. חלק קטן מבתי הספר שסווגו כחרד"ל אפשר היה לסווג כחרדיים.

²⁰ תודה לרב ד"ר בניהו טבילה על העמדת רשימת הישיבות התיכוניות החרדיות.

²¹ לתיאור אופן הסיווג ראו זוסמן וזופניק (2021). הסיווג הועבר ללמ"ס וחוקרים אחרים רשאים לעשות בו שימוש.

0 קובצי הציונים במבחני המיצ"ב והאסי"ף – הציונים במבחני המיצ"ב בכיתה ה' בשפת אם (עברית) בשנות הלימודים תשע"ו–תשע"ט; במבחן אסי"ף בשפת אם בכיתה ד' בשנות הלימודים תשפ"ב; ובמתמטיקה במיצ"ב בכיתה ה' בשנות הלימודים תשע"ו, תשע"ז ותשע"ט²². כמו כן התקבלו התשובות לשאלות בנוגע לעמדות כלפי לימודי עברית שנלוו למבחן האסי"ף. יצוין כי בתי ספר בחינוך החרדי שאינו ממ"ח לא השתתפו בסקרי האקלים והסביבה הפדגוגית.

0 קובץ מורים – הקובץ כולל את מאפייני המורים בחינוך החרדי היסודי²³, לרבות סוג החינוך של בית הספר (הנגזר מהמעמד, המגזר, הפיקוח והגורם המדווח של בית הספר) וכן סיווג זרם הממ"ח (שנמסר כאמור על ידינו ללמ"ס), המגדר, הוותק בהוראה, דרגת השכר (הסמכה [קיומה של תעודת הוראה] ותואר אקדמי לרבות שווה ערך [אקוויולנטי]) ומספר שעות העבודה השבועיות. לקובץ המורים קושר גם מרשם ההשכלה שלהם.

ד. ממצאים

בפרק מוצגים ההתפתחות של מספר התלמידים-בנים בחינוך היסודי הממ"ח, מאפייני הרקע של התלמידים, סוגי החינוך הקודמים שלהם, סוגי החינוך שאליהם עברו הבוגרים של הממ"ח, ההתמדה בממ"ח, כמו גם הישגי התלמידים במבחני הערכה חיצוניים ומאפייני המורים. בסעיף 1 מתוארת ההתפתחות של מספרי התלמידים בסוגי החינוך החרדי היסודי (רשתות החינוך, מוכש"ר, מוסדות הפטור וממ"ח) ובזרמים בתוך הממ"ח, וכן הפריסה הגיאוגרפית של התלמידים. בסעיף 2 מוצגים המאפיינים הדמוגרפיים-חברתיים-כלכליים של התלמידים בממ"ח בהשוואה לאלה בסוגי החינוך החרדי האחר, כמו גם תוצאות אמידות של הגורמים שמתואמים עם הסיכוי ללמוד בממ"ח. בסעיף 3 מובאת ההתפלגות של סוגי החינוך הקודמים של הנכנסים לכיתה א' בממ"ח ושל המצטרפים אליו בכיתות ב'-ח'. בסעיף 4 מוצגת ההתפלגות של סוגי החינוך בכיתה ט' של בוגרי כיתה ח' בממ"ח, שיעורי הניגשים לבחינות הבגרות, הזכאים לתעודת בגרות והלומדים בישיבות גדולות, וזאת בהשוואה לבוגרי החינוך החרדי היסודי האחר. בסעיף 5 מובאים שיעורי התלמידים המתמידים בחינוך היסודי הממ"ח ומאפייניהם בהשוואה לאלה שעוזבים אותו, וכן תוצאות אמידות של הגורמים שמתואמים עם הסיכוי להתמיד בחינוך היסודי הממ"ח. בסעיף 6 מוצגים ציוני התלמידים החרדים בחינוך היסודי במבחני הערכה חיצוניים (מיצ"ב ואסי"ף), ותוצאות אמידות של ההבדלים בציונים (ובעמדות כלפי לימודי העברית) בין סוגי החינוך החרדי והזרמים בממ"ח. בסעיף 7 מדווחת רמת ההשכלה של המורים הגברים בחינוך החרדי היסודי לבנים לפי סוג חינוך.

1. תלמידים ובתי ספר בחינוך היסודי הממ"ח

התפלגות סוגי החינוך של תלמידים-בנים בכיתות א' עד ח' בחינוך החרדי היסודי בשנים 2014–2022 מוצגת באיור 1. שיעור התלמידים במוסדות הפטור היה יציב ועמד על כ-40% מסך התלמידים בחינוך החרדי היסודי. שיעור התלמידים ברשתות החינוך (החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני בא"י בני יוסף) עלה מעט והגיע בשנת 2022 לכ-37%. שיעור התלמידים בחינוך המוכר שאינו רשמי

²² במבחני המיצ"ב של 2018 מצאה ראמ"ה שיעור חריג של תלמידי כיתה ה' שזכו להתאמות (הקלות) במבחנים במתמטיקה (ובאנגלית) ולכן לא פורסמו הציונים. בשנות הלימודים תש"פ ותשפ"א לא נערכו מבחני הערכה חיצוניים ארציים. תלמידי החינוך החרדי לא נבחנו בכיתה ח', וגם לא במיצ"ב כיתה ה' באנגלית בשנים תשע"ו–תשע"ט (למעט הממ"ח).

²³ למעט במוסדות פטור ובבתי ספר על "טהרת הקודש", שמשרד החינוך והלמ"ס לא מקבלים קבצים מינהליים של המורים שמלמדים בהם.

(מוכש"ר) ירד מכ-19% בשנת 2014 לכ-13% בשנת 2022. שיעורם של התלמידים בממ"ח הוכפל: מכ-2% בשנת 2015, השנה הראשונה להתמסדות הממ"ח, לכ-4% בשנת 2022.

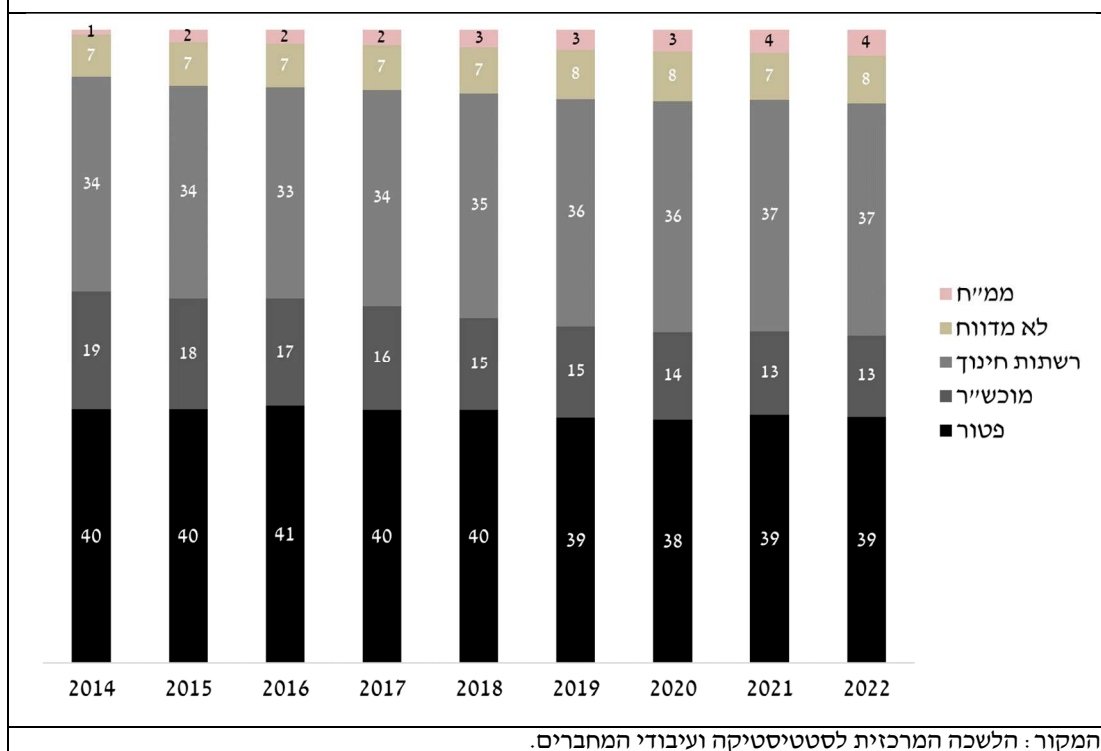
מספר הבנים שלומדים בחינוך היסודי הממ"ח עלה מכ-2,400 בשנת 2015 ליותר מ-6,000 בשנת 2022 (איור 2); במקביל הוכפל מספר בתי הספר של הממ"ח, מ-20 ל-41. שיעור התלמידים-בנים בגני הילדים של הממ"ח האמיר והגיע בשנת 2022 ל-3.4% מסך תלמידי הגנים החרדיים, השיעור בקרב תלמידי החינוך היסודי עמד על 3.9% ובקרב תלמידי כיתה א' על 4.8% (איור 3).

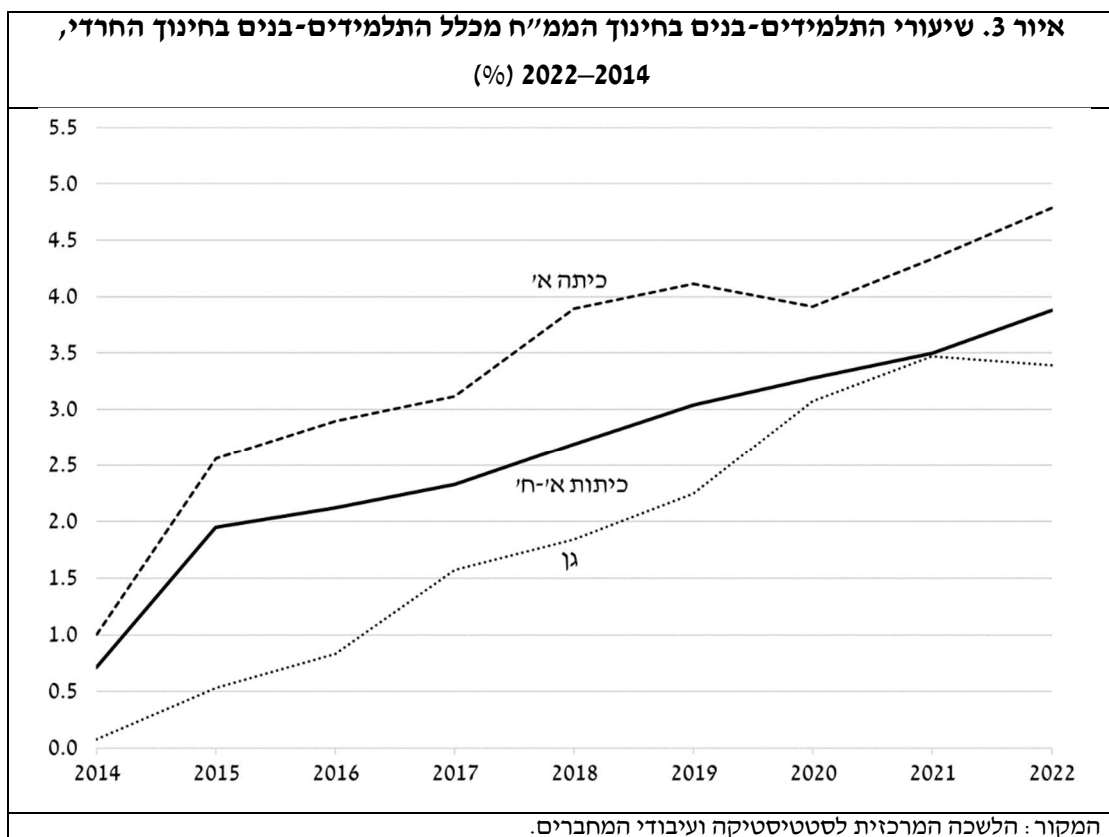
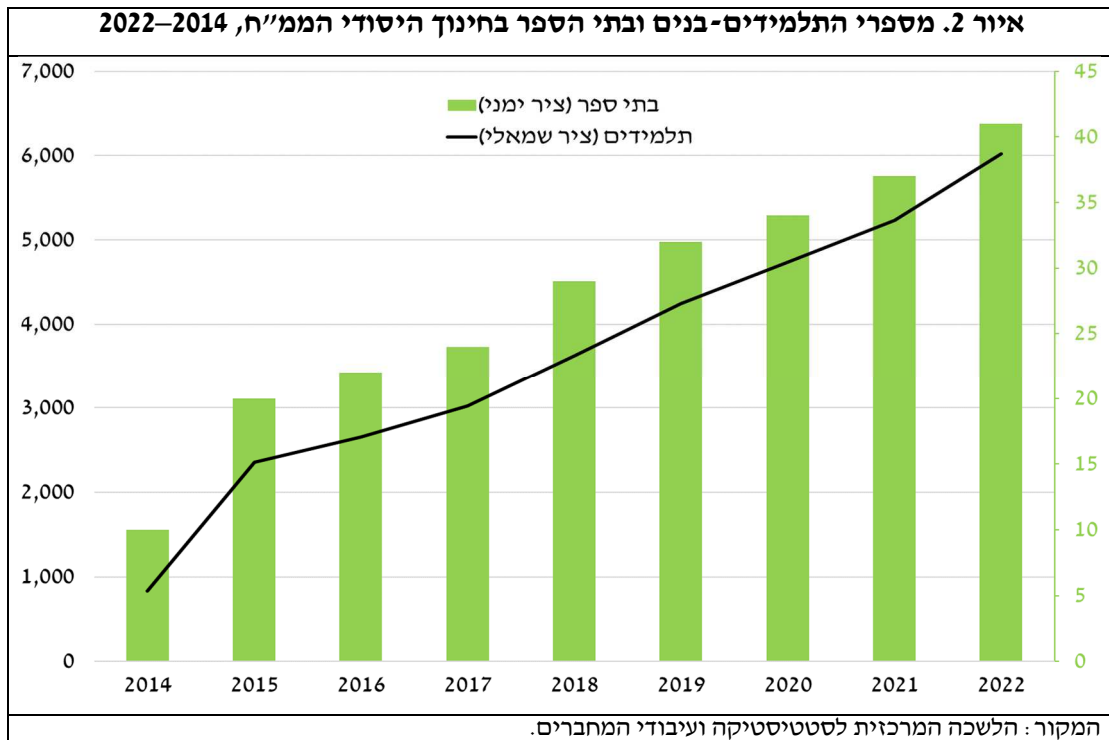
בשנה הראשונה להקמתו של החינוך החרדי היסודי הממ"ח השתייכו כ-60% מהתלמידים-בנים בו לזרם חב"ד. ואולם, הזרם החרדי גדל בקצב מהיר מזה של זרמי חב"ד וחרד"ל, ובשנת 2022 עמד מספר התלמידים-בנים בו על כ-2,900, שהם כ-48% מהתלמידים בממ"ח (איור 4). בזרם חב"ד בממ"ח למדו באותה שנה כ-2,100 תלמידים (כ-35%) ובזרם חרד"ל – שהצטרף לממ"ח בשנת 2016 – למדו כ-1,000 תלמידים (כ-17%). הגידול במספר התלמידים בזרמים החרדי וחרד"ל לווה בעלייה במספר בתי הספר, ואילו בזרם חב"ד נעצרה בשנת 2018 מגמת העלייה במספרם.

המחקר אמנם מתמקד בתלמידים בנים בחינוך היסודי הממ"ח, אך נביא בקצרה להלן את מספר התלמידות ואת מספר בתי הספר שלהן (ראו נספח 2). בשנת הלימודים 2022 למדו כ-4,200 בנות בחינוך היסודי הממ"ח ב-32 בתי ספר (איור נ-2). הן היוו כ-41% מסך הלומדים בממ"ח (איור נ-3) – עלייה של 4 נקודות אחוז בהשוואה לשיעורן בשנת 2015 – וכ-3.0% מהתלמידות בחינוך החרדי היסודי (איור נ-1). התפלגות התלמידות בממ"ח לפי זרם הייתה כדלקמן: כ-46% בחרדי, כ-29% בחב"ד וכ-26% בחרד"ל (איור נ-4).

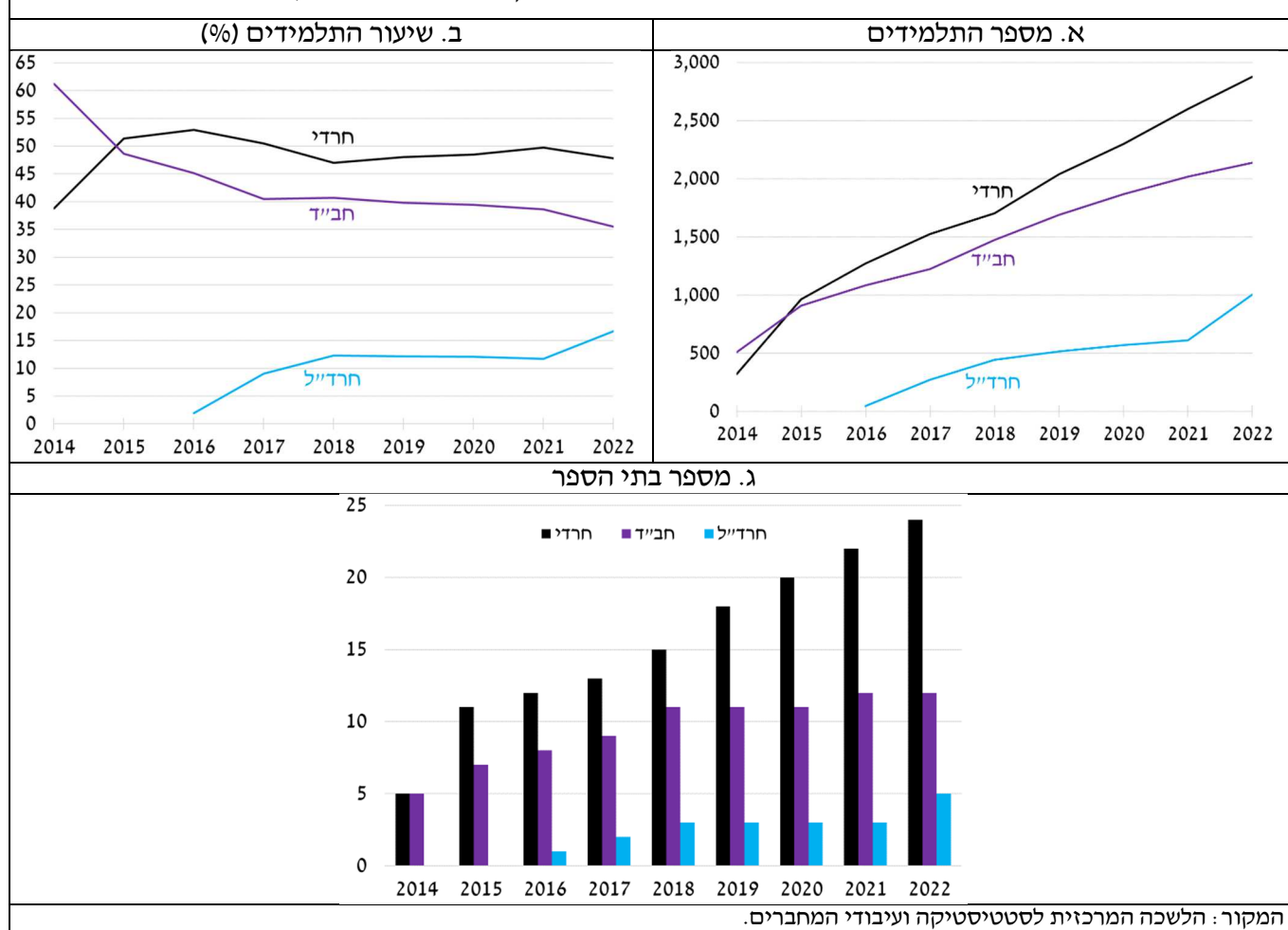
באיור 5 מוצג מספר התלמידים-בנים בחינוך היסודי הממ"ח לפי יישוב מגורי התלמיד והזרם, וכן שיעורם מכלל התלמידים בחינוך החרדי היסודי ביישוב. מספר התלמידים בחינוך הממ"ח המתגוררים ביישובים עירוניים הומוגניים חרדיים (כבני ברק, ביתר עילית ומודיעין עילית) זניח. הסיבה לכך היא כנראה התנגדותן של העיריות הללו לפתיחת בתי ספר של הממ"ח בתחומן (ראו פרק ב'). מספרם של תלמידים אלה נמוך גם ביישובים אחרים שיש בהם קהילה חרדית גדולה, ובכל מקרה שיעורם קטן מאוד (למשל, בירושלים כ-800 תלמידים שמהווים רק כ-3% מהתלמידים-בנים בחינוך החרדי היסודי). התלמידים בזרם החרדי בממ"ח מתגוררים בעיקר בערים מעורבות כמו ירושלים, בית-שמש, רחובות ונתניה. תלמידי זרם חרד"ל בממ"ח מהווים שיעור גבוה מכלל התלמידים החרדים בכמה יישובים קטנים (כיצהר, יד בנימין וברכה [הר ברכה]). יצוין כי למעלה מ-90% מהתלמידים בחינוך היסודי הממ"ח לומדים ביישוב מגוריהם.

איור 1. התפלגות התלמידים-בנים בחינוך החרדי היסודי לפי סוג חינוך, 2014–2022 (%)

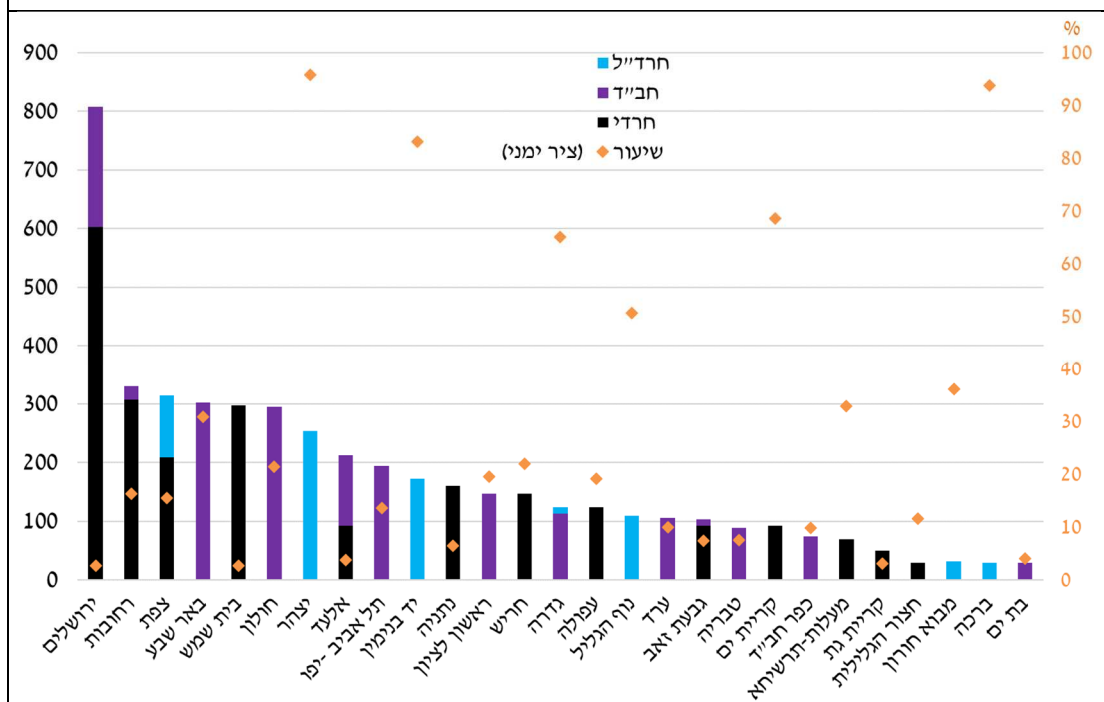

איור 4. תלמידים-בנים ובתי ספר יסודיים בחינוך הממ"ח לפי הזרם, 2014–2022

איור 5. מספר התלמידים-בנים בחינוך היסודי הממ"ח לפי יישוב מגוריהם והזרם, ושיעור התלמידים בחינוך הממ"ח מסך התלמידים בחינוך החרדי היסודי, 2022¹

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחברים.
(1) באיור מוצגים יישובים שמתגוררים בהם לפחות 30 תלמידים שלומדים בחינוך הממ"ח.

2. מאפיינים דמוגרפיים-חברתיים-כלכליים של התלמידים בחינוך היסודי הממ"ח

המאפיינים הדמוגרפיים-חברתיים-כלכליים של התלמידים-בנים בחינוך היסודי הממ"ח בשנת 2022, ובהשוואה לתלמידים בסוגי החינוך החרדי היסודי האחר, מוצגים בלוח 1. רק כ-40% מאימהות התלמידים בממ"ח, וכ-50% מהאבות, למדו בחינוך החרדי, לעומת סדר גודל של 80% מהאימהות והאבות של התלמידים החרדים שאינם בממ"ח²⁴. בקרב תלמידי הזרם החרדי בממ"ח השיעורים גבוהים יותר מאשר בזרמי החב"ד והחרד"ל, אך הם עדיין נמוכים בהרבה מהשיעורים אצל התלמידים החרדים שאינם בממ"ח. שיעור האימהות והאבות של תלמידי החינוך הממ"ח שלמדו בחינוך הממ"ד גבוה באופן משמעותי משיעורם בקרב התלמידים החרדים האחרים. כך גם שיעור ההורים שלמדו בחינוך הממלכתי-עברי, דבר שעשוי לרמז על כך שייתכן שחלקם חוזרים בתשובה.

רק כ-33% מהאבות של התלמידים בממ"ח למדו בישיבה גדולה בגיל 19 (ושיעור דומה בקרב האבות לתלמידים בזרם החרדי בממ"ח) לעומת כ-57% בחינוך החרדי האחר. הראשונים למדו בישיבה גדולה ובכולל בממוצע כ-7 שנים לעומת כ-13 שנים אצל האחרונים. מכלל האבות לתלמידים בממ"ח שלמדו בישיבה גדולה, כ-33% למדו בישיבות של הזרם הליטאי, כ-31% בזרם חב"ד, כ-27% בזרם הספרדי וכ-9% בזרם החסידי (ללא חב"ד); לעומת זאת, אצל האבות לתלמידים חרדים שאינם בממ"ח היה ייצוג הרבה יותר גבוה לזרמים הליטאי והחסידי, ושיעור נמוך מאוד לזרם חב"ד. ממצאים אלה עולים בקנה אחד עם השיעור הנמוך יחסית של החרדים המודרניים ובעלי נגיעות מודרניות בזרמים הליטאי והחסידי²⁵, בשעה שהתמיכה בלימודי ליבה אצל החרדים ה"פתוחים" גורפת (Barak-Corren, 2022).

כ-71% מהאימהות לתלמידי החינוך הממ"ח ניגשו לבחינות בגרות וכ-46% מהאבות, יותר מפי שניים מהשיעורים בקרב ההורים לתלמידים בחינוך החרדי האחר. יש לציין ששיעור ההורים לתלמידים בזרם החרדי בממ"ח שניגשו לבחינות הבגרות נמוך מזה בקרב כלל הורי תלמידי הממ"ח אך עולה עדיין בהרבה על השיעור של הורי התלמידים החרדים שאינם בממ"ח. גם שיעור האקדמאים מבין הורי התלמידים בממ"ח כמעט כפול מזה של הורי התלמידים בחינוך החרדי האחר. פער קטן יותר קיים בין הורי התלמידים בזרם החרדי בממ"ח לעומת אלה שבחינוך החרדי שאינם בממ"ח.

ההתפלגות של סוג החינוך של האחים בכיתה י', בתקופה שלפני הקמת החינוך הממ"ח, מוצגת באיור 6. רק כ-34% מהאחים של התלמידים בממ"ח למדו בישיבה קטנה לעומת שיעור כפול בקרב התלמידים בחינוך החרדי האחר, אם כי בזרם החרדי בממ"ח השיעור דומה לאחרונים, וכך גם ההתפלגות של סוגי החינוך האחרים.

כ-82% מהאחיות של תלמידי הממ"ח ניגשו לבחינות הבגרות, ושיעור נמוך במקצת אצל תלמידי הזרם החרדי בממ"ח, לעומת כ-50% בחינוך החרדי שאינם בממ"ח. אצל האחים השיעורים המקבילים היו כ-45%, כ-36% וכ-11%.

רק כ-28% מהאחים של התלמידים בממ"ח, שהגיעו לגיל 19, למדו בישיבה גדולה, וכ-40% בזרם החרדי בממ"ח, לעומת כ-70% בקרב האחים של התלמידים בחינוך החרדי האחר (לוח 1).

²⁴ יש בתי ספר חרדיים שמשויכים לחינוך הממ"ד (למשל חלק מבתי הספר של חב"ד), אבל אינם מזוהים על ידינו. לכן שיעור ההורים שלמדו בחינוך החרדי, ובפרט בזרם חב"ד בממ"ח, גבוה מזה שמדווח בלוח.

²⁵ לפי חישובנו – שמבוססים על איורים 1.2, 2.7 ו-2.13 אצל כהנר (2020) – כ-26% מהחסידיים וכ-36% מהליטאים הם מודרניים או בעלי נגיעות מודרניות.

האימהות של תלמידי הממ"ח התחתנו בגיל מבוגר במקצת מהאימהות של תלמידים חרדים אחרים. מספר האחים והאחיות של התלמידים (ללא התלמיד עצמו) עמד בקרב התלמידים בממ"ח בממוצע על 4.3 לעומת 5.4 אצל תלמידי החינוך החרדי האחר, בדומה למספרם בזרם החרדי בממ"ח²⁶.

שיעור התעסוקה של אימהות התלמידים בממ"ח דומה לזה של אימהות התלמידים בחינוך החרדי האחר, אבל אצל האבות שלהם הפער ניכר: 70% (66% בזרם החרדי בממ"ח) לעומת 52%, בהתאמה. ההכנסה המשפחתית החודשית מעבודה של ההורים אצל הראשונים הגיעה ל-14.8 אלפי ש"ח לעומת 11.7 אלפי ש"ח בקרב האחרונים, כאשר בזרם החרדי בממ"ח היא דומה לזו של האחרונים.

רק כ-8% מהתלמידים בממ"ח התגוררו ביישוב עירוני הומוגני חרדי לעומת כשליש מהתלמידים בחינוך החרדי האחר (ראו גם איור 5 לעיל). כ-25% מתלמידי הממ"ח, ו-29% בזרם החרדי בממ"ח, הם בנים להורים שעלו לארץ, לעומת כ-22% בקרב התלמידים בחינוך החרדי האחר.

בסיכומו של דבר המאפיינים הדמוגרפיים-חברתיים-כלכליים של התלמידים בחינוך הממלכתי-חרדי הם שונים מאלו של התלמידים בחינוך החרדי האחר: הוריהם, אחיהם ואחיותיהם רכשו פחות השכלה תורנית ויותר השכלה לא-תורנית, שיעור התעסוקה של הגברים גבוה בהרבה וכך גם ההכנסה המשפחתית החודשית מעבודה של ההורים, הם הביאו לעולם פחות ילדים ומיעוטם גרים ביישובים עירוניים חרדיים הומוגניים. הפערים במאפיינים בין ההורים והאחים של התלמידים בזרם החרדי בממ"ח לבין אלה של התלמידים החרדים שאינם בממ"ח דומים או נמוכים יותר, אך לא נמצאו פערים של ממש בהכנסה המשפחתית החודשית מעבודה ובמספר הילדים שנולדו לאימהות.

כדי לבחון את הזיקה בין מאפייני התלמידים לבין סיכוייהם ללמוד בחינוך הממ"ח, לרבות לפי זרם, נערכו אמידות לוגיסטיות. תחילה נאמדו הסיכויים להתחיל ללמוד בכיתה א' בממ"ח כתלות במאפיינים (לוח 2 ואיור 7). מכיון שכ-45% מהתלמידים שלמדו בחינוך היסודי הממ"ח הצטרפו אליו לאחר כיתה א' (ראו סעיף 3 בהמשך), נערכו גם אמידות דומות של הסיכוי להצטרף אליו בכיתות ב'-ח' (לוח 3). כל האמידות בוצעו רק ביישובים עירוניים שהיה בהם בית ספר ממ"ח (או ממ"ח מזרם נתון)²⁷ כאשר התלמיד הגיע לכיתה א' או לאחת מהכיתות ב'-ח'.

תוצאות האמידות מלמדות שחינוך חרדי של ההורים מתואם שלילית עם הסיכוי ללמוד בממ"ח בכיתה א': הסיכוי נמוך בכ-1.6 נקודות אחוז לבן לאם שלמדה בחינוך החרדי העל-יסודי (לוח 2), כך שסיכוי קטנים בכ-46% מאלה של בן לאם שלא למדה בחינוך החרדי (יחס הסיכויים [Odd Ratio] עומד על 0.54, איור 7); הסיכוי נמוך בכ-0.7 נקודות אחוז, שהוא כ-24%, לבן לאב שלמד בחינוך החרדי העל-יסודי ($OR=0.76$); כל שנת לימוד נוספת של האב בישיבה גדולה כרוכה בירידה של 0.3 נקודות אחוז בסיכוי של בנו ללמוד בממ"ח בכיתה א'. לעומת זאת, חינוך לא-תורני של ההורים מתואם חיובית עם הסיכוי ללמוד בממ"ח: השתתפותה של האם בבחינות הבגרות

²⁶ היות שהחינוך היסודי הממ"ח צומח מהר יחסית, יש בו ייצוג גבוה יותר לתלמידי כיתה א' מאשר בחינוך החרדי האחר, ולכן משפחות תלמידי הממ"ח צעירות יותר ובאותה העת צפויים להיות להן פחות ילדים מאשר בחינוך החרדי היסודי האחר, יתר הדברים קבועים (למשל גודל המשפחה הרצוי). לפיכך נבדק גם מספר האחים והאחיות של תלמידי כיתה ח', והסתבר שהוא עומד בממ"ח על 5.4 ובחינוך החרדי האחר על 6.0.

²⁷ באמידות כמו אלה שתוצאותיהן מוצגות בלוחות 2 ו-3, שבהן נכלל במשתנים המסבירים משתנה דמי ליישוב בית הספר, התקבלו תוצאות דומות עבור סה"כ הממ"ח, אלא שלא ניתן לחשב את ההשפעות השוליות עבור חלק מהזרמים בממ"ח בשל מיעוט התצפיות במקצת מהיישובים.

מלווה יד ביד עם גידול של 2.1 נקודות אחוז בסיכוי, כך שסיכויי בנה ללמוד בממ"ח יותר מכפולים מאלו של בן לאם שלא ניגשה לבחינות הבגרות ($OR=2.21$); הסיכויים של בן לאם/אב אקדמאים גדולים ב-0.6 נקודות אחוז, והם גבוהים ברבע מסיכוי של בן להורים לא אקדמאים ($OR=1.28$) לאם ו-1.24 ($OR=1.24$). כל אח או אחות נוספים מתואמים עם ירידה של כ-0.1 נקודות אחוז בסיכוי ללמוד בממ"ח. לבן שאביו עבד כאשר הבן היה בגיל 6 סיכוי הגדול בכ-1.2 נקודות אחוז ללמוד בממ"ח, כך שסיכוי גבוהים בכ-58% מאלה של בן שאביו לא עבד אז. תוצאות האמידות מתיישבות עם הסטטיסטיקה התיאורית שמוצגת בלוח 1. אמידה של הסיכוי ללמוד בזרם החרדי בממ"ח מניבה לרוב תוצאות דומות לאלה שתוארו לעיל, למעט חוסר מתאם בין חינוך חרדי על-יסודי של ההורים והשכלה אקדמית של האם, לבין סיכויי של הבן ללמוד בזרם החרדי בממ"ח.

כיוון שהאמידות אינן כוללות משתנה דמי למשפחה – שכן אנו מעוניינים לבחון את הזיקה בין המאפיינים שלה לבין סיכויי בניה ללמוד בממ"ח – הן לא מתחשבות במקרים שיותר מבן אחד במשפחה נטל חלק באמידות, דבר שעלול להוביל להטיה באומדים. לפיכך חזרנו על האמידות, תוך הגבלתן לבן הראשון במשפחה שהגיע לכיתה א' ושהתגורר ביישוב שהיה בו בית ספר של החינוך הממ"ח (או זרם הממ"ח) שכולל את כיתה א'. אומדי ההשפעות השוליות ויחס הסיכויים דומים מאוד לאלה שתוארו לעיל (לא מוצג).

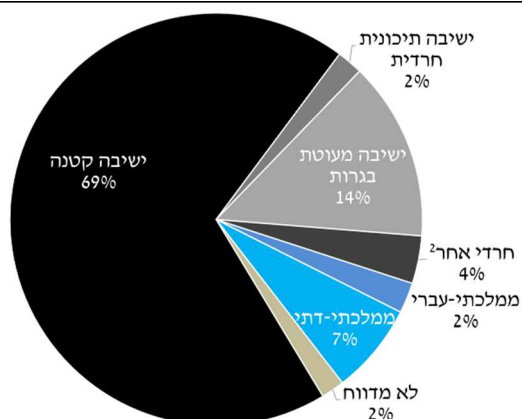
באמידות של סיכויי תלמידים שלא למדו בכיתה א' בחינוך הממ"ח ללמוד בו באחת או יותר מכיתות ב'-ח' מתקבלות תוצאות דומות לאלה שהוצגו למעלה (לוח 3)²⁸, לרבות במקרה של הזרם החרדי; הסיכוי של תלמידי כיתה א' במוכש"ר ללמוד בהמשך בממ"ח גבוה בכמחצית מזה של תלמידי מוסדות הפטור, והסיכוי של תלמידי כיתה א' בחינוך הממ"ד ללמוד בממ"ח גבוה כמעט פי שלושה מזה של תלמידי מוסדות הפטור. הסיכויים המקבילים ללמוד בזרם החרדי בממ"ח גבוהים בשלוש חמישיות ופי שניים ורבע, בהתאמה.

²⁸ והשתתפות האב בבחינות הבגרות מתואמת עם גידול של 0.3 נקודות אחוז בסיכוי של הבן ללמוד בממ"ח, כך שסיכויי גבוהים בכ-29% מאלה של בן לאב שלא השתתף בבחינות הבגרות.

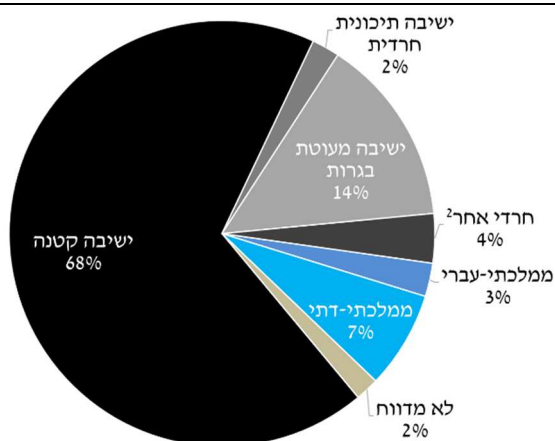
לוו 1. המאפיינים הדמוגרפיים-חברתיים-כלכליים של התלמידים-בנים בחינוך החרדי היסודי לפי סוג חינוך, 2022									
ממ"ח			חרדי (ללא ממ"ח)						
חרד"ל	חב"ד	חרדי	סה"כ	סה"כ	לא מדווח	פטור	מוכשר	רשות	
16.7	30.0	53.0	38.8	79.0	90.3	92.4	70.3	70.3	אם למדה בחינוך חרדי ¹ (%)
78.4	47.5	21.9	40.4	13.2	6.5	4.8	21.4	15.6	אם למדה בממלכתי-דתי ¹ (%)
4.9	22.5	25.1	20.8	7.7	3.2	2.8	8.3	14.1	אם למדה בממלכתי-עברי ¹ (%)
19.6	54.9	58.1	50.2	82.9	92.3	92.6	74.9	74.0	אם למד בחינוך חרדי ¹ (%)
72.9	17.1	18.0	27.4	8.7	4.0	3.9	16.6	10.9	אם למד בממלכתי-דתי ¹ (%)
7.5	28.0	23.9	22.4	8.4	3.7	3.5	8.5	15.1	אם למד בממלכתי-עברי ¹ (%)
31.2	34.6	31.9	32.7	57.3	49.9	68.7	49.2	50.4	אם למד בישיבה חרדית בגיל 19 ² (%)
6.2	6.0	7.3	6.6	12.8	11.8	14.9	11.0	11.6	ממוצע שנות לימוד של האב בישיבה ובכולל זרם הישיבה ³ :
	7.6	56.1	32.8	48.1	56.7	63.4	34.4	29.1	ליטאי (%)
	3.8	14.7	9.4	27.1	31.2	20.3	43.6	33.8	חסידי (%)
	66.8	0.0	31.0	2.9	2.2	1.0	1.9	0.6	חב"ד (%)
	21.7	29.2	26.8	21.8	9.9	15.3	20.1	36.5	ספרדי (%)
91.2	78.9	58.4	71.1	34.3	13.2	20.1	42.3	46.7	אם ניגשה לבחינות הבגרות ⁴ (%)
43.7	28.3	21.2	27.5	14.9	7.9	13.2	19.9	14.2	אם אקדמאית (%)
81.3	40.0	37.8	46.3	17.3	7.5	8.9	26.8	23.5	אם ניגשה לבחינות הבגרות ⁴ (%)
25.6	11.2	11.3	13.7	6.1	3.3	3.5	11.1	6.5	אם אקדמאי (%)
86.4	84.8	78.9	82.4	50.1	9.7	37.5	57.7	64.6	אחיות ניגשו לבחינות הבגרות ⁵ (%)
86.5	39.6	35.8	45.0	11.4	4.3	2.7	23.8	14.0	אחים ניגשו לבחינות הבגרות ⁵ (%)
10.3	20.0	40.2	28.3	69.5	45.8	88.6	59.5	63.1	אחים בישיבה חרדית בגיל 19 ⁶ (%)
21.2	21.9	21.9	21.8	21.2	20.6	21.2	21.3	21.3	גיל הנישואין של האם (שנים)
4.3	4.1	5.3	4.3	5.4	5.7	5.9	5.0	4.8	מספר האחים והאחיות ⁷
76.8	69.2	60.6	66.3	67.3	41.8	71.2	67.9	67.9	אם עבדה ⁸ (%)
79.6	71.2	65.7	70.0	52.3	31.3	42.2	60.8	62.1	אם עבד ⁸ (%)
15.7	13.7	11.8	14.8	11.7	8.2	10.1	14.3	12.4	הכנסה משפחתית חודשית מעבודה ⁹ (אלפי ש"ח)
1.0	6.9	10.6	7.7	32.8	16.5	49.6	19.2	26.2	מגורים ביישוב עירוני הומוגני חרדי ¹⁰ בגיל 6 (%)
15.8	25.3	28.7	25.3	21.8	27.5	19.2	25.5	21.6	אב ו/או אם עלו לארץ (%)
המקור : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחברים. (1) בכיתה י'. הנתון מתייחס רק לאימהות ולאבות ילידי שנת 1977 ואילך בשל היעדר קובצי תלמידים לפני שנת 1991. (2) אבות ילידי שנת 1978 ואילך בשל היעדר קובצי ישיבות לפני שנת 1997. (3) מכלל הישיבות שמסווגות על ידינו לזרמים (לכ-80% מהתלמידים זוהו זרם הישיבה). בזרם החרד"ל לא מוצגים הנתונים, בשל שיעור הנמוך בסיווג. (4) ניגשו לבחינות בגרות באנגלית ו/או במתמטיקה. ילידי וילידות שנת 1977 ואילך בשל היעדר קובצי בחינות בגרות לפני שנת 1991. (5) מכלל האחיות/האחים ילידי השנים 1977-2002 בשל היעדר קובצי בחינות בגרות לפני שנת 1991 והצורך שהאחיות/האחים של התלמיד יגיעו לגיל 19 עד שנת 2021. (6) מכלל האחים ילידי 1977-2002 בשל היעדר קובצי ישיבות לפני 1997 והצורך שאח התלמיד יגיע עד שנת 2021 לגיל 19. (7) מצד האם, לא כולל את התלמיד עצמו. (8) האם/האב עבדו כשכירים או כעצמאים כאשר התלמיד היה בגיל 6. עבד הוא מי שהכנסתו השנתית עלתה על 1,000 ש"ח. (9) ההכנסה ברוטו של האב והאם מעבודה שכירה ועצמאית כאשר התלמיד היה בגיל 6, במחירי שנת 2022. לא נכללו בחישוב הורים ללא הכנסה מעבודה. (10) אלעד, ביתר עילית, בני ברק, מודיעין עילית, עמנואל, קריית יערים ורכסים.									

איור 6. התפלגות סוג החינוך בכיתה י' של אחי¹ התלמידים-בנים בחינוך החרדי היסודי, ממוצע 2015–2022

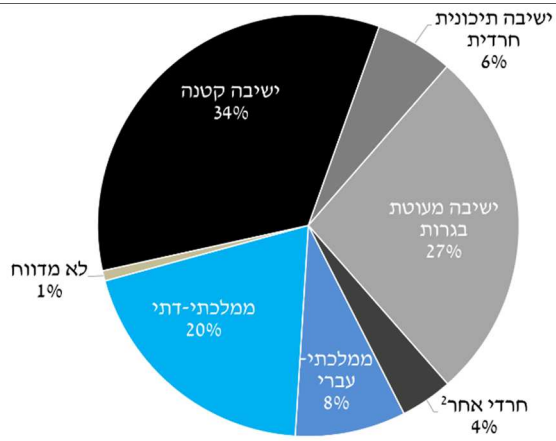
א. החינוך החרדי ללא ממ"ח

ג. זרם חרדי בממ"ח (ללא חב"ד וחרד"ל)

ב. ממ"ח

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחקרים.

(1) אחים שהגיעו לכיתה ח' לפני שנת הלימודים 2013/14, השנה שהחל החינוך הממ"ח.

(2) נמצאים בפיקוח חרדי אבל לא במסגרות הבאות: ישיבה קטנה, ישיבה מעוטת בגרות וישיבה תיכונית חרדית.

לוח 2. הגורמים שמתואמים עם הסיכוי של בן חרדי ללמוד בכיתה א' בחינוך הממ"ח ¹ לפי זרם הממ"ח ² , 2015–2022 (השפעות שוליות בנקודת הממוצעים)			
זרם חב"ד	זרם חרדי	סה"כ	
-0.015 [^] (0.009)	-0.003 (0.003)	-0.016** (0.007)	אם למדה בחינוך חרדי ³
0.001 (0.002)	-0.006 (0.005)	-0.007 [^] (0.005)	אב למד בחינוך חרדי ³
-0.002* (0.001)	-0.002*** (0.001)	-0.003*** (0.001)	מספר שנות לימוד של האב בישיבה גדולה/כולל ⁴
0.016 [^] (0.010)	0.008** (0.004)	0.021*** (0.007)	אם ניגשה לבחינות הבגרות ⁵
-0.006 [^] (0.004)	0.001 (0.004)	-0.002 (0.004)	אב ניגש לבחינות הבגרות ⁵
0.006 (0.005)	0.000 (0.002)	0.006 [^] (0.004)	אם אקדמאית
-0.003 (0.002)	0.005** (0.002)	0.006 [^] (0.004)	אב אקדמאי
-0.001 [^] (0.000)	-0.001*** (0.000)	-0.001*** (0.000)	מספר האחים והאחיות ^{6,4}
0.000 (0.001)	-0.002** (0.001)	-0.001 (0.001)	אם עבדה כאשר התלמיד היה בגיל 6
0.005 [^] (0.002)	0.007*** (0.001)	0.012*** (0.002)	אב עבד כאשר התלמיד היה בגיל 6
0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	0.000 (0.000)	הכנסה משפחתית מעבודה ⁷
0.008 (0.009)	0.004 (0.004)	0.013 (0.011)	עולה לארץ
V	V	V	השנה של כיתה א'
23,465	34,671	39,080	מספר התצפיות
984	1,138	2,316	מזה: ממ"ח/זרם הממ"ח
0.262	0.160	0.200	Pseudo R ²
0.042	0.033	0.059	ממוצע משתנה התוצאה

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחקרים.

[^], *, **, *** מובהק ברמת מובהקות של 1%, 5%, 10%, 15%, בהתאמה. סטיות התקן מקובצות ברמת יישוב המגורים בכיתה א' ומוצגות בסוגריים.

(1) אמידות לוגיסטיות שמוגבלות ליישובים עירוניים שהיה בהם בשנה השוטפת בית ספר ממ"ח לבנים (טור סה"כ), או בית ספר ממ"ח לבנים מזרם נתון (בשאר הטורים), שבו יש כיתה א'. באמידות נכללו רק תלמידים שהתגוררו באותם יישובים בכיתה א', שאבותיהם הם ילידי שנת 1978 ואילך ואימהותיהם הן ילידות שנת 1977 ואילך, בשל היעדר קובצי ישיבות לפני שנת 1997 וקובצי בחינות בגרות לפני שנת 1991. לא נכללו באמידות תלמידים שלומדים בבתי ספר על "טהרת הקודש" משום שאין מידע על יישוב מגוריהם (שמתקבל מקובץ תלמידים של משרד החינוך שהם לא כלולים בו).

(2) לא ניתן לערוך אמידה נפרדת לזרם חרדי"ל בממ"ח בשל מיעוט תצפיות.

(3) בכיתה י'.

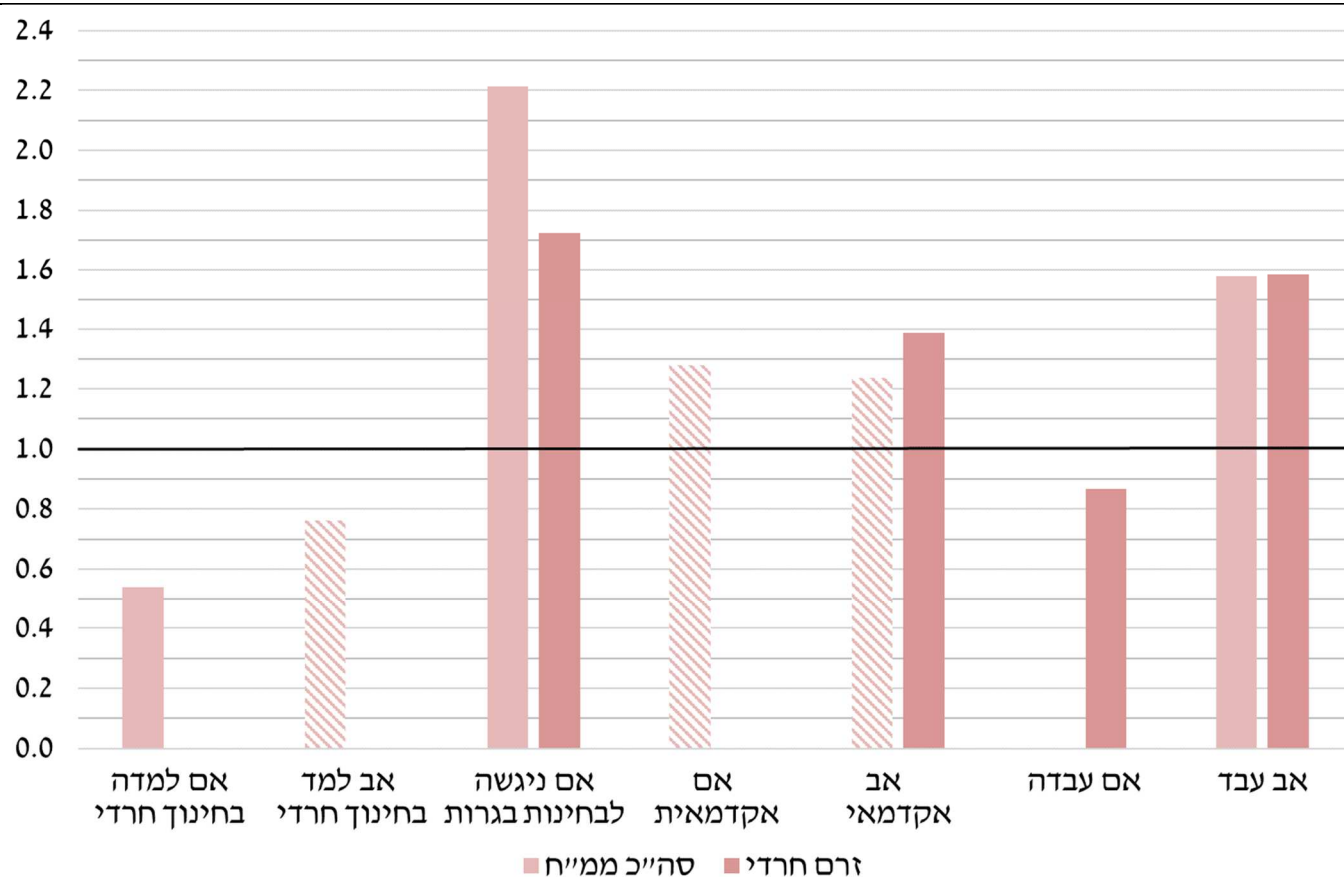
(4) כאשר התלמיד היה בכיתה א'.

(5) ניגשה לבחינת בגרות באנגלית ו/או במתמטיקה.

(6) מצד האם, לא כולל התלמיד עצמו.

(7) ההכנסה ברוטו של ההורים מעבודה שכירה ועצמאית כאשר התלמיד היה בגיל 6 (אלפי ש"ח שוטפים). הורים שלא דווחה עבורם הכנסה מעבודה נזקף להם 0.

איור 7. יחס הסיכויים ללמוד בכיתה א' בחינוך הממ"ח¹, 2015–2022

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחקרים.
 (1) מבוסס על תוצאות האמידות הלוגיסטיות שמובאות בלוח 2 (המשתנים מוגדרים שם). מוצגים ערכים רק עבור משתנים דיכוטומיים (דמייים) שהאומדים שלהם מובהקים ב-15% לפחות. עמודות מקווקות מציינות מובהקות של 10%-15%.
 יחס הסיכויים הוא היחס בין הסיכוי להתממשות אירוע לפרט עם מאפיין נתון לבין הסיכוי של פרט נעדר מאפיין זה (יתר המאפיינים הנצפים זהים). כך למשל, יחס הסיכויים של בניי לאימהות שלמדו בחינוך החרדי עומד על 0.54 (העמודה השמאלית באיור), כלומר סיכוייהם ללמוד בממ"ח נמוכים ב-46% מאלה של בניי לאימהות אחרות; באופן דומה, יחס הסיכויים של בניי לאימהות שניגשו לבחינות הבגרות עומד על 2.21 (העמודה השלישית משמאל באיור), כלומר סיכוייהם ללמוד בממ"ח גבוהים בכ-121% (כלומר יותר מפי שניים) מאלה של בניי לאימהות שלא ניגשו לבחינות.

לוח 3. הגורמים המתואמים עם הסיכוי להצטרפות תלמיד-בן לחינוך הממ"ח בכיתות ב'-ח' ¹ לפי זרם הממ"ח ² , 2015-2022 (השפעות שוליות בנקודת הממוצעים)			
זרם חב"ד	זרם חרדי	סה"כ	
-0.002* (0.001)	-0.001 (0.001)	-0.005** (0.002)	אם למדה בחינוך חרדי ³
-0.001^ (0.000)	-0.001 (0.002)	-0.004 (0.003)	אב למד בחינוך חרדי ³
-0.000** (0.000)	-0.001*** (0.000)	-0.001*** (0.000)	מספר שנות לימוד של האב בישיבה גדולה/כולל ⁴
0.002^ (0.001)	0.003** (0.001)	0.007** (0.003)	אם ניגשה לבחינות הבגרות ⁵
-0.001 (0.000)	0.002 (0.001)	0.003* (0.002)	אב ניגש לבחינות הבגרות ⁵
0.001 (0.000)	0.001 (0.001)	0.004** (0.002)	אם אקדמאית
-0.001 (0.001)	0.001* (0.001)	0.002^ (0.002)	אב אקדמאי
0.000 (0.000)	0.000*** (0.000)	0.000* (0.000)	מספר האחים והאחיות ^{6,4}
0.001** (0.000)	-0.001 (0.001)	0.000 (0.001)	אם עבדה כאשר התלמיד היה בגיל 6
0.001 (0.001)	0.003** (0.001)	0.004** (0.002)	אב עבד כאשר התלמיד היה בגיל 6
0.000 (0.000)	0.000*** (0.000)	0.000** (0.000)	הכנסה משפחתית מעבודה ⁷
סוג החינוך בכיתה א':			
-0.002^ (0.001)	0.000 (0.002)	-0.001 (0.003)	רשתות החינוך ^{8,9}
-0.001 (0.001)	0.003** (0.002)	0.004** (0.002)	מוכש"ר ⁹
0.003 (0.002)	0.005*** (0.002)	0.012*** (0.004)	ממ"ד ⁹
0.002 (0.001)	-0.003 (0.005)	0.001 (0.006)	ממלכתי-עברי ⁹
0.000 (0.001)	-0.002 (0.002)	-0.001 (0.004)	עולה לארץ
V	V	V	השנה של כיתה ב'
29,149	37,367	42,169	מספר התצפיות
235	568	1,075	מזה: ממ"ח/זרם הממ"ח
0.227	0.154	0.175	Pseudo R ²
0.008	0.015	0.025	ממוצע משתנה התוצאה

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחברים.
^, *, **, *** מובהק ברמת מובהקות של 1%, 5%, 10%, 15%, בהתאמה. סטיות התקן מקובצות ברמת יישוב המגורים בכיתה ב' ומוצגות בסוגריים.

(1) האמידות הלוגיסטיות מוגבלות לתלמידים שלא למדו בכיתה א' בממ"ח ולמדו בחינוך החרדי באחת או יותר מכיתות א'-ח', וגם התגוררו ביישובים עירוניים שהיה בהם בית ספר ממ"ח לבנים (טור סה"כ), או בית ספר ממ"ח לבנים מזרם נתון (בשאר הטורים), שבו דרגת הכיתה של התלמידים. באמידות נכללו רק תלמידים שאבותיהם הם ילידי שנת 1978 ואילך ואימהותיהם הן ילידות שנת 1977 ואילך, בשל היעדר קובצי ישיבות לפני שנת 1997 וקובצי בחינות בגרות לפני שנת 1991. לא נכללו באמידות תלמידים שלומדים בבתי ספר על "טהרת הקודש" משום שאין מידע על יישוב מגוריהם (שמתקבל מקובץ תלמידים של משרד החינוך שהם לא כלולים בו).

(2) לא ניתן לערוך אמידה נפרדת לזרם חרדי"ל בממ"ח בשל מיעוט תצפיות.

(3) בכיתה י'.

(4) כאשר התלמיד היה בכיתה ב'.

(5) ניגשה/ לבחינת הבגרות באנגלית ו/או במתמטיקה.

(6) מצד האם, לא כולל התלמיד עצמו.

(7) הכנסה ברוטו של ההורים מעבודה שכירה ועצמאית כאשר התלמיד היה בגיל 6 (אלפי ש"ח שוטפים). הורים שלא דווחה עבור הכנסה מעבודה נזקף להם 0.

(8) מעיין החינוך התורני בא"י בני יוסף והחינוך העצמאי.

(9) קבוצת הבסיס: מוסדות הפטור ושאר התלמידים בחינוך החרדי שלא נמנים עם סוגי החינוך שרשומים בלוח (למעט תלמידים בבתי ספר על "טהרת הקודש" שאינם כלולים באמידות).

3. סוג החינוך הקודם של המצטרפים לחינוך היסודי הממ"ח

התפלגות סוג החינוך בגני ילדים של התלמידים-בנים שנכנסים לכיתה א' בחינוך הממ"ח, לעומת של הנכנסים לחינוך החרדי האחר, מוצגת באיור 8. כ-19% מתלמידי כיתה א' בממ"ח למדו גם בגני ילדים של הממ"ח וכ-28% מתלמידי כיתה א' בזרם החרדי בממ"ח, לעומת שיעור זניח כצפוי מתלמידי כיתה א' בחינוך החרדי שאינו ממ"ח. כ-24% מהתלמידים בכיתה א' בממ"ח הגיעו מגני ילדים של החינוך הממ"ח, אך רק כ-5% מאלה בזרם החרדי בממ"ח, שיעור הנמוך במקצת מזה שבחינוך החרדי האחר²⁹. כפועל יוצא, כארבע חמישיות מהתלמידים שנכנסו לכיתה א' בזרם החרדי בממ"ח הגיעו מגני ילדים חרדיים (כולל ממ"ח) – בדומה לשיעור בחינוך החרדי האחר – וכשני שלישים בזרם חב"ד בממ"ח (לא מוצג). מבדיקה נוספת עולה שכ-57% מהתלמידים שלמדו בגני ילדים של החינוך הממ"ח בשנים 2015–2021 נכנסו בשנה העוקבת לכיתה א' בבתי ספר של הממ"ח (לא מוצג)³⁰.

מבין התלמידים-בנים שהגיעו לכיתה א' לפחות משנת 2015 ואילך, ושהצטרפו לממ"ח, עשו זאת כ-45% בכיתות ב'-ח'. להלן סוג החינוך היסודי הקודם שלהם: כ-33% הגיעו ממוסדות מוכש"ר, כ-30% מהרשתות החרדיות וכ-19% ממוסדות הפטור – כלומר יותר מארבע חמישיות מבתי ספר חרדיים – וכ-13% מהחינוך הממ"ח (איור 9); התפלגות דומה קיימת גם בקרב המצטרפים לזרם החרדי בממ"ח³¹. מדובר על ייצוג גבוה יחסית למוסדות מוכש"ר, בהשוואה לשיעורם באוכלוסיית התלמידים בחינוך החרדי היסודי, ונמוך יחסית למוסדות הפטור (ראו איור 1 לעיל) – ממצא שעולה בקנה אחד עם תוצאות אמידות שמלמדות שיש מתאם חיובי בין לימודים במוכש"ר בכיתה א' לבין הסיכוי להצטרף לממ"ח בכיתות ב'-ח' (לוח 3 לעיל). יש לציין כי חלק מהתלמידים שהצטרפו לממ"ח עשו זאת בעקבות המעבר של בית הספר עצמו לממ"ח וההישארות של התלמידים בו.

שתי התובנות המרכזיות שעולות מהניתוח של סוגי מוסדות החינוך שמהם הגיעו המצטרפים לחינוך היסודי הממ"ח הן: (א) שיעור לא מבוטל מהם הגיעו מגני ילדים של הממ"ח, וגם חלק הארי מהילדים שסיימו גני ממ"ח נכנסו לבתי ספר של הממ"ח, ולכן אפשר שהגדלה של מספר הגנים הללו תוביל בסופו של דבר לעלייה בהיקף התלמידים בחינוך היסודי הממ"ח; (ב) חלק הארי מהתלמידים שנכנסים לכיתה א' בממ"ח, והמצטרפים אליו מאוחר יותר, למדו קודם לכן בחינוך החרדי, עובדה שמעידה שהממ"ח מהווה כנראה חלופה לחינוך החרדי האחר. תובנות אלה תקפות ביתר שאת ביחס למצטרפים לזרם החרדי בממ"ח.

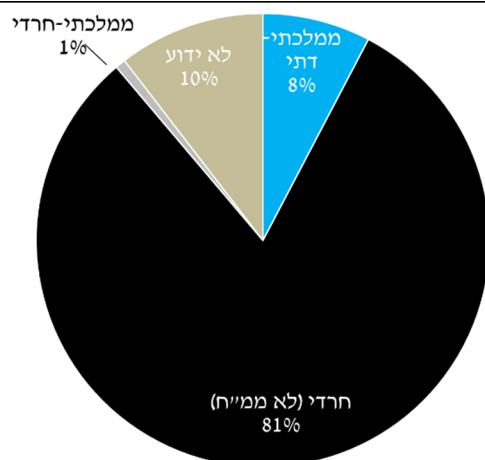
²⁹ כ-28% מתלמידי כיתה א' בזרם חב"ד בממ"ח למדו בגנים של החינוך הממ"ח (לא מוצג), אבל ייתכן שחלקם שייכים לחב"ד.

³⁰ העיבוד הוגבל רק לגני ילדים ביישובים שהיו בהם כיתות א' בבתי ספר של הממ"ח בשנה העוקבת לסיום הגן.
³¹ התפלגות סוג החינוך הקודם של המצטרפים לזרם חב"ד בממ"ח בכיתות ב'-ח' היא כדלהלן: מוסדות מוכש"ר – 34%, רשתות – 35%, מוסדות הפטור – 3% וחינוך ממ"ח – 26%. ייתכן שחלק מבתי הספר של החינוך הממ"ח שייכים לחב"ד.

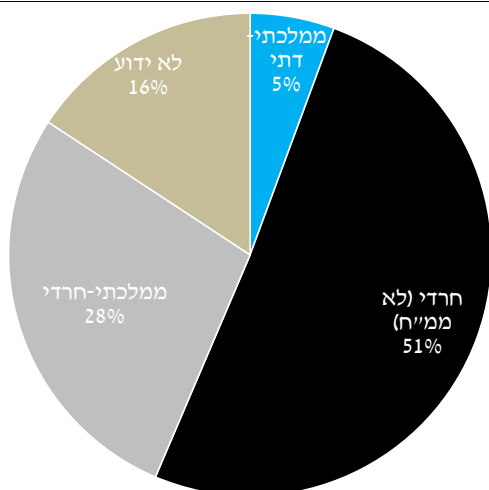
איור 8. התפלגות סוגי גני הילדים של התלמידים-בנים שנכנסו לכיתה א' לפי סוג החינוך בכיתה א',

ממוצע 2015–2022

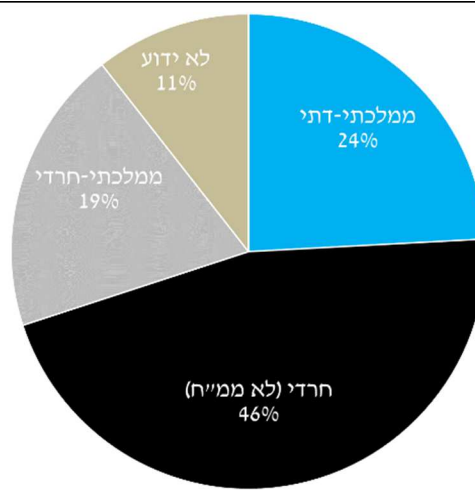
א. החינוך החרדי ללא ממ"ח

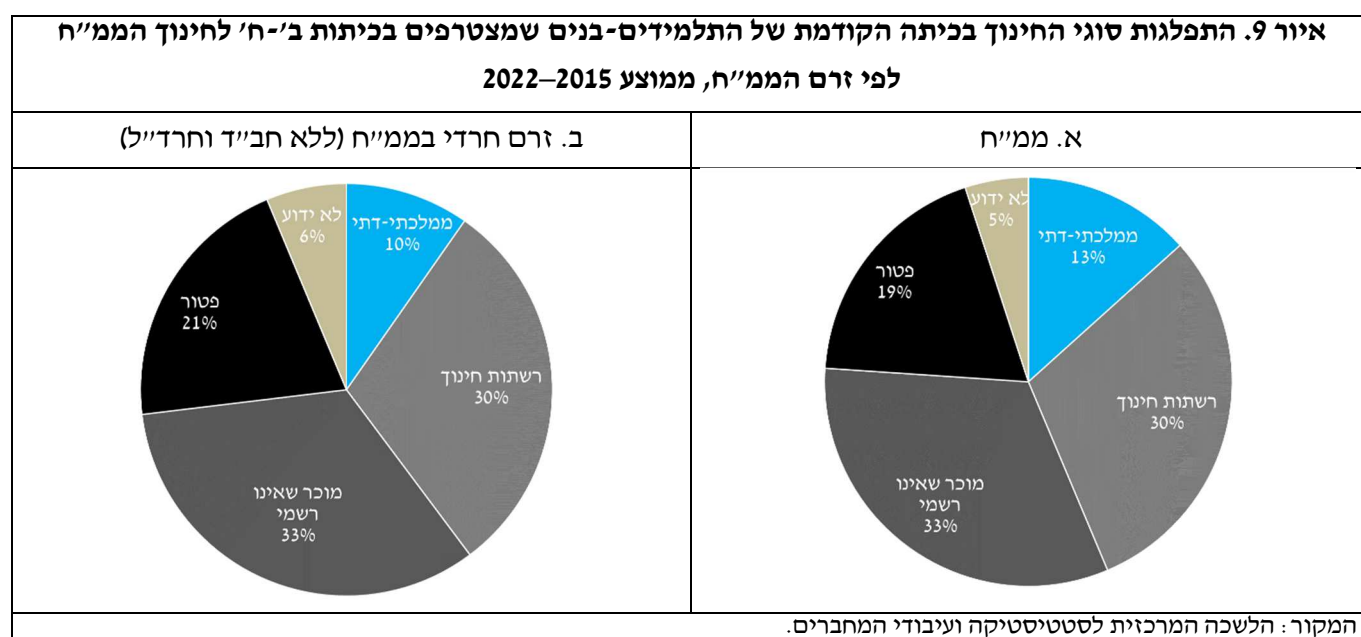
ג. זרם חרדי בממ"ח (ללא חב"ד וחרד"ל)

ב. ממ"ח

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחברים.

4. המשך לימודים לאחר כיתה ח'

המעבר מכיתה ח' – שהיא השנה האחרונה בחינוך החרדי היסודי – לכיתה ט', עשוי לרמוז מחד על מאפייני התלמידים בממ"ח, ומאידך כיצד הממ"ח עשוי להשפיע על המשך דרכם. רק כ-41% מהתלמידים-בנים בכיתה ח' בממ"ח פנו בכיתה ט' לשיבה קטנה, כ-33% עברו לשיבה מעוטת בגרות (מלמדת לבחינות הבגרות בהיקף מצומצם) וכ-12% המשיכו לשיבה תיכונית חרדית (שמלמדת לבחינות הבגרות בהיקף מלא)³² – איור 10. לעומת זאת, בקרב המסיימים כיתה ח' בחינוך החרדי האחר, כ-75% למדו בכיתה ט' בשיבה קטנה, כ-12% בשיבה מעוטת בגרות ורק כ-2% בשיבה תיכונית חרדית. בזרם החרדי בממ"ח עמד שיעור הפונים ללימודים בשיבה תיכונית חרדית על 24%, יותר מפי עשרה מאשר בחינוך החרדי שאינו ממ"ח; יתר על כן, השיעור הגבוה של תלמידי הזרם החרדי בממ"ח שעברו לשיבות תיכוניות חרדיות בולט גם בהשוואה לשיעור של 2% בלבד מהאחים הגדולים שלהם שלמדו שם בכיתה י' (איור 6 לעיל), אך יש לזכור שהיצע הישיבות התיכוניות החרדיות שעמד בפני האחים הגדולים נמוך מזה שבשנים האחרונות. יש לציין שמבין בוגרי כיתה ח' בזרם חב"ד בממ"ח המשיכו רק כ-28% לשיבה קטנה ולעומת זאת הגיעו כ-66% לשיבה מעוטת בגרות (לא מוצג).

שיעור הניגשים לבחינות בגרות באנגלית ו/או במתמטיקה בקרב הבנים בוגרי החינוך היסודי הממ"ח עמד על כ-20%, פי שניים משיעורם אצל בוגרי החינוך החרדי היסודי האחר (איור 11). בקרב בוגרי הזרם החרדי בממ"ח השיעור גבוה הרבה יותר – כ-34%. שיעור הזכאים לתעודת בגרות עמד על כ-11% אצל בוגרי הממ"ח ועל כ-21% מבין בוגרי הזרם החרדי בממ"ח, וזאת לעומת כ-7% בלבד בקרב בוגרי החינוך החרדי שאינו ממ"ח³³.

שיעורי הניגשים והזכאים לתעודת בגרות בקרב בוגרי זרם חב"ד בממ"ח זניחים (לא מוצג), ממצא מפתיע לכאורה בהתחשב בכך שהוריהם רכשו פחות השכלה תורנית ויותר השכלה לא

³² עוד כ-14% הגיעו בכיתה ט' לחינוך הממ"ד, אך ייתכן שחלק מהם למדו שם בבתי ספר של חב"ד.
³³ יש לשים לב לכך שהממצאים על שיעורי הניגשים לבחינות בגרות, הזכאים לתעודת בגרות והמגיעים לשיבה גדולה (ראו בפסקה הבאה) נוגעים בעיקר לתלמידים שהיו בכיתות הגבוהות בחינוך היסודי בשנים הראשונות להקמתו של החינוך הממ"ח. מכאן שהממצאים שנוגעים לתלמידים שנכנסו לממ"ח בכיתות הנמוכות – והתבררו רק בעתיד עם הגיעם לגילים 18–19 – עשויים להיות שונים: ייתכן ששיעורי הניגשים לבחינות הבגרות והזכאים לתעודת בגרות יהיו גבוהים יותר בזכות חשיפה ממושכת יותר ללימודי ליבה.

תורנית מאשר הורי התלמידים בזרם החרדי (לוח 1 לעיל). ואולם, יש לזכור שרבים מההורים הללו הם בעלי תשובה/מתחזקים ולבוגרי החינוך היסודי בזרם חב"ד בממ"ח אין מספיק ישיבות תיכוניות חרדיות שמתאימות לצביון שלהם, בשעה שהישיבות התיכוניות החרדיות הן אפיק מרכזי להשגת תעודת בגרות כמפורט להלן.

שיעורי הניגשים לבחינות בגרות והזכאים לתעודת בגרות בקרב כל התלמידים-בנים שהחלו ללמוד בכיתה ט' בישיבות תיכוניות חרדיות בשנים 2015–2018 עמדו על כ-64% וכ-43%, בהתאמה³⁴. מכאן ניתן להעריך שהלימודים של כרבע מתלמידי הזרם החרדי בממ"ח באותן ישיבות הרימה תרומה משמעותית להעלאת שיעור הזכאות שלהם לתעודת בגרות.

לפי קרלינסקי (2021) התשואה להשכלה, במונחי הכנסה חודשית מעבודה, של גברים חרדים בני 25–40 (בהשוואה לגברים שלא ניגשו לבחינות הבגרות) היא כדלקמן: ניגשו לבחינות הבגרות – 14%, בעלי תעודת בגרות – 20% ובעלי תואר אקדמי – 40%. כיוון ששיעור הבוגרים של החינוך הממ"ח הזכאים לתעודת בגרות גבוה בהרבה מהשיעור אצל בוגרי החינוך החרדי היסודי האחר, ותעודת בגרות מעלה את הסיכוי לרכוש תואר אקדמי ולעבוד ומגדילה גם את חלקיות המשרה ואת מספר חודשי העבודה בשנה, צפויה ההכנסה השנתית מעבודה של בוגרי הממ"ח להיות גבוהה בהרבה מזו של האחרים.

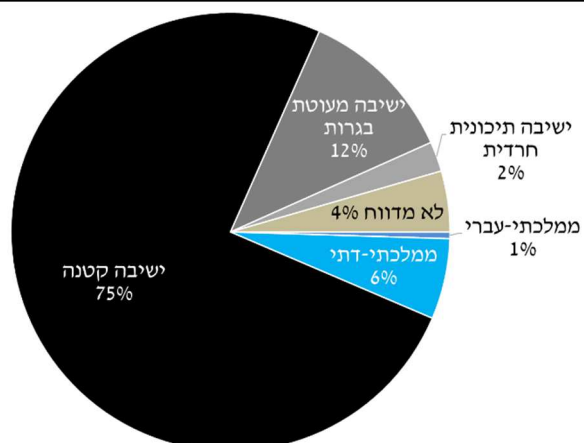
כ-38% מבוגרי כיתה ח' בממ"ח הגיעו לישיבה גדולה בגיל 19, לעומת כ-66% בקרב כלל בוגרי החינוך החרדי שאינו ממ"ח (איור 12). שיעור המגיעים לישיבה גדולה מקרב בוגרי הזרם החרדי בממ"ח עמד על כ-46% (כ-30% בזרם חב"ד – לא מוצג)³⁵.

בסיכומו של דבר, בוגרי החינוך היסודי הממ"ח נוטים הרבה יותר מבוגרי החינוך החרדי היסודי האחר לפנות ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות, להיבחן בבחינות הבגרות ולזכות בתעודת בגרות, ובהתאם לכך הם לומדים בישיבות גדולות בשיעורים קטנים בהרבה. בוגרי הזרם החרדי בממ"ח פונים ללימודים בישיבות תיכוניות חרדיות בשיעור גבוה אף יותר מזה של כלל התלמידים בממ"ח וכך גם שיעורי הנבחנים בבחינות הבגרות והזכאים לתעודת בגרות. הם מגיעים לישיבה גדולה בשיעור גבוה יותר, הגם שהוא נמוך בהרבה מזה של בוגרי החינוך החרדי שאינו ממ"ח.

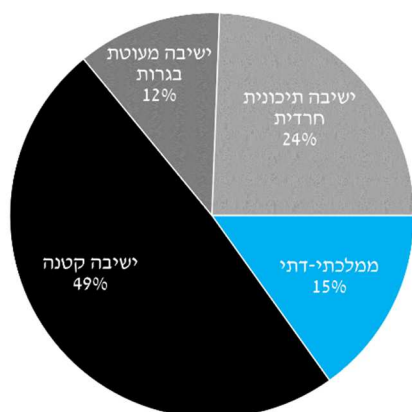
³⁴ לשם השוואה, השיעורים המקבילים בישיבות מעוטות בגרות עמדו על כ-25% וכ-15%, בהתאמה, בלבד.
³⁵ יצוין כי החישוב של שיעורי התלמידים בכיתה ח' בממ"ח ובחינוך החרדי האחר שמגיעים בשנת 2021 לישיבה גדולה חרדית בהיותם בני 19–20, במקום בני 19 כפי שנעשה לעיל, היה מגדיל את השיעורים הללו בסדר גודל של 10 נקודות אחוז בשל הצטרפות לראשונה לישיבה בגיל 20 (שכן שיעורם של המגיעים לישיבה כאשר הם היו בשנת 2020 בני 19 דומה מאוד לשיעור שמוצג באיור). מכיוון שמספר התלמידים בממ"ח שעבורם נעשה החישוב מצומצם (167 בלבד) לא רצוי להציג את השיעורים לבני 19–20.

איור 10. התפלגות סוגי החינוך של התלמידים-בנים בכיתה ט' לפי סוג החינוך בכיתה ח', ממוצע 2015–2022

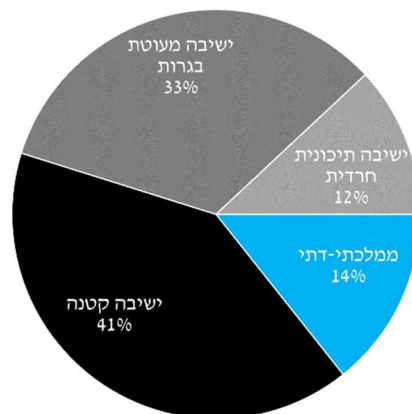
א. החינוך החרדי ללא ממ"ח בכיתה ח'

ג. הזרם החרדי בממ"ח (ללא חב"ד וחרד"ל) בכיתה ח'

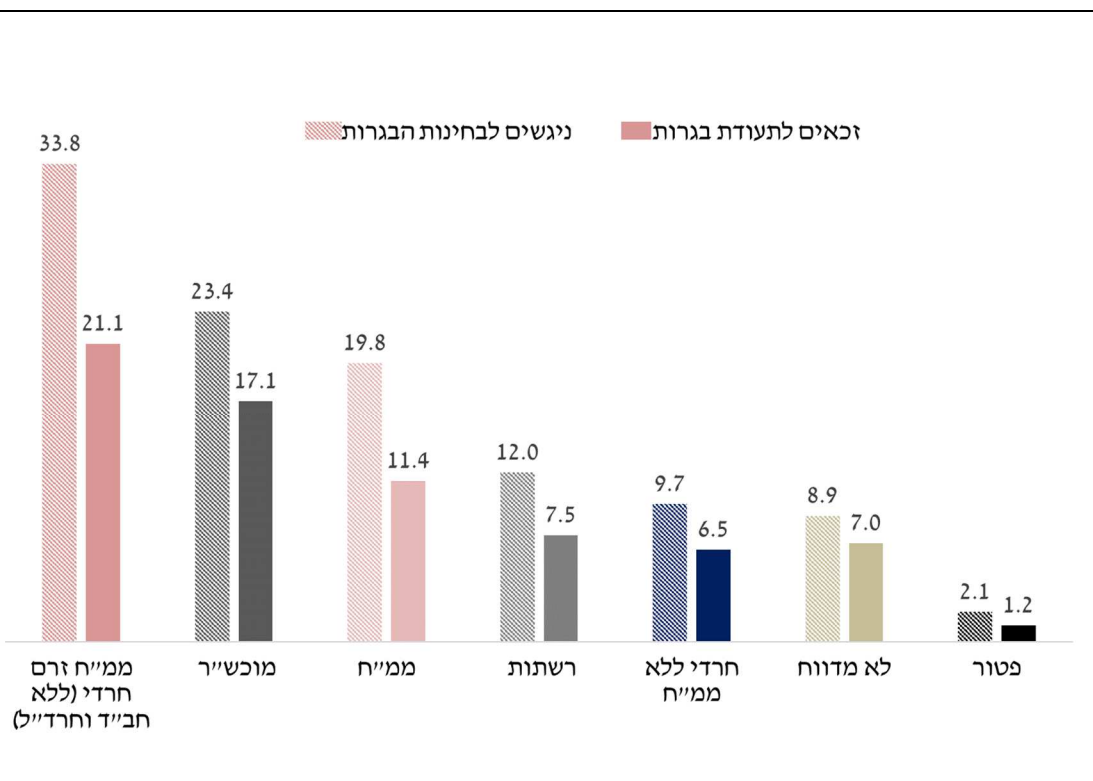

ב. ממ"ח בכיתה ח'

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחברים.

איור 11. שיעורי התלמידים-בנים הניגשים לבחינות בגרות¹ והזכאים לתעודת בגרות²
לפי סוג החינוך בכיתה ח', 2021 (%)

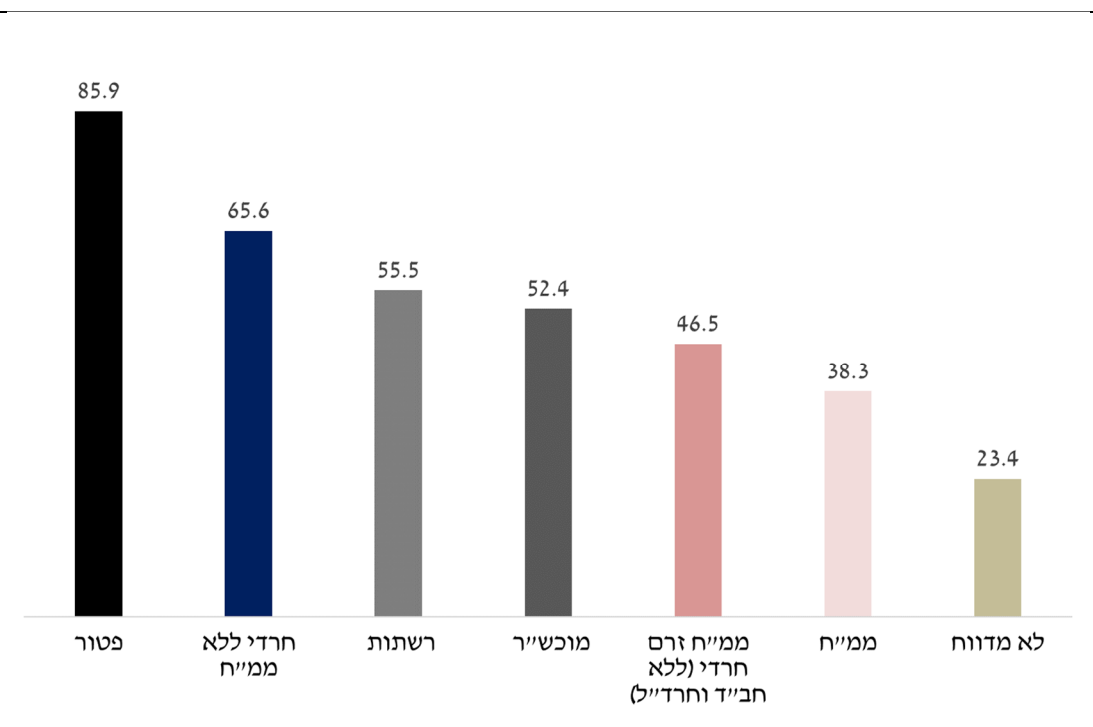

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחברים.

(1) ניגשים לבחינות בגרות באנגלית ו/או במתמטיקה.

(2) עד גיל 19.

איור 12. שיעור הלומדים בישיבה גדולה¹ לפי סוג החינוך בכיתה ח', 2021 (%)

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחברים.

(1) עד גיל 19.

5. התמדה בחינוך היסודי הממ"ח והצטרפות האחים והאחיות לממ"ח

באזור 13 מוצגים שיעורי התלמידים-בנים שמתמידים בחינוך היסודי הממ"ח מהנכנסים אליו בכיתה א'³⁶. רק כ-54% מתלמידי כיתה א' בממ"ח בשנת 2015 התמידו בו עד כיתה ח'. כ-82% התמידו בו עד כיתה ד' והשיעורים נמוכים יותר בקרב הנכנסים לכיתה א' בשנים מאוחרות יותר. תמונה דומה עולה גם מהסתכלות על ההתמדה בזרם החרדי בממ"ח. אמנם שיעורי ההתמדה נמוכים, אבל יש לזכור שכ-10% מתלמידי כיתה א' בממ"ח התגוררו ביישוב אחר בכיתה ח', ומכיוון שהפריסה הארצית של הממ"ח מצומצמת, ייתכן שבמקום המגורים החדש אין בית ספר ממ"ח, לרבות מהזרם שאליו הם משתייכים.

באופן כללי אין הבדלים בולטים במאפיינים הדמוגרפיים-חברתיים-כלכליים של תלמידי הממ"ח המתמידים לעומת העוזבים (לוח 4). בכל זאת ניתן להבחין שאצל המתמידים השיעור של האבות שלמדו בישיבה גדולה ספרדית הרבה יותר נמוך, שיעור האחים הבוגרים שניגשו לבחינות הבגרות נמוך יותר, שיעורם של אלה שלמדו בישיבה גדולה גבוה יותר ושיעורי ההורים העובדים גבוהים בהרבה ובהתאם גם ההכנסה המשפחתית מעבודה. תמונה דומה עולה גם מהתבוננות במתמידים בזרם החרדי בממ"ח לעומת אלה העוזבים אותו.

נערכו אמידות לוגיסטיות של סיכויי התלמידים בחינוך היסודי הממ"ח להתמיד בו מהשנה הראשונה שנכנסו אליו ועד לשנה האחרונה האפשרית. המשתנים המסבירים הדמוגרפיים-חברתיים-כלכליים הם אלה שנכללו באמידות של סיכויי תלמידי כיתות ב'-ח' להיכנס לממ"ח (לוח 3 לעיל), ונוספו הכיתה שבה הצטרף התלמיד לממ"ח, זרם הממ"ח ומספר שנות החשיפה האפשריות ללימודים בחינוך היסודי הממ"ח. תוצאות האמידות מוצגות בלוח 5.

מהאמידה עבור כלל תלמידי הממ"ח עולה שכל שנת לימוד נוספת של האב בישיבה גדולה חרדית/כולל מתואמת עם עלייה של כ-0.6 נקודות אחוז (כ-3% [לא מוצג]) בסיכויי בנו להתמיד בחינוך היסודי הממ"ח. לתלמידים להורים בעלי השכלה אקדמית יש סיכוי גבוה יותר להתמיד בממ"ח: הסיכוי גבוה ב-4.3 נקודות אחוז לתלמיד לאם אקדמאית בהשוואה לתלמיד לאם עם השכלה נמוכה יותר, כך שסיכויי גדולים בכ-25% (לא מוצג), וערכים דומים מתקבלים גם בנוגע לאב אקדמאי. ככל שהכניסה לממ"ח מתרחשת בכיתה גבוהה יותר, הסיכוי להתמיד בממ"ח עד לסוף החינוך היסודי פוחת (בהינתן מספר שנות החשיפה האפשריות): כל דחייה של דרגת כיתה אחת בכניסה לממ"ח מתואמת עם ירידה של 3.4 נקודות אחוז בסיכוי להתמיד בממ"ח (כ-18% [לא מוצג]). תמונה דומה עולה גם מתוצאות אמידות נפרדות של סיכויי ההתמדה בממ"ח של תלמידי הזרמים החרדי וחב"ד. סיכוי ההתמדה בממ"ח של תלמידי זרם חב"ד גבוהים בקרוב ל-8 נקודות אחוז (כ-52%) מאלה של תלמידי הזרם החרדי (טור סה"כ).

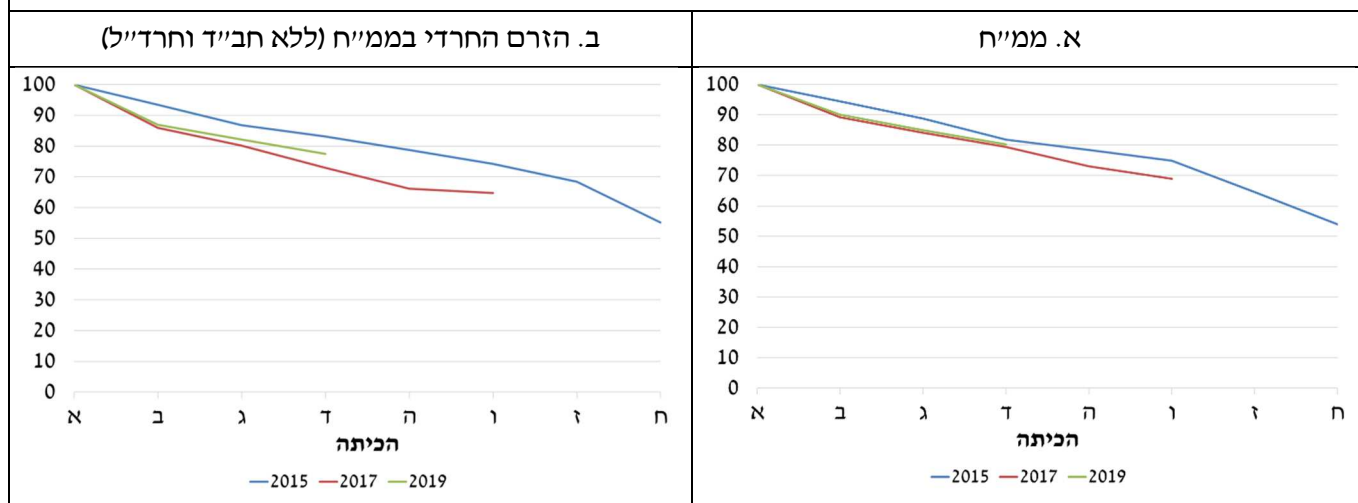
באזור 14 מוצגים סוגי החינוך אליהם הגיעו התלמידים שעזבו את החינוך היסודי הממ"ח בשנים שונות. כ-50% מהעוזבים את הממ"ח בשנים 2016–2022 עברו לבתי ספר חרדיים שאינם ממ"ח, כ-40% לחינוך הממ"ד וכ-10% לחינוך ממלכתי-עברי. כ-16% מהעוזבים את הזרם החרדי בממ"ח עברו לחינוך הממלכתי-עברי; ייתכן שמדובר בהורים שהיו כבר בשלבי יציאה מהחברה החרדית.

כ-77% מהאחים וכ-34% מהאחיות הצעירים של התלמידים-בנים שנכנסו לחינוך יסודי ממ"ח נכנסו אף הם לכיתה א' בממ"ח מאוחר יותר, וזאת בממוצע בשנים 2015–2022 (לא מוצג).

³⁶ לא כולל שני בתי ספר שעזבו את החינוך הממ"ח, בית ספר שמלמד רק עד כיתה ו' (והמגבלה הייתה כובלת) ותלמידי חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים.

איור 13. שיעורי התלמידים-בנים המתמידים בחינוך היסודי הממ"ח מקרב תלמידי כיתה א'¹

לפי זרם הממ"ח ושנת הלימודים בכיתה א' (%)

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחברים.

(1) תלמידים שמכיתה א' ועד לכיתה ח' (או הכיתה האחרונה שיש עבודה מידע) למדו בממ"ח. מתמיד בזרם החרדי בממ"ח הוא מי שבכיתה א' היה בזרם החרדי בממ"ח והתמיד בממ"ח בכל זרם שהוא. שני בתי ספר שעזבו את הממ"ח, בית ספר המלמד רק עד כיתה ו' (והמגבלה הייתה כובלת) ותלמידי חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים לא כלולים באיורים.

לוח 4. המאפיינים הדמוגרפיים-חברתיים-כלכליים של התלמידים-בנים בחינוך היסודי הממ"ח בחלוקה למתמידים¹ ולעוזבים, ממוצע 2015–2022						
זרם חרדי בממ"ח (ללא חב"ד וחרד"ל)			ממ"ח			
עוזבים	מתמידים	סה"כ	עוזבים	מתמידים	סה"כ	
47.0	53.0	100.0	45.6	54.4	100.0	שיעור התלמידים (%)
49.7	52.1	51.0	39.2	39.2	39.2	אם למדה בחינוך חרדי ² (%)
24.9	23.2	24.0	38.9	39.7	39.3	אם למדה בממלכת-דת ² (%)
25.4	24.7	25.0	21.9	21.1	21.5	אם למדה בממלכת-עברי ² (%)
58.4	58.1	58.3	51.0	52.2	51.7	אב למד בחינוך חרדי ² (%)
16.9	18.9	18.0	27.8	25.7	26.6	אב למד בממלכת-דת ² (%)
24.7	23.0	23.7	21.2	22.1	21.7	אב למד בממלכת-עברי ² (%)
30.6	31.9	31.3	29.9	33.9	32.1	אב למד בישיבה חרדית בגיל 19 ³ (%)
7.1	7.5	7.3	6.2	7.0	6.6	ממוצע שנות לימוד של האב בישיבה ובכולל
						זרם הישיבה ⁴ :
48.0	57.8	53.8	30.5	32.7	31.9	ליטאי (%)
14.7	13.2	13.8	10.3	8.3	9.1	חסידי (%)
0.0	0.0	0.0	25.8	31.0	29.0	חב"ד (%)
37.3	28.9	32.4	33.4	27.9	30.1	ספרדי (%)
58.8	58.5	58.6	68.4	70.1	69.3	אם ניגשה לבחינות הבגרות ⁵ (%)
20.2	21.7	21.0	24.7	25.9	25.3	אם אקדמאית (%)
38.1	37.8	38.0	45.5	42.6	43.9	אב ניגש לבחינות הבגרות ⁵ (%)
12.4	12.4	12.4	14.3	12.8	13.5	אב אקדמאי (%)
81.6	77.6	80.0	84.5	83.6	84.1	אחיות ניגשו לבחינות הבגרות ⁶ (%)
51.9	39.8	46.7	51.5	40.0	46.2	אחים ניגשו לבחינות הבגרות ⁶ (%)
34.5	42.0	37.8	28.8	35.5	31.8	אחים בישיבה חרדית בגיל 19 ⁷ (%)
21.8	21.7	21.7	21.7	21.6	21.6	גיל נישואין של האם (שנים)
4.1	4.4	4.3	4.4	4.6	4.5	מספר האחים והאחיות ⁸
56.0	67.1	61.9	59.5	72.9	66.8	אם עבדה ⁹ (%)
60.1	72.7	66.8	63.6	78.0	71.5	אב עבד ⁹ (%)
11.7	13.1	12.5	13.0	13.8	13.5	הכנסה משפחתית חודשית מעבודה ¹⁰ (אלפי ש"ח)
14.0	11.4	12.6	10.7	10.1	10.4	מגורים ביישוב עירוני הומוגני חרדי ¹¹ בגיל 6 (%)
30.5	28.5	29.3	26.4	26.3	26.3	אב ו/או אם עלו לארץ (%)
המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחברים.						
(1) מתמיד הוא תלמיד שמהשנה הראשונה שלו בממ"ח ועד לכיתה ח' (או הכיתה האחרונה שיש עבורה מידע) למד בממ"ח. מתמיד בזרם החרדי בממ"ח הוא מי ששנתו הראשונה בממ"ח היא בזרם החרדי והתמיד בממ"ח בכל זרם שהוא. שני בתי ספר שעזבו את הממ"ח, בית ספר המלמד רק עד כיתה ו' (והמגבלה הייתה כובלת) ותלמידי חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים לא כלולים בחישובים.						
(2) בכיתה י'. הנתון מתייחס רק לאימהות ולאבות ילידי שנת 1977 ואילך בשל היעדר קובצי תלמידים לפני שנת 1991.						
(3) אבות ילידי 1978 ואילך בשל היעדר קובצי ישיבות לפני שנת 1997.						
(4) מכלל הישיבות שמסווגות על ידינו לזרמים (לכ-80% מהתלמידים זוהה זרם הישיבה). בזרם החרד"ל לא מוצגים הנתונים בשל שיעורם הנמוך בסיווג.						
(5) ניגשו/ה לבחינת הבגרות באנגלית ו/או במתמטיקה. ילידי וילדות שנת 1977 ואילך בשל היעדר קובצי בחינות בגרות לפני שנת 1991.						
(6) מכלל האחיות/האחים ילידי השנים 1977–2002 בשל היעדר קובצי בחינות בגרות לפני שנת 1991 והצורך שהאחיות/האחים של התלמיד יגיעו עד שנת 2021 לגיל 19.						
(7) מכלל האחים ילידי השנים 1977–2002 בשל היעדר קובצי ישיבות לפני שנת 1997 והצורך שאח התלמיד יגיע עד שנת 2021 לגיל 19.						
(8) מצד האם, לא כולל את התלמיד עצמו.						
(9) האם/האב עבדו כשכירים או כעצמאים כאשר התלמיד היה בגיל 6. עבד הוא מי שהכנסתו השנתית עלתה על 1,000 ש"ח.						
(10) ההכנסה ברטו של האב והאם מעבודה שכירה ועצמאית כאשר התלמיד היה בגיל 6, במחירי שנת 2022. לא נכללו בחישוב הורים ללא הכנסה מעבודה.						
(11) אלעד, ביתר עילית, בני ברק, מודיעין עילית, עמנואל, קריית יערים ורכסים.						

לוח 5. הגורמים המתואמים עם הסיכויים של תלמידים-בנים להתמיד בחינוך היסודי הממ"ח¹ במשך כל שנות החשיפה האפשריות² לפי זרם הממ"ח³, 2015–2022 (השפעות שוליות בנקודת הממוצעים)			
זרם חב"ד	זרם חרדי	סה"כ	
-0.001 (0.038)	0.085** (0.038)	0.028 (0.036)	אם למדה בחינוך חרדי ⁴
-0.039 (0.028)	0.019 (0.032)	0.009 (0.024)	אב למד בחינוך חרדי ⁴
0.014*** (0.004)	0.006* (0.003)	0.006* (0.003)	מספר שנות לימוד של האב בישיבה גדולה/כולל ⁵
0.094*** (0.036)	-0.027 (0.041)	0.021 (0.034)	אם ניגשה לבחינות הבגרות ⁶
0.017 (0.031)	-0.043^ (0.028)	-0.014 (0.020)	אב ניגש לבחינות הבגרות ⁶
0.047** (0.024)	0.031 (0.023)	0.043** (0.019)	אם אקדמאית
-0.045 (0.040)	0.060* (0.034)	0.047^ (0.031)	אב אקדמאי
0.003 (0.005)	-0.001 (0.005)	0.001 (0.003)	מספר האחים והאחיות ^{7,5}
0.010 (0.035)	-0.008 (0.024)	0.002 (0.016)	אם עבדה כאשר התלמיד היה בגיל 6
-0.013 (0.041)	-0.053* (0.032)	0.002 (0.025)	אב עבד כאשר התלמיד היה בגיל 6
0.000 (0.000)	0.000^ (0.000)	0.000 (0.000)	הכנסה משפחתית מעבודה ⁸
0.148 (0.121)	-0.125 (0.110)	-0.064 (0.084)	עולה לארץ
-0.049*** (0.018)	-0.019* (0.011)	-0.034*** (0.012)	הכיתה של השנה הראשונה בממ"ח
		0.079** (0.031)	זרם החינוך בכיתה הראשונה בממ"ח :
		0.015 (0.064)	חב"ד ⁹
			חרד"ל ⁹
V	V	V	השנה של כיתה א'
V	V	V	מספר שנות חשיפה אפשריות לממ"ח ²
1,377	1,647	3,395	מספר התצפיות
0.123	0.159	0.135	Pseudo R ²
0.746	0.718	0.708	ממוצע משתנה התוצאה

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחקרים.
¹*, **, *** מובהק ברמת מובהקות של 1%, 5%, 10%, 15%. בהתאמה. סטיות התקן מקובצות ברמת יישוב המגורים בכיתה ב' ומוצגות בסוגריים.

(1) האמידות הלוגיסטיות מוגבלות לתלמידים שלמדו באחת מהכיתות א'-ז' בממ"ח והייתה להם לפחות שנת חשיפה אפשרית נוספת בממ"ח (להגדרת החשיפה ראו את הערת השוליים הבאה). באמידות נכללו רק תלמידים שאבותיהם הם ילידי שנת 1978 ואילך ואימהותיהם הן ילידות שנת 1977 ואילך, בשל היעדר קובצי ישיבות לפני שנת 1997 וקובצי בחינות בגרות לפני שנת 1991.

(2) מהשנה הבאה לאחר הכניסה של התלמיד לחינוך היסודי הממ"ח ועד השנה האחרונה בחינוך היסודי שיש עבורה קובצי תלמידים, או עד השנה האחרונה שיש בית ספר יסודי ממ"ח ביישוב מגורי התלמיד ובו דרגת הכיתה המתאימה, הנמוך מביניהם.

(3) לא ניתן לערוך אמידה נפרדת לזרם חרד"ל בממ"ח בשל מיעוט תצפיות.

(4) בכיתה י'.

(5) כאשר התלמיד היה בכיתה ב'.

(6) ניגשה לבחינת הבגרות באנגלית ו/או במתמטיקה.

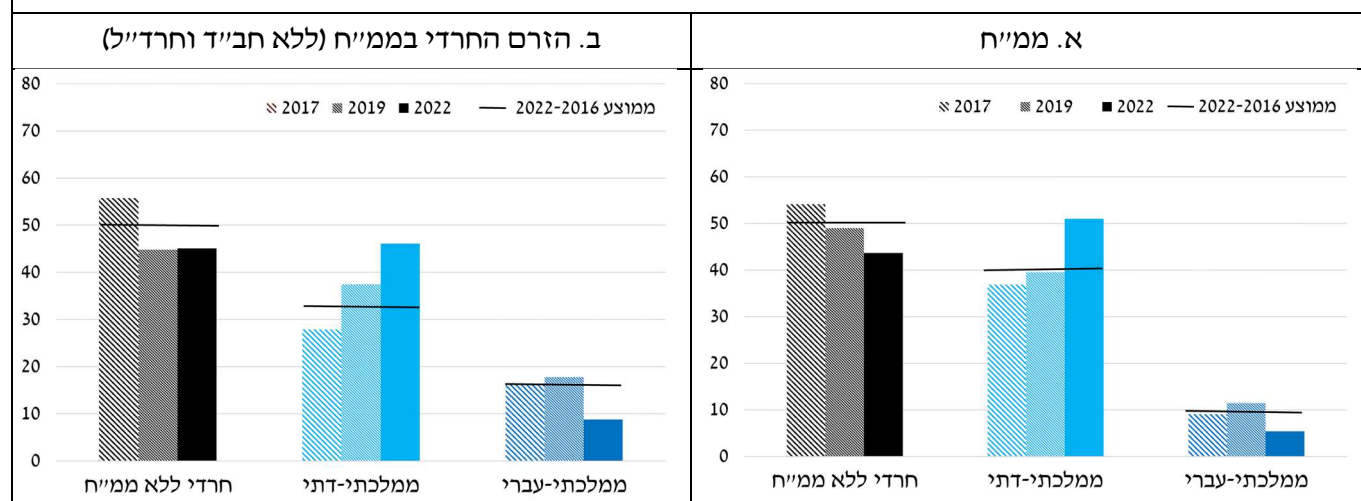
(7) מצד האם, לא כולל התלמיד עצמו.

(8) הכנסה ברוטו של ההורים מעבודה שכירה ועצמאית כאשר התלמיד היה בגיל 6 (אלפי ש"ח שוטפים). הורים שלא דווחה עבורם הכנסה מעבודה נוקף להם 0.

(9) קבוצת הבסיס: זרם חרדי בממ"ח.

איור 14. התפלגות סוגי החינוך אליהם מגיעים העוזבים את החינוך היסודי הממ"ח¹

לפי זרם הממ"ח ושנת הלימודים (%)

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחברים.
(1) עוזב הוא תלמיד שלא התמיד בממ"ח משנת כניסתו אליו ועד לכיתה ח' (או הכיתה האחרונה שיש עבורה מידע). עוזב את הזרם החרדי בממ"ח הוא מי שנכנס לזרם החרדי בממ"ח ועזב את הממ"ח על זרמיו השונים. שני בתי ספר שעזבו את הממ"ח, בית ספר המלמד רק עד כיתה ו' (והמגבלה הייתה כובלת) ותלמידי חינוך מיוחד בבתי ספר רגילים לא כלולים בחישובים.

6. הישגי התלמידים החרדים בחינוך היסודי במבחנים חיצוניים ועמדותיהם כלפי לימודי עברית

בחינוך החרדי משתתפים במבחני ההערכה החיצוניים – מיצ"ב בעברית ובמתמטיקה (אבל לא באנגלית) בכיתה ה' (אבל לא בכיתה ח'), ומחליפו אסי"ף בעברית בכיתה ד' – התלמידים בחינוך הממ"ח, במעין החינוך התורני בא"י בני יוסף ובחינוך המוכר שאינו רשמי אחר שאינו החינוך העצמאי (המכונה במחקר מוכש"ר). תלמידים ברשת החינוך העצמאי ובמוסדות הפטור לא משתתפים במבחנים³⁷.

באיור 15 מוצגים הציונים הממוצעים של התלמידים-בנים במבחני המיצ"ב והאסי"ף. באופן כללי הציונים של תלמידי הממ"ח, לרבות בזרם החרדי, גבוהים מאלה של התלמידים במעין החינוך התורני ובמוכש"ר, בפרט במבחני המיצ"ב בעברית. עם זאת כל ההבדלים אינם מובהקים סטטיסטית. חשוב להדגיש שרוב תלמידי הממ"ח שנבחנו במבחני המיצ"ב והאסי"ף למדו רק בחלק מהכיתות א' עד ה'ד' בממ"ח ולכן ייתכן שציוניהם היו גבוהים יותר לו נחשפו לממ"ח לתקופה ממושכת יותר³⁸. יש לציין שהציונים של תלמידי (ביחד עם תלמידות) החינוך החרדי במבחני המיצ"ב והאסי"ף נפלו בשנת 2017 מאלה של עמיתיהם בחינוך הממלכתי-דתי והממלכתי-עברי – בסדר גודל של 0.3–0.5 סטיית תקן בעברית וכ-0.6 סטיית תקן במתמטיקה (לא מוצג)³⁹; ואולם, פערים אלה אינם מובהקים סטטיסטית ובנוסף לא מובאת בחשבון העובדה שהמאפיינים הדמוגרפיים-חברתיים-כלכליים של הורי התלמידים בחינוך החרדי חלשים מאלה של הורי

³⁷ התלמידים הבנים בכיתה ה' שלומדים בחינוך העצמאי ובמוסדות הפטור היוו כ-60% מסך הבנים בחינוך החרדי בכיתה ה' (לא כולל את הלומדים במוסדות על "טהרת הקודש") בשנת 2022.

³⁸ אמידה של הציון במבחן האסי"ף בשנת 2022 בקרב תלמידי החינוך הממ"ח בלבד, בה המשתתפים המסבירים הם המאפיינים הדמוגרפיים-חברתיים-כלכליים של התלמיד וגודל הכיתה (שמפורטים בלוח 6 בהמשך), מעלה שהציון של התלמידים שלמדו לפחות בכיתות ג' וד' בממ"ח גבוה ומובהק סטטיסטית בכ-8 נקודות (קרוב ל-0.2 סטיית תקן) מהציון של התלמידים שלמדו רק בכיתה ד' בממ"ח.

³⁹ תודה לד"ר יוסי מחלוף מהרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה) על הדאגה להכנת העיבודים המיוחדים של הציונים במבחני המיצ"ב והאסי"ף לפי סוג חינוך וזרם הממ"ח.

התלמידים בחינוך הממלכתי, ומאפיינים אלה עשויים להיות מתואמים עם ההישגים במבחני ההערכה.

מכיוון שיש הבדלים במאפיינים הדמוגרפיים-חברתיים-כלכליים של הורי התלמידים בין סוגי החינוך החרדי והזרמים בממ"ח (לוח 1 לעיל), נערכו אמידות OLS שבהן המשתנה התלוי הוא הציון במבחן והמשתנים המסבירים הם דמיים לסוג/זרם החינוך וכן המאפיינים. כמו כן נוסף המשתנה המפקח של מספר התלמידים בכיתה, משום שחלק מהמחקרים בישראל מצאו השפעה חיובית של כיתות קטנות על ההישגים הלימודיים⁴⁰.

תוצאות האמידות מוצגות בלוחות 6-7. הציון של התלמידים-בנים בממ"ח במבחני המיצ"ב בעברית בכיתה ה' בשנים 2016–2019 היה גבוה בממוצע בקרוב ל-19 נקודות (כ-0.2 סטיית תקן) מזה של תלמידי מעיין החינוך התורני בא"י בני יוסף (לוח 6, טור 1), ובכ-25 נקודות מזה של תלמידי המוכש"ר (לא מוצג), יתר הדברים קבועים. לעומת זאת, במבחן אסי"ף בעברית בכיתה ד' בשנת 2022 לא נמצא הבדל מובהק בציון בין תלמידי הממ"ח לתלמידי מעיין החינוך התורני (טור 2), אבל הציון של תלמידי הממ"ח היה גבוה (ומובהק סטטיסטית) ביותר מ-12 נקודות (כ-0.3 סטיית תקן) מהציון של תלמידי המוכש"ר (לא מוצג)⁴¹. גם במבחני המיצ"ב במתמטיקה לא נמצא הבדל מובהק בציון בין תלמידי הממ"ח לתלמידי מעיין החינוך התורני (טור 3), והציון של תלמידי הממ"ח היה גבוה (ומובהק סטטיסטית) בכ-9 נקודות (כ-0.1 סטיית תקן) מזה של תלמידי המוכש"ר (לא מוצג). יש להדגיש שבאמידות של הציונים במבחני המיצ"ב במתמטיקה נכללו 111 תלמידי ממ"ח בלבד ולכן יש להתייחס לאומד משתנה הדמי לממ"ח במשנה זהירות.

באשר למשתנים המפקחים, הציונים בעברית ובמתמטיקה מתואמים חיובית עם היות הורי התלמידים בעלי תעודת בגרות/תואר אקדמי ועם ההכנסה המשפחתית מעבודה, אך אינם מתואמים לרוב עם מאפיינים אחרים: לימודים של ההורים בחינוך החרדי העל-יסודי, מספר שנות הלימוד של האב בשיבה גדולה/כולל ומספר האחים והאחיות של התלמיד.

חזרה על האמידות לעיל ביחס לציוני המיצ"ב והאסי"ף בעברית, תוך פירוק הממ"ח לזרמים, מעלה את הממצאים הבאים (לוח 7)⁴². הציון במבחני המיצ"ב בעברית של התלמידים-בנים בזרם החרדי בממ"ח היה גבוה בכ-33 נקודות (כ-0.3 סטיית תקן) מזה של תלמידי מעיין החינוך התורני, ושל תלמידי זרם חב"ד בממ"ח בכ-19 נקודות (ההבדל בציון בין שני הזרמים לא מובהק) – טור 1. הציון במבחן המיצ"ב בעברית של תלמידי הממ"ח בשני הזרמים לעיל היה גבוה ב-6 נקודות נוספות בהשוואה לתלמידי המוכש"ר. במבחן האסי"ף לא נמצא הבדל מובהק בציון בעברית בין כל אחד מזרמי הממ"ח לבין מעיין החינוך התורני והמוכש"ר⁴³ (טור 2), וגם לא בין הזרמים בממ"ח לבין עצמם (טור 3)⁴⁰.

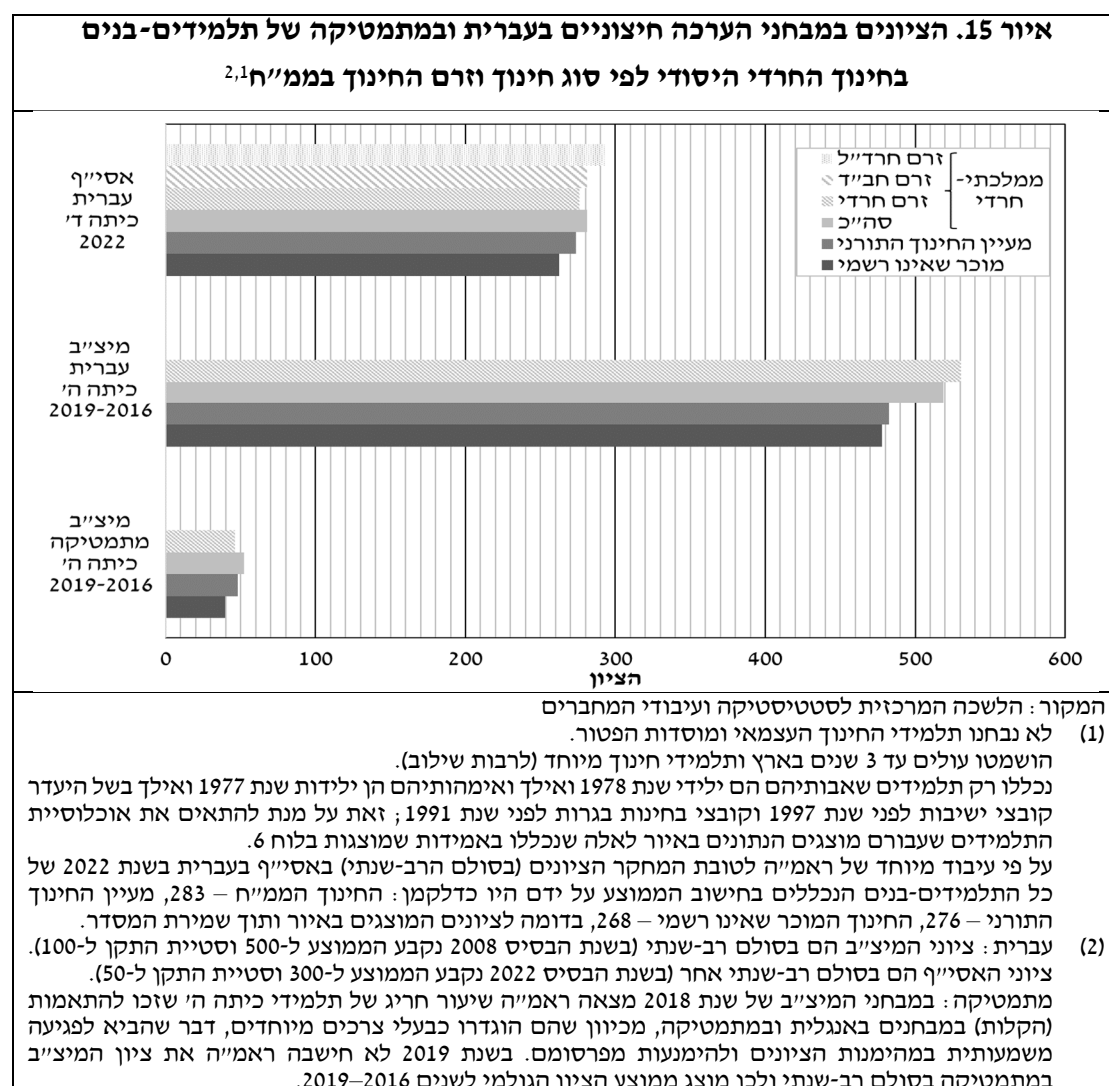
במסגרת מבחן האסי"ף התבקשו התלמידים להשיב מה מידת הסכמתם עם תשעה היגדים שנוגעים ללימודי עברית (עניין/הנאה/אהבה, הצלחה/מסוגלות, חשיבות וכדומה). בלוחות 8-9 מוצגות התוצאות של אמידות לוגיסטיות שבהן המשתנה המוסבר הוא הסכמה עם ההיגד והמשתנים המסבירים הם אלה באמידות של הציונים באסי"ף וכן הציון במבחן. בכל ארבעת

⁴⁰ Lavy ו-Angrist (1999) מצאו שהציונים בעברית ובמתמטיקה בכיתות ד' וה' בשנת 1992 היו גבוהים יותר בכיתות פחות צפופות, במיוחד אצל תלמידים מרקע חברתי-כלכלי חלש; לעומת זאת, Angrist ואחרים (2019) לא הצביעו על השפעה של גודל כיתה ה' על הציונים במבחני המיצ"ב בשנים 2002–2011 וכך גם שפיר ואחרים (2017) ביחס לציוני מיצ"ב כיתה ח' בשנת 2009.

⁴¹ גם באמידות נפרדות של הציון בכל אחד מרכיבי הבחינה בעברית (הבנת הנקרא, לשון, ממד ההבנה – פרשנות והערכה, ממד ההבנה – משמעות סמויה, ממד ההבנה – משמעות גלויה) התקבלו תוצאות דומות.

⁴² לא ניתן לבצע את האמידות על הציונים במיצ"ב במתמטיקה בכיתה ה' בשל מיעוט נבחנים בזרמים השונים בממ"ח. ⁴³ למעט פער מובהק של יותר מ-13 נקודות לטובת תלמידי זרם חב"ד בממ"ח בהשוואה למוכש"ר.

ההיגדים שנוגעים לעניין/הנאה/אהבה של לימודי עברית סיכויי התלמידים-בנים בממ"ח להסכים להם היו נמוכים באופן מובהק סטטיסטית, בסדר גודל של 5–14 נקודות אחוז (יחס הסיכויים [OR] נמוך ב-24-45%), מהסיכויים של תלמידי מעיין החינוך התורני, וכך גם ביחס להערכתם את הצלחתם בלימודים (כ-8 נקודות אחוז, $OR=0.63$) – לוח 448. כאשר חוזרים על האמידות תוך פירוק הממ"ח לזרמים מתקבלות התוצאות הבאות (לוח 9). ברוב ההיגדים לא נמצאו הבדלים מובהקים בסיכויי ההסכמה בין תלמידי הזרם החרדי בממ"ח לבין תלמידי מעיין החינוך התורני; לעומת זאת, סיכויי ההסכמה של תלמידי הזרמים חב"ד וחרד"ל עם חלק גדול מההיגדים נמוכים בהרבה מאלה של תלמידי מעיין החינוך התורני. לא נמצאו הבדלים מובהקים בסיכויי ההסכמה להיגדים בין תלמידי הזרם החרדי בממ"ח לתלמידי זרם חב"ד (למעט להיגד אחד), אך סיכויי ההסכמה של תלמידי הזרם החרדי בממ"ח היו גבוהים בהרבה מאלה של תלמידי זרם חרד"ל בארבעה מהם: הנאה מלימודי העברית, חשיבות הלימודים, אהבת כתיבה והתרומה של הצלחה בהם להמשך הדרך (לא מוצג).

⁴⁴ ברוב המקרים הסיכוי להיגדים אינו שונה באופן מובהק בין תלמידי הממ"ח לתלמידי החינוך המוכר שאינו רשמי (לא מוצג). יצוין כי הציון בעברית מתואם חיובית ובאופן מובהק עם ההסכמה לכל ההיגדים, למעט "אני אוהב לכתוב סיפורים וחיבורים בעברית" ו"כשאני קורא טקסט קשה בעברית, אני מתאמץ מאוד עד שאני מצליח להבין אותו" (לא מוצג).

לוח 6. תוצאות האמידות של הציונים במבחני המיצ"ב והאסי"ף של תלמידים-בנים בחינוך החרדי לפי מקצוע¹			
	עברית ²		מתמטיקה ³
	מיצ"ב (כיתה ה')	אסי"ף (כיתה ד')	
	2019–2016	2022	
	(1)	(2)	(3)
החינוך הממ"ח ⁴	18.718* (9.685)	-1.861 (4.525)	-0.311 (3.904)
החינוך המוכר שאינו רשמי ⁴	-6.108 (6.839)	-14.313** (6.417)	-9.583*** (3.206)
אם למדה בחינוך חרדי ⁵	-0.158 (5.072)	2.246 (2.892)	-0.445 (1.858)
אב למד בחינוך חרדי ⁵	2.975 (6.167)	2.471 (3.063)	5.116** (2.281)
מספר שנות לימוד של האב בישיבה גדולה/כולל	0.355 (0.244)	0.050 (0.223)	-0.039 (0.102)
אם ניגשה לבחינות הבגרות ⁶	15.249*** (4.829)	6.646** (3.276)	1.841 (1.800)
אב ניגש לבחינות הבגרות ⁶	22.813*** (5.743)	20.032*** (3.311)	8.143*** (2.080)
אם אקדמאית	17.538*** (4.608)	16.614*** (2.361)	4.416** (1.712)
אב אקדמאי	25.735*** (5.827)	9.905*** (3.287)	12.500*** (2.117)
מספר האחים והאחיות ⁷	0.135 (0.631)	-0.739* (0.398)	-0.131 (0.195)
הכנסה משפחתית מעבודה ⁸	0.119*** (0.023)	0.029*** (0.010)	0.029*** (0.009)
עולה לארץ ⁹	19.017 (14.682)	-11.550 (12.118)	14.392** (6.248)
מספר התלמידים בכיתה ¹⁰	-0.006 (0.007)	-0.011* (0.006)	0.003 (0.003)
שנת בחינה	V		V
מספר התצפיות	2,375	3,283	1,750
מזה: ממ"ח ¹¹	159	434	111
Adjusted R ²	0.130	0.091	0.141
ממוצע משתנה התוצאה	483.2	271.8	44.7

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחקרים.
*, **, *** מובהק ברמת מובהקות של 10%, 5% ו-1%, בהתאמה. סטיות התקן מקובצות ברמת בית הספר ומוצגות בסוגריים.

- (1) בחינוך החרדי נבחנו במבחני המיצ"ב (בכיתה ה' בלבד) בעברית ובמתמטיקה ובמבחן אסי"ף בעברית (בכיתה ד') תלמידי רשת מעיין החינוך התורני בא"י בני יוסף, החינוך המוכר שאינו רשמי האחר (למעט החינוך העצמאי) והחינוך הממ"ח.
- (2) במבחני המיצ"ב של שנת 2018 מצאה ראמ"ה שיעור חריג של תלמידי כיתה ה' שזכו להתאמות (הקלות) בבחינות באנגלית ובמתמטיקה, מכיוון שהוגדרו כבעלי צרכים מיוחדים, דבר שהביא לפגיעה משמעותית במהימנות הציונים ולהימנעות מפרסומם.
- (3) הושמטו מהאמידות עולים עד 3 שנים בארץ ותלמידי חינוך מיוחד (לרבות שילוב).
- (4) נכללו באמידות תלמידים שאבותיהם הם ילידי שנת 1978 ואילך ואימהותיהם הן ילידות שנת 1977 ואילך בשל היעדר קובצי ישיבות לפני שנת 1997 וקובצי בחינות בגרות לפני שנת 1991.
- (5) ציוני המיצ"ב בעברית הם בסולם רב-שנתי (בשנת הבסיס 2008 נקבע הממוצע ל-500 וסטיית התקן ל-100).
- (6) ציוני האסי"ף הם בסולם רב-שנתי אחר (בשנת הבסיס 2022 נקבע הממוצע ל-300 וסטיית התקן ל-50).
- (7) בשנת 2019 לא חושב הציון במתמטיקה בסולם רב-שנתי ולכן באמידה בלוח נלקח הציון הגולמי (ומפקחים על שנת הבחינה באמידה המשותפת לשנים 2016–2019).
- (8) קבוצת הבסיס היא תלמידי רשת מעיין החינוך התורני בא"י בני יוסף.
- (9) בכיתה י'.
- (10) ניגשה לבחינות הבגרות באנגלית ו/או במתמטיקה.
- (11) מצד האם, לא כולל התלמיד עצמו.
- (12) הכנסה ברוטו של ההורים מעבודה שכירה ועצמאית כאשר התלמיד היה בגיל 6 (אלפי ש"ח שוטפים). הורים שלא דווחה עבורם הכנסה מעבודה נזקף להם 0.
- (13) באמידות שבהן הוחלף הדמי לעולה לארץ בשני משתני דמי: עולה לארץ ויליד הארץ שלפחות אחד מהוריו עלה (קבוצת הבסיס: כולם ילידי הארץ) התקבלו אומדים של הממ"ח והמוכר שאינו רשמי שדומים מאוד לאלה שמוצגים בלוח.
- (14) מספר התלמידים הממוצע בכיתות א'-ה' (באמידות של הציונים במיצ"ב), או א'-ד' (באמידה של הציון באסי"ף), שבהן למד התלמיד.
- (15) ההתפלגות של מספרי התלמידים שנבחנו בעברית (במתמטיקה) לפי שנה היא כדלקמן: 2016 – 8 (8), 2017 – 33 (33), 2018 – 52 (52), 2019 – 66 (70).

לוח 7. תוצאות האמידות של הציונים במבחני המיצ"ב והאסי"ף בעברית			
של תלמידים-בנים בחינוך החרדי לפי זרם החינוך בממ"ח ¹			
	כל החינוך החרדי		ממ"ח בלבד
	מיצ"ב (כיתה ה') 2019–2016	אסי"ף (כיתה ד') 2022	
	(1)	(2)	(3)
החינוך הממ"ח: חרדי ²	32.583*** (9.833)	-2.909 (7.415)	קבוצת הבסיס
חב"ד ²	19.180* (11.440)	-0.800 (5.385)	5.495 (8.077)
חרד"ל ^{3,2}	לא משתתפים באמידה	-1.306 (7.333)	-0.017 (10.970)
החינוך המוכר שאינו רשמי ²	-6.028 (6.819)	-14.308** (6.424)	לא משתתפים באמידה
משתנים מפקחים ⁴	V	V	V
מספר התצפיות	2,355	3,283	434
מזה: ממ"ח	159	434	434
מזה: חרדי	59	192	192
חב"ד	80	156	156
חרד"ל	לא משתתפים באמידה	86	86
Adjusted R ²	0.134	0.091	0.137
ממוצע משתנה התוצאה	483.1	271.8	281.2

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחברים.
 *, **, *** מובהק ברמת מובהקות של 10%, 5% ו-1%, בהתאמה. סטיות התקן מקובצות ברמת בית הספר ומוצגות בסוגריים.

(1) בחינוך החרדי נבחנו במבחני המיצ"ב (בכיתה ה' בלבד) בעברית ובמתמטיקה ובמבחן אסי"ף (בכיתה ד') תלמידי רשת מעיין החינוך התורני בא"י בני יוסף, החינוך המוכר שאינו רשמי האחר (למעט החינוך העצמאי) והחינוך הממ"ח. במתמטיקה מספר הנבחים הכולל בממ"ח עמד על 111 ולכן לא ניתן לפצל לזרמים והתוצאות לא מוצגות בלוח.

הושמטו מהאמידות עולים עד 3 שנים בארץ ותלמידי חינוך מיוחד (לרבות שילוב).
 נכללו באמידות תלמידים שאבותיהם הם ילידי שנת 1978 ואילך ואימהותיהם הן ילידות שנת 1977 ואילך בשל היעדר קובצי ישיבות לפני שנת 1997 וקובצי בחינות בגרות לפני שנת 1991.

ציוני המיצ"ב הם בסולם רב-שנתי (בשנת הבסיס 2008 נקבע הממוצע ל-500 וסטיית התקן ל-100). ציוני האסי"ף הם בסולם רב-שנתי אחר (בשנת הבסיס 2022 ונקבע הממוצע ל-300 וסטיית התקן ל-50).

(2) בטורים (1) ו-(2) קבוצת הבסיס היא תלמידי רשת מעיין החינוך התורני בא"י בני יוסף.

(3) בשנים 2016–2019 נבחנו במיצ"ב כיתה ה' בעברית רק 20 תלמידים בזרם חרד"ל בממ"ח ולכן הם לא משתתפים באמידה.

(4) המשתנים המפקחים שמופיעים בלוח 6.

לוח 8. תוצאות האמידות של הסיכוי להסכים¹ עם היגדים על לימודי עברית

של תלמידים-בנים בכיתה ד' בחינוך החרדי², אסי"ף 2022

(השפעות שוליות בנקודת הממוצעים)

שיעורי העברית מעניינים אותי	אני מסוגל לכתוב טקסטים בעברית נכונה (תקינה)	הצלחה בלימודי עברית תסייע לי בעתיד (בלימודים או בעבודה)	אני אוהב לקרוא ספרים ועיתונים בעברית	אני אוהב לכתוב סיפורים וחיבורים בעברית	כשאני קורא טקסט קשה בעברית, אני מתאמץ מאוד עד שאני מצליח להבין אותו	חשוב לי ללמוד עברית	נהנה ללמוד עברית	בדרך כלל מצליח בלימודי עברית	
-0.128*** (0.038)	-0.051 (0.033)	-0.038 (0.026)	-0.052** (0.027)	-0.118*** (0.030)	-0.032 (0.036)	-0.057 (0.037)	-0.136*** (0.047)	-0.075** (0.030)	החינוך הממ"ח³
-0.113*** (0.032)	-0.000 (0.029)	-0.067*** (0.023)	-0.014 (0.021)	-0.028 (0.030)	-0.113*** (0.028)	-0.079** (0.032)	-0.123*** (0.039)	-0.031 (0.029)	החינוך המוכר שאינו רשמי³
V	V	V	V	V	V	V	V	V	משתנים מפקחים⁴
2,970	2,942	2,959	2,971	2,978	2,957	2,972	3,008	3,026	מספר התצפיות
406	407	409	409	407	412	407	411	415	מזה: ממ"ח
0.019	0.031	0.045	0.045	0.012	0.013	0.032	0.031	0.043	Pseudo R²
0.568	0.581	0.787	0.740	0.510	0.622	0.760	0.650	0.781	ממוצע משתנה התוצאה

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחברים.

*, **, *** מובהק ברמת מובהקות של 10%, 5%-1%, בהתאמה. סטיות התקן מקובצות ברמת בית הספר ומוצגות בסוגריים.

(1) התשובות האפשרויות להיגד הן: (1) לא מסכים כלל או לא מסכים; (2) קצת/מעט מסכים; (3) מסכים או מסכים מאוד. המשתנה המוסבר באמידות הלוגיסטיות מקבל את הערך 1 עבור תשובה 3 ו-0 אחרת.

(2) הושמטו מהאמידות עולים עד 3 שנים בארץ ותלמידי חינוך מיוחד (לרבות שילוב).

נכללו באמידות תלמידים שאבותיהם הם ילידי שנת 1978 ואילך ואימהותיהם הן ילידות 1977 ואילך בשל היעדר קובצי ישיבות לפני שנת 1997 וקובצי בחינות בגרות לפני שנת 1991.

(3) קבוצת הבסיס היא תלמידי רשת מעיין החינוך התורני בא"י בני יוסף.

(4) המשתנים המפקחים שמופיעים בלוח 6 והציון במבחן.

לוח 9. תוצאות האמידות של הסיכוי להסכים¹ עם היגדים על לימודי עברית של תלמידים-בנים בכיתה ד' בחינוך החרדי² לפי זרם החינוך בממ"ח, אסי"ף 2022 (השפעות שוליות בנקודת הממוצעים)

שיעורי העברית מעניינים אותי	אני מסוגל לכתוב טקסטים בעברית נכונה (תקינה)	הצלחה בלימודי עברית תסייע לי בעתיד (בלימודים או בעבודה)	אני אוהב לקרוא ספרים ועיתונים בעברית	אני אוהב לכתוב סיפורים וחיבורים בעברית	כשאני קורא טקסט קשה בעברית, אני מתאמץ מאוד עד שאני מצליח להבין אותו	חשוב לי ללמוד עברית	נהנה ללמוד עברית	בדרך כלל מצליח בלימודי עברית	
-0.105** (0.053)	-0.057 (0.039)	0.015 (0.036)	-0.059 (0.039)	-0.076* (0.044)	-0.022 (0.044)	-0.001 (0.051)	-0.066 (0.066)	-0.026 (0.039)	ממ"ח: חרדי ³
-0.109** (0.049)	-0.022 (0.052)	-0.062* (0.033)	-0.026 (0.038)	-0.120*** (0.034)	-0.002 (0.052)	-0.086 (0.065)	-0.149** (0.067)	-0.099** (0.049)	חב"ד ³
-0.214*** (0.068)	-0.088 (0.077)	-0.101** (0.046)	-0.087** (0.040)	-0.218*** (0.031)	-0.103 (0.078)	-0.127*** (0.027)	-0.266*** (0.083)	-0.131*** (0.049)	חרד"ל ³
-0.113*** (0.032)	-0.001 (0.029)	-0.067*** (0.023)	-0.015 (0.021)	-0.029 (0.030)	-0.114*** (0.028)	-0.079** (0.032)	-0.124*** (0.039)	-0.031 (0.029)	מוכר שאינו רשמי ³
V	V	V	V	V	V	V	V	V	משתנים מפקחים ⁴
2,970	2,942	2,959	2,971	2,978	2,957	2,972	3,008	3,026	מספר התצפיות
406	407	409	409	407	412	407	411	415	מזה: ממ"ח
175	174	175	177	178	177	178	179	178	מזה: חרדי
148	149	151	151	147	151	146	149	153	חב"ד
83	84	83	81	82	84	83	83	84	חרד"ל
0.020	0.031	0.047	0.045	0.013	0.014	0.034	0.033	0.045	Pseudo R ²
0.568	0.581	0.787	0.740	0.510	0.622	0.760	0.650	0.781	ממוצע משתנה התוצאה

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחברים.
 *, **, *** מובהק ברמת מובהקות של 10%, 5% ו-1%, בהתאמה. סטיות התקן מקובצות ברמת בית הספר ומוצגות בסוגריים.
 (1) התשובות האפשרויות להיגד הן: (1) לא מסכים כלל או לא מסכים; (2) קצת/מעט מסכים; (3) מסכים או מסכים מאוד. המשתנה המוסבר באמידות הלוגיסטיות מקבל את הערך 1 עבור תשובה 3 ו-0 אחרת.
 (2) הושמטו מהאמידות עולים עד 3 שנים בארץ ותלמידי חינוך מיוחד (לרבות שילוב).
 נכללו באמידות תלמידים שאבותיהם הם ילידי שנת 1978 ואילך ואימהותיהם הן ילידות שנת 1977 ואילך בשל היעדר קובצי ישיבות לפני שנת 1997 וקובצי בחינות בגרות לפני שנת 1991.
 (3) קבוצת הבסיס היא תלמידי רשת מעיין החינוך התורני בא"י בני יוסף.
 (4) המשתנים המפקחים שמופיעים בלוח 6 והציון במבחן.

7. השכלת המורים הגברים בחינוך החרדי היסודי לבנים⁴⁵

בסעיף מוצגים ההשכלה והוותק בהוראה של המורים הגברים בחינוך החרדי היסודי לבנים (למעט במוסדות הפטור ואלה על "טהרת הקודש", שאין מידע זמין עבורם) לפי סוג חינוך.

את ההשכלה של המורים גזרנו משני מקורות: (א) דרגת השכר שלהם בקובץ המורים של משרד החינוך; (ב) מרשם ההשכלה של הלמ"ס שמבוסס על מקורות מינהליים (למשל זכאות לתעודת בגרות מקובצי בגריות ומקבלי תארים אקדמיים ממוסדות מוכרים להשכלה גבוהה).

שיעור המורים המוסמכים, כלומר בעלי תעודת הוראה, הגיע בשנת 2021 בממ"ח לכ-94% ושיעורים דומים גם בזרמי הממ"ח, לעומת כ-72% בחינוך החרדי שאינו ממ"ח (לוח 10).

מורים בחינוך החרדי שמלמדים מקצועות קודש, ושאנם בעלי תואר אקדמי, זכאים לדרגת שכר שווה ערך (אקוויולנטית) לתואר אם עמדו בתבחינים הבאים (לפירוט ראו משרד החינוך [2014]): למדו לפחות 4 שנים בישיבה גדולה או בכולל ויש להם גם תעודת הוראה למקצועות הקודש או תעודת הסמכה לרבנות או שעמדו בבחינה על דפי גמרא. בנוסף עליהם לצבור מספר מזערי של נקודות שתלויות במספר שנות הלימודים בישיבה גדולה או בכולל, בקיומה של תעודת כושר לדיינות (או תעודות אחרות), בעמידה במבחני ידע בשולחן ערוך ובפרסום מאמרים/ספרים תורניים.

שיעור המורים הגברים בדרגת שכר של תואר ראשון בחינוך היסודי לבנים הממ"ח הגיע בשנת 2021 לכ-58% ושיעור דומה בזרם החרדי, לעומת כ-38% בחינוך החרדי האחר. בדרגת שכר של תואר שני או שלישי עמד השיעור בממ"ח על כ-32% (כ-29% בזרם החרדי) ודומה לכך בחינוך החרדי האחר. לשם השוואה, בחינוך היסודי העברי (לרבות החרדי) הייתה בשנת 2021 לכ-57% מהמורים והמורות יחדיו דרגת שכר של תואר ראשון ולכ-32% דרגת שכר של תואר שני (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2023).

על פי מרשם ההשכלה של הלמ"ס, לכ-34% מהמורים הגברים בחינוך היסודי הממ"ח התעודה/התואר הגבוה ביותר בשנת 2021 היה תואר ראשון (ושיעור דומה בזרם החרדי) לעומת פחות ממחצית מכך בחינוך החרדי האחר. שיעורם של בעלי תואר שני או שלישי הגיע לכ-25% בקרב מורי הממ"ח (כ-19% בזרם החרדי) בהשוואה לשליש מכך אצל המורים בחינוך החרדי האחר⁴⁶. לשם השוואה, שיעור המורים הגברים בחינוך היסודי הממלכתי-דתי (הממלכתי-עברי) עם תואר ראשון הגיע לכ-44% (כ-53%) ואלה עם תואר שני או שלישי לכ-39% (כ-34%).

לפיכך, על פי שני מקורות המידע, המורים הגברים בחינוך היסודי לבנים הממ"ח על זרמיו השונים הרבה יותר משכילים מהמורים הגברים בחינוך החרדי האחר (הרשתות ובתי הספר המוכרים שאינם רשמיים האחרים). ממצא זה אינו מפתיע בהתחשב בכך שהמורים בממ"ח מחויבים להשלים תואר ראשון לפחות (ראו פרק ב' לעיל).

מספר שנות הוותק המוכר להוראה של המורים הגברים בחינוך היסודי הממ"ח על זרמיו השונים עמד על כ-15 שנים לעומת כ-19 שנים בחינוך החרדי האחר, כנראה פועל יוצא של ההתרחבות המהירה של הממ"ח וכניסה אליו של מורים צעירים יחסית. לשם השוואה, הוותק

⁴⁵ הניתוחים נערכו בקרב מורים גברים בחינוך החרדי היסודי. עם זאת, בחינוך החרדי היסודי מלמדות מורות את התלמידות ומורים את התלמידים. לפיכך הסעיף נוגע להלכה למעשה למאפייני המורים בחינוך החרדי היסודי לבנים.

⁴⁶ בבדיקה שערכנו עולה שבקרב המורות בחינוך החרדי היסודי לבנות, שיעור המורות בממ"ח עם תואר ראשון (תואר שני או שלישי) עמד על כ-54% (כ-19%) לעומת כ-19% (כ-6%) בחינוך החרדי האחר. לשם השוואה, בחינוך היסודי הממלכתי-דתי (הממלכתי-עברי) שיעור המורות עם תואר ראשון הגיע לכ-53% (כ-54%) ואלה עם תואר שני או שלישי לכ-32% (כ-37%). תודה לד"ר דוד מעגן מהלמ"ס על ביצוע העיבודים המיוחדים של התפלגות התעודה/התואר הגבוה ביותר של המורות והמורים בחינוך היסודי הממלכתי-דתי והממלכתי-עברי.

הממוצע של המורים והמורות יחדיו בחינוך היסודי העברי (לרבות החרדי) עמד על כ-15 שנים
(הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2023).

לוח 10. ההשכלה והוותק בהוראה של המורים הגברים בחינוך החרדי היסודי¹ לבנים לפי סוג חינוך²

וזרם החינוך בממ"ח 2021

ממ"ח לפי זרם				חרדי (ללא ממ"ח)			
חרדי ³	חב"ד	חרדי	סה"כ	סה"כ ²	מוכש"ר	רשתות	
0.04	0.16	0.21	0.42	4.22	1.02	3.20	סה"כ מורים (אלפים)
							דרגת שכר (הסמכה/תואר) לפי קובץ מורים של משרד החינוך:
	93.1	95.0	94.4	72.3	66.3	73.3	מוסמכים (בעלי תעודת הוראה) (שיעור, %)
	53.0	60.6	58.4	37.9	41.3	36.8	דרגת שכר של תואר ראשון ⁴ (שיעור, %)
	35.6	29.0	32.3	32.8	16.9	37.7	דרגת שכר של תואר שני או שלישי ⁴ (שיעור, %)
							התעודה/התואר הגבוה ביותר לפי מרשם ההשכלה של הלמ"ס:
			14.2	22.3	25.0	21.5	פחות מתעודת בגרות (שיעור, %)
32.8	18.2	18.7	3.5	1.5	3.0	0.9	תעודת בגרות (שיעור, %)
	21.8	27.5	23.7	52.8	42.9	56.0	תעודה על-תיכונית לא אקדמית (שיעור, %)
67.2	60.1	53.8	58.6	23.5	29.1	21.6	בעלי תואר אקדמי (שיעור, %)
	31.7	35.2	33.9	15.1	19.1	13.8	תואר ראשון (שיעור, %)
67.2	28.3	18.5	24.8	8.3	10.0	7.8	תואר שני או שלישי (שיעור, %)
14.6	15.5	15.1	15.3	18.6	16.2	19.0	שנות ותק מוכרת להוראה ⁵ (שנים)

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי המחברים.
 (1) משוקלל לפי מספר שעות העבודה השבועיות.
 (2) למעט במוסדות פטור ובבתי ספר על "טהרת הקודש", שהלמ"ס לא מקבלת קבצים מינהליים של המורים שמלמדים בהם. יצוין כי מספר התלמידים-בנים בחינוך היסודי באותם בתי ספר הוא קרוב למחצית מכלל התלמידים-בנים בחינוך החרדי היסודי (ראו איור 1 לעיל).
 (3) חלק מהערכים לא ניתנים להצגה / מקובצים עקב מיעוט מורים בתא.
 (4) כולל בדרגת שכר שוות ערך לאקדמית. אלה בעלי דרגת שכר אקדמית יכולים להיות מוסמכים או שאינם מוסמכים.
 (5) לפי קובץ מורים.

ה. סיכום

בחינוך החרדי היסודי היו עד 2013 רק בתי ספר לא ממלכתיים ובהם יש עד היום לימודי ליבה לבנים בהיקף מצומצם. בשנת הלימודים תשע"ד (2013/14) הקים משרד החינוך את החינוך הממלכתי-חרדי (ממ"ח) – שבו נהוגים אותם כללים כמו בחינוך הממלכתי – ובשנת 2022 למדו בממ"ח כ-4% מהתלמידים בחינוך החרדי היסודי. את בתי הספר הממ"ח ניתן לחלק לזרמים חרדי, חב"ד וחרדי-לאומי, כאשר הזרם החרדי מקיף כמחצית מהתלמידים וחב"ד כשליש מהם.

מחקר זה בחן לראשונה, בעזרת נתונים מינהליים, את מאפייני הרקע הדמוגרפיים-חברתיים-כלכליים של התלמידים-בנים בחינוך היסודי הממ"ח, בדגש על הזרם החרדי – שלשורותיו מגיעים תלמידים מכלל החברה החרדית – והמשך דרכם בחינוך העל-יסודי ובישיבות גדולות; כל זאת בהשוואה לתלמידים בחינוך החרדי היסודי האחר.

ממצאי המחקר מלמדים שהמאפיינים של התלמידים בזרם החרדי בממ"ח שונים מאלה של התלמידים בחינוך החרדי שאינו ממ"ח: הוריהם, אחיהם ואחיותיהם רכשו פחות השכלה תורנית ויותר השכלה לא-תורנית, שיעור התעסוקה של האבות גבוה יותר אך ההכנסה המשפחתית מעבודה דומה. תוצאות דומות התקבלו גם באמידות של הסיכוי ללמוד בזרם החרדי בממ"ח.

כ-28% מהנכנסים לזרם החרדי בממ"ח בכיתה א' הגיעו מגני הילדים של הממ"ח (וכ-57% מילדי גני הממ"ח נכנסו לכיתה א' בממ"ח), ולכן אפשר שהגדלת מספר הגנים הללו תוביל בסופו של דבר לעלייה במספר התלמידים בחינוך היסודי הממ"ח. כ-46% מהתלמידים שנכנסים לממ"ח בכיתה א' וכ-82% מהמצטרפים אליו מאוחר יותר, ושיעורים גבוהים במקצת בזרם החרדי בממ"ח (וסדרי גודל דומים בזרם חב"ד), למדו קודם לכן בחינוך החרדי שאינו ממ"ח, עובדה שמעידה שהממ"ח מהווה תחליף לחינוך החרדי האחר.

כ-24% מבוגרי הזרם החרדי בממ"ח פונים לישיבות תיכוניות חרדיות, שמגישות לבחינות הבגרות בהיקף מלא, יותר מפי עשרה מהשיעור שבקרב בוגרי החינוך החרדי היסודי שאינו ממ"ח. כ-34% מבוגרי הזרם החרדי בממ"ח ניגשים לבחינות הבגרות וכ-21% זכאים לתעודת בגרות, יותר מפי שלושה מהשיעורים בחינוך החרדי היסודי שאינו ממ"ח. הם גם מגיעים בשיעור נמוך בהרבה לישיבות גדולות חרדיות (46% לעומת 66%, בהתאמה).

המחקר מעלה עוד שבממ"ח שיעור המורים הגברים בעלי תואר אקדמי הגיע לכ-59% לעומת כ-23% בחינוך החרדי היסודי האחר.

הממצאים מצביעים אפוא שהתלמידים בבתי הספר היסודיים הממ"ח הם ברובם המכריע חרדים והיו כנראה לומדים בחינוך החרדי האחר אלמלא הוקם הממ"ח. בוגרי החינוך היסודי הממ"ח פונים למערכות חינוך שעשויות לאפשר להם לרכוש השכלה על-תיכונית לא-תורנית ואקדמית ומקנות להם יותר מיומנויות שנדרשות בשוק העבודה, וכך כנראה גדל כושר השתכרותם ומשתפרים סיכוייהם להשתלב ביתר הצלחה במשק ובחברה.

הסרת החסמים הקיימים להגדלת הממ"ח, לרבות התנגדותן של רשויות מקומיות לפתיחת בתי ספר כאלה, צפויה כפי הנראה להוביל לגידול משמעותי במספר התלמידים בממ"ח, שכן סקרים מלמדים שיש בחברה החרדית ציבורים גדולים שמצדדים בהרחבת לימודי הליבה בבתי הספר היסודיים. מכאן שיש מקום לשקול שינויי חקיקה שיקלו על הקמתם של בתי ספר ממ"ח גם ברשויות מקומיות שמתנגדות לכך, הגדלת התמריצים הכספיים להקמתם בכל רחבי הארץ והתערבות ממשלתית לטובת העמדת מבנים לבתי ספר ממ"ח. בנוסף, ראוי להרחיב מאוד את מספר

הישיבות התיכוניות החרדיות, שתלמידיהן ניגשים לבחינות הבגרות, המהוות כבר כיום המשך טבעי לבתי הספר היסודיים הממ"ח.

יש להדגיש שלדעת גורמי שטח, הקמת החינוך הממ"ח והתרחבותו מקרינים לטובה על החינוך החרדי האחר, בזכות הגברת התחרות ומשום היותו פורץ דרך בתחומים רבים, לרבות הוראת לימודי ליבה מלאים והפעלת תוכניות העשרה מגוונות, העמדת שירותי עזר מקיפים ושירותים ייעודיים לתלמידים בעלי צרכים מיוחדים, הכשרה איכותית יותר של המנהלים והמורים, ניהול מקצועי יותר של בית הספר וכיוצא באלה.

בעוד מספר שנים ניתן יהיה לבחון את המשך דרכם של בוגרי הממ"ח לאחר העשור השני לחייהם, לרבות רכישת השכלה על-תיכונית, השתלבות בשוק העבודה, דפוסי נישואין וילודה ועוד.

ביבליוגרפיה

- בארט ע', א' שפיגל וג' מלאך (2020). אחד מחמישה תלמידים: החינוך החרדי בישראל, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים.
- בינדר א' וע' בארט (2023). "נופלים בין הכיסאות: אתגרים בקידום בתי ספר יסודיים ממלכתיים-חרדיים", כעת, כרך ח', עמ' 55–82.
- גונן ע', ב' כהן וא' הירן (2018). פוטנציאל הביקוש ללימודים בשיבות תיכוניות חרדיות, מכון ירושלים למחקרי מדיניות, ירושלים.
- הירן א' וא' פראוור (2022). חנוך לנער? זרם החינוך הממלכתי-חרדי ומתווה בעלז, נייר מדיניות, מכון ירושלים למחקרי מדיניות, פרסום מספר 591, ירושלים.
- הכנסת (2022). הסכם קואליציוני לכינון הממשלה ה-37 בין סיעת הליכוד לבין סיעת יהדות התורה והשבת אגודת ישראל-דגל התורה, 28.12.2022, <https://main.knesset.gov.il/mk/government/pages/coalitionagreements.aspx>
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2017). תחזית אוכלוסיית ישראל עד שנת 2065, הודעה לתקשורת 138/2017, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ירושלים.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2023). שנתון סטטיסטי לישראל 2022, לוח 4.34, ירושלים.
- וייסבלאי א' (2012). לימודי ליבה במערכת החינוך החרדית, מרכז המחקר והמידע, הכנסת, ירושלים.
- וייסבלאי א' (2020). נתונים עיקריים על החינוך הממלכתי-חרדי, מרכז המחקר והמידע, הכנסת, ירושלים.
- ויניגר א' (2022). בינוי כיתות לימוד במערכת החינוך, מרכז המחקר והמידע, הכנסת, ירושלים.
- זוסמן נ' וא' זופניק (2021). הורדת גיל הפטור משירות צבאי לגברים חרדים והשפעתה על היצע עבודתם ועל משתני תוצאה נוספים, בנק ישראל, חטיבת המחקר, סדרת מאמרים לדיון 2021.12, ירושלים.
- זוסמן נ' וא' זופניק (2022). מעברים של חרדים במערכת החינוך ואחריה, משרד ראש הממשלה, המועצה הלאומית לכלכלה, ירושלים.
- זרד א' ונ' משה (2023). מעמדם של מנהלי בתי הספר בישראל, מרכז המחקר והמידע, הכנסת, ירושלים.
- כהנר ל' (2020). החברה החרדית על הציר שבין שמרנות למודרניות, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים.
- מבקר המדינה (2020). משרד החינוך, החינוך החרדי והפיקוח עליו, דוח שנתי 70ב, ירושלים.
- מלאך ג' ונ' כהנר (2017). "נגיעות מודרניות או "חרדיות מודרנית"? אומדן מספרי לתהליכי מודרניזציה בחברה החרדית", תרבות דמוקרטית, כרך 17, עמ' 19–52, אוניברסיטת בר-אילן, רמת גן.
- משרד האוצר (2022). שר האוצר ושרת החינוך סיכמו: תכנית קידום לימודי ליבה במגזר החרדי, הודעה לעיתונות, 27.6.2022, https://www.gov.il/he/Departments/news/press_27062022
- ממשלת ישראל (2023). יישום הסכמים קואליציוניים בשנת הכספים 2023 – תיקון החלטות ממשלה, החלטה מספר 1096 של הממשלה מיום 27.11.2023.
- משה נ' (2023). נתונים על עלות ממוצעת לתלמיד לפי מעמד משפטי ופיקוח, מרכז המחקר והמידע, הכנסת, ירושלים.

- משרד החינוך (2014). קביעת דרגת שכר שוות-ערך לדרגה אקדמית למורים שהם בוגרי ישיבות המלמדים בפועל תלמוד ו/או תושבע"פ ו/או מחשבת ישראל ו/או תנ"ך, הוראת קבע מס' 0104 – החלפה, חוזר מנכ"ל, 2.11.2014, ירושלים.
- משרד החינוך (2011). תוכנית היסוד למגזר החרדי בבית הספר היסודי, בכיתות א'-ח', חוזר מנכ"ל תשע"ב/1(ב), 1.9.2011, ירושלים.
- משרד החינוך (2022). תוכנית יסוד (ליבה) לחינוך היסודי במדינת ישראל, הוראת שעה 0367 – החלפה, חוזר מנכ"ל, 9.11.2022, ירושלים.
- משרד החינוך (2022). מוסדות חינוך ממלכתי-חרדי, הוראת קבע מס' 0371 – חדש, חוזר מנכ"ל, 22.11.2022, ירושלים.
- משרד החינוך (2022). הסעות תלמידים ועובדי הוראה למוסדות חינוך רשמיים, הוראת קבע מס' 0334 – החלפה, חוזר מנכ"ל, 23.11.2022, ירושלים.
- משרד החינוך (2022). תוכנית היסוד למגזר החרדי בבית הספר היסודי, בכיתות א'-ח', הוראת שעה 0372 – החלפה, חוזר מנכ"ל, 23.11.2022, ירושלים.
- פורטנוי ח' (2007). אפיון רמת הדתיות באוכלוסייה היהודית על פי זיקה למוסדות חינוך, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, נייר טכני מס' 19, ירושלים.
- פינקלשטיין א' (2022). חרדים לעירם: פוליטיקה ומינהל ברשויות המקומיות החרדיות, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים.
- פינקלשטיין א' (2023). אנגלית שפה זרה – אנגלית בחברה החרדית, המכון הישראלי לדמוקרטיה, מחקר מדיניות 194, ירושלים.
- צ'רנוביצקי מ' (2023). שביל הזהב: כיצד יהפוך החינוך הממלכתי-חרדי (ממ"ח) למסלול הלימודים העיקרי בחברה החרדית ולמפתח לשינוי מערכת היחסים בינה לבין למדינת ישראל, קרן ברל כצנלסון, בית ברל.
- צ'רנוביצקי מ' וד' פלדמן (2018). החצר האחורית של החינוך בישראל: מערכת החינוך החרדית – תמונת מצב והמלצות מדיניות, קרן ברל כצנלסון.
- קרלינסקי א' (2021). השכלה, תעסוקה והשתכרות של גברים חרדים במבט ארוך-טווח: האם הפערים הצטמצמו? פורום קהלת למדיניות, נייר מדיניות מס' 70, ירושלים.
- קציר ש' ולי פרי-חזן (2018). החינוך הממלכתי-חרדי, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים.
- שפיר, ר', י' שביט וכ' בלנק (2017). "כל המוסיף – גורע? על הקשר בין גודל הכיתה להישגים לימודיים בישראל", בתוך: א' וייס (עורך), דו"ח מצב המדינה 2016, עמ' 170–228, מרכז טאוב לחקר המדיניות החברתית בישראל, ירושלים.
- Angrist, J.D. and V. Lavy (1999). "Using Maimonides' Rule to Estimate the Effect of Class Size on Scholastic Achievement," *The Quarterly Journal of Economics* 114(2), 533–575.
- Angrist, J.D., V. Lavy, J. Leder-Luis and A. Shany (2019). "Maimonides' Rule Redux," *American Economic Review: Insights* 1(3), 309–324.
- Barak-Corren, N. (2022). "Regulating for Integration by Behavioral Design: An Evidence-Based Approach for Culturally Responsive Regulation," *Regulation & Governance* 16(4), 1079–1100.

- Katzir, S. and L. Perry-Hazan (2019). “Legitimizing Public Schooling and Innovative Education Policies in Strict Religious Communities: The Story of The New Haredi Public Education Stream in Israel,” *Journal of Education Policy* 34(2), 215–241.
- Katzir, S. and L. Perry-Hazan (2023). “Promoting Politically Contested Change by Invisible Education Policies: The Case of Ultra-Orthodox Public Schools in Israel,” *Oxford Review of Education*, 1–18, published online: 22 Nov 2023, DOI: 10.1080/03054985.2023.2274022.
- Perry-Hazan L., N. Barak-Corren, and G. Nachmani (2023). “Noncompliance with the Law as Institutional Maintenance at Ultra-Religious Schools,” *Regulation & Governance*, <https://doi.org/10.1111/regg.12545>.

נספחים

נספח 1. מושגים

להלן דברי הסבר למושגים שמופיעים במאמר.

סוגי בתי ספר חרדיים⁴⁷

0 **רשתות** (כיתות א'-ח') – רשת החינוך העצמאי⁴⁸, מיסודה של אגודת ישראל, ורשת מעיין החינוך התורני בא"י בני יוסף, מיסודה של ש"ס, ששייכים לחינוך המוכר שאינו רשמי. רשתות החינוך החרדיות מחויבות בלימודי ליבה בהיקף מלא, תקן השעות השבועיות לתלמיד הוא בשיעור של 100% מהתקן לתלמיד בחינוך הממלכתי, הן נהנות מאוטונומיה מסוימת בתכנית הלימודים, משרד החינוך מפקח על פעילותם ועובדי ההוראה בהם אינם עובדי מדינה אלא מועסקים על ידי הרשתות.

0 **מוכר שאינו רשמי (מוכש"ר)** (כיתות א'-י"ב) – בתי ספר מוכרים שאינם שייכים לרשתות, שמחויבים בלימודי ליבה בהיקף של 65% עד 75% ותקן השעות השבועיות לתלמיד בהתאם. בתי הספר נהנים מאוטונומיה רבה בתוכנית הלימודים, הפיקוח של משרד החינוך עליהם הוא חלקי ביותר והעסקת המורים מתבצעת על ידי כל מוסד בנפרד. חלק מבתי הספר של המוכש"ר שייכים לחרד"ל.

0 **פטור** (כיתות א'-ח') – בתי ספר לא רשמיים ושאינם מוכרים, בעיקר תלמודי תורה לבנים. מוסדות אלה מתוקצבים בשיעור של עד 55% מתקן השעות השבועיות לתלמיד בחינוך הממלכתי. משרד החינוך מפקח ועורך בקרה מסוימת אחר תוכנית הלימודים והיבטים של רישוי, ביטחון ובטיחות בלבד, והעסקת המורים מתבצעת על ידי כל מוסד בנפרד.

0 **ממלכתי-חרדי (ממ"ח)** (כיתות א'-ח') – בתי ספר חרדיים מוכרים רשמיים שמלמדים את כל לימודי הליבה, מפקחים באופן מלא על ידי משרד החינוך, ושמוריהם מועסקים ישירות על ידיו. מוסדות אלה סווגו כאמור לשלושה זרמים: חרדי, חב"ד וחרד"ל.

0 **ישיבות קטנות** (כיתות ט'-י"א) – מוסדות חינוך שמתמקדים בלימודי קודש במעמד "תרבותי-ייחודי". מדובר על בתי ספר לבנים שפועלים באופן עצמאי וזוכים לתקצוב של 60% מממוסדות החינוך הממלכתיים. הפיקוח של משרד החינוך עליהם הוא רק בענייני רישוי, ביטחון ובטיחות והעסקת המורים הינה על ידי המוסד. המוסדות מתחילים לרוב בכיתה ט' ומסתיימים בכיתה י"א, אך חלקם בכיתה י"ב⁴⁹.

0 **ישיבות תיכוניות חרדיות** (כיתות ט'-י"ב) – מוסדות חינוך חרדיים שלימודיהם מכוונים להשגת תעודת בגרות. הרשימה של מוסדות החינוך הללו גובשה על ידיו בשיתוף אנשי מקצוע בתחום.

0 **ישיבות מעוטות בגרות** (כיתות ט'-י"ב) – מוסדות חינוך חרדיים שאינם ישיבות קטנות וגם לא ישיבות תיכוניות חרדיות. מיעוטם מגישים לבחינות הבגרות.

⁴⁷ לפרטים נוספים ראו בארט ואחרים (2021).

⁴⁸ במחקר לא כללנו עמם את מעט בתי ספר של רשתות החינוך "שובו" ו"נתיבות משה", שפונות לקהל מסורתי ("מוסדות קירוב").

⁴⁹ מוסדות חינוך אלה ניתנים לזיהוי בקבצים המינהליים רק משנת 2010 ולכן בוצעה עבורם זקיפה לשנים קודמות.

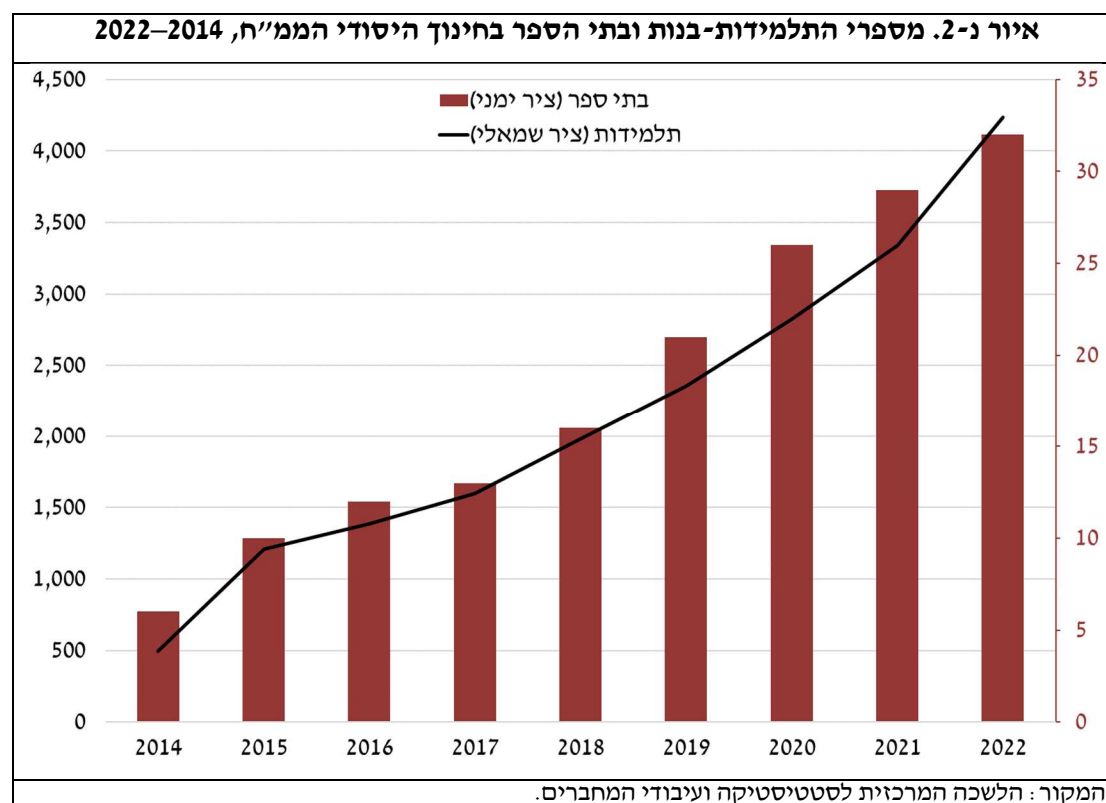
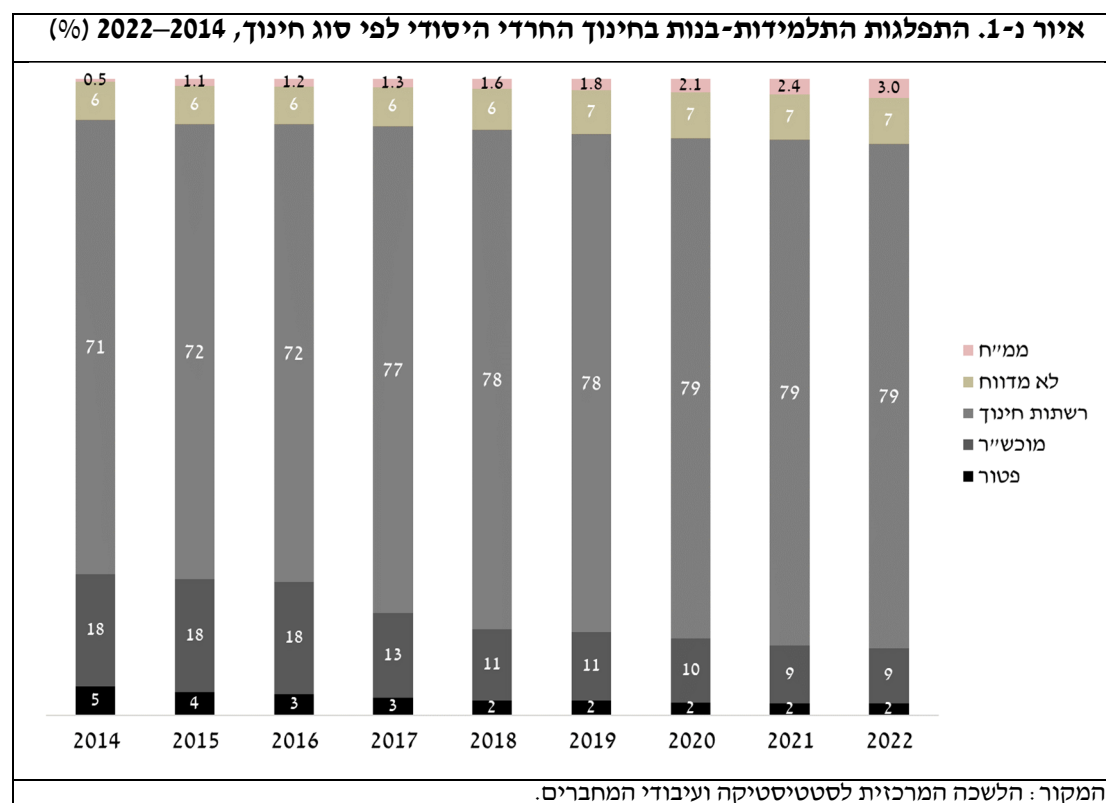
חינוך חרדי – במחקר נכללו בחינוך החרדי גני ילדים ובתי ספר בפיקוח חרדי⁵⁰, הכולל את גני הילדים בפיקוח חרדי, בתי ספר של רשתות החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני בא"י בני יוסף, בתי ספר מוכרים שאינם רשמיים אחרים ומוסדות פטור וכן בתי ספר של החינוך הממ"ח. בחינוך החרדי כללנו גם מוסדות "תרבותי-ייחודי", ישיבות תיכוניות חרדיות וישיבות מעוטות בגרות, כמו גם מוסדות שמוכרים בצו שר הביטחון לצורך הענקת דיחוי משירות צבאי בחינוך הממלכתי-דתי⁵¹. **בתי ספר ממלכתיים-דתיים (ממ"ד) (כיתות א'-י"ב)** – בתי ספר בפיקוח החינוך הממ"ד, למעט אלו שסווגו לעיל בחינוך החרדי.

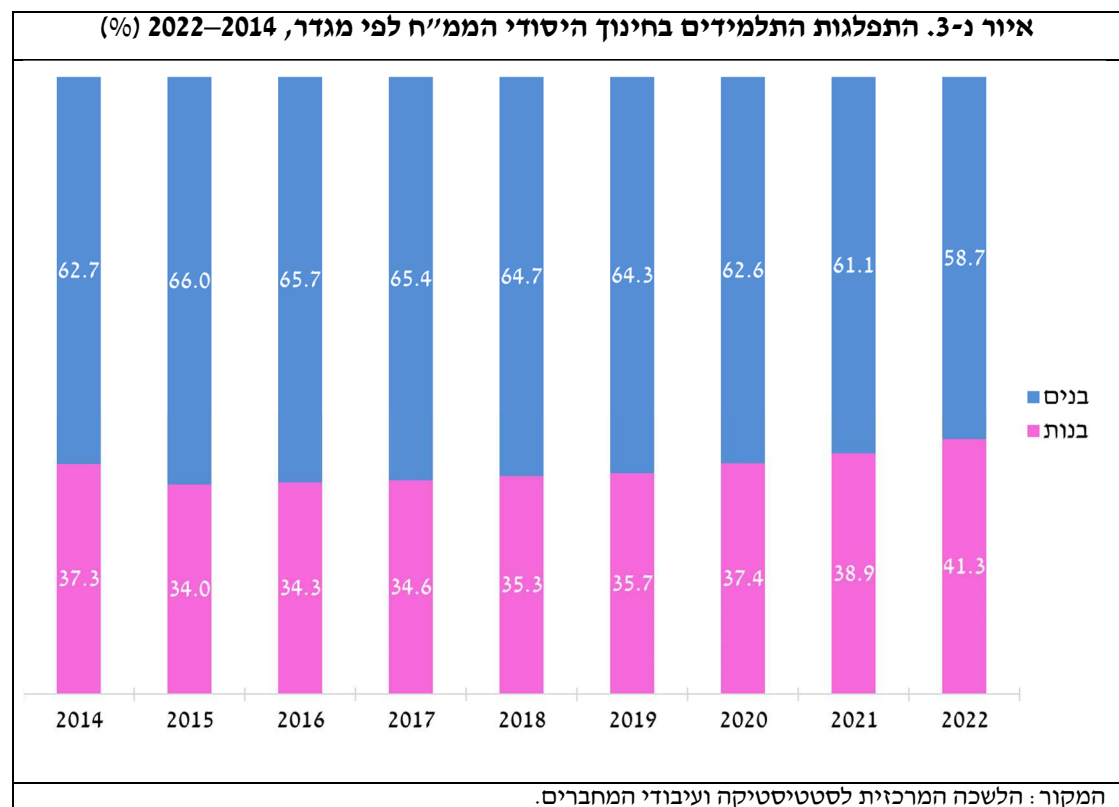
תלמידים לא מדווחים – תלמידים שלא הופיעו בקובצי התלמידים של משרד החינוך. רובם לומדים כנראה במוסדות חרדיים על "טהרת הקודש" ואחרים נשרו ממערכת החינוך או שנמצאים במוסדות אחרים (למשל של משרד הרווחה והביטחון החברתי ומשרד העבודה [בתי ספר תעשייתיים]). בתי ספר חרדיים על "טהרת הקודש" אינם מתוקצבים על ידי המדינה ולפיכך אינם מופיעים בקבצים המינהליים. רוב בתי הספר הללו הם בחינוך היסודי⁵² ומקצתם בחינוך העל-יסודי. יש גם ישיבות גדולות על "טהרת הקודש".

ישיבות גדולות וכוללים – הלימודים בישיבה גדולה חרדית (להבדיל למשל מישיבת הסדר) מתחילים בכיתה י"ב או שנה לאחר מכן. הלימודים בישיבה גדולה נמשכים בדרך כלל עד לנישואין, ובהמשך לומדים חלק מהאברכים הנשואים בכולל.

⁵⁰ למעט בתי ספר של רשתות "שובו" ו"נתיבות משה", שפונות לקהל דתי ומסורתי ("מוסדות קירוב").
⁵¹ בנוסף, הוגדרו תלמידים שלמדו בכיתה ח' בחינוך הממלכתי-דתי ובכיתה ט' בחינוך החרדי כלומדים בחינוך החרדי בכיתה ח'; זאת בשל הקושי לזהות חלק מבתי הספר החרדיים שמשתייכים מבחינה מינהלית לחינוך הממלכתי-דתי.
⁵² סדר גודל של 10% מהתלמידים בחינוך החרדי היסודי לומדים בבתי ספר על "טהרת הקודש" (להרחבה ראו זוסמן וזופניק, 2022).

נספח 2. תלמידות-בנות בחינוך היסודי הממ"ח

איור נ-4. תלמידות-בנות ובתי הספר היסודיים בחינוך הממ"ח לבנות לפי הזרם, 2014–2022

